

# Pápežská biblická komisia

## Inšpirácia a pravda Svätého písma

Slovo, ktoré pochádza od Boha a hovorí o Bohu pre spásu sveta

### Obsah

#### Predhovor

##### Všeobecný úvod

1. Liturgia slova a jej eucharistický kontext
2. Kontext štúdia inšpirácie a pravdy Svätého písma
3. Tri časti dokumentu

##### Prvá časť: Svedectvo biblických spisov o ich božskom pôvode

###### 1. Úvod

- 1.1. Zjavenie a inšpirácia v *Dei verbum* a vo *Verbum Domini*
- 1.2. Biblické spisy a ich božský pôvod
- 1.3. Spisy Nového zákona a ich vzťah k Ježišovi
- 1.4. Kritériá pre overenie vzťahu s Bohom v biblických spisoch

###### 2. Svedectvo vybraných textov Starého zákona

- 2.1. Pentateuch
- 2.2. Prorocké a dejepisné knihy
  - 2.2.1. Prorocké knihy
  - 2.2.2. Dejepisné knihy
- 2.3. Žalmy
- 2.4. Kniha Sirachovcova
- 2.5. Záver

###### 3. Svedectvo vybraných textov Nového zákona

- 3.1. Štyri evanjeliá
- 3.2. Synoptické evanjeliá
- 3.3. Jánovo evanjelium
- 3.4. Skutky apoštolov
- 3.5. Listy apoštola Pavla
- 3.6. List Hebrejom
- 3.7. Kniha Zjavenia

###### 4. Záver

- 4.1. Celkový pohľad na vzťah „Boh – ľudský autor“
- 4.2. Spisy Nového zákona dosvedčujú inšpiráciu Starého zákona a poskytujú jeho kristologickú interpretáciu
- 4.3. Proces literárnej formácie biblických spisov a inšpirácia
- 4.4. Na ceste ku kánonu Starého a Nového zákona
- 4.5. Prijatie biblických kníh a vznik kánona

##### Druhá časť: Svedectvo biblických kníh o ich pravde

###### 1. Úvod

- 1.1. Pravda Biblie podľa *Dei verbum*
- 1.2. Stred nášho štúdia zameraného na pravdu Biblie

###### 2. Svedectvo vybraných textov Starého zákona

- 2.1. Rozprávania o stvorení (Gn 1–2)
- 2.2. Dekalógy (Ex 20,2-17 a Dt 5,6-21)

- 2.3. Dejepisné knihy
  - 2.4. Prorocké knihy
  - 2.5. Žalmy
  - 2.6. Pieseň piesní
  - 2.7. Sapienciálne knihy
    - 2.7.1. *Kniha Múdrosti a Kniha Sirachovcova: Božia filantropia*
    - 2.7.2. *Kniha Jób a Kniha Kazateľ: Božia nepreniknuteľnosť*
  - 3. Svedectvo vybraných textov Nového zákona
    - 3.1. Evanjeliá
    - 3.2. Synoptické evanjeliá
    - 3.3. Jánovo evanjelium
    - 3.4. Listy apoštola Pavla
    - 3.5. Kniha Zjavenia
  - 4. Záver
- Tretia časť: Interpretácia Božieho slova a jej výzvy
- 1. Úvod
  - 2. Prvá výzva: Historické problémy
    - 2.1. Abrahámov cyklus (Gn)
    - 2.2. Prechod cez more (Ex 14)
    - 2.3. Knihy Tobiaš a Jonáš
      - 2.3.1. *Kniha Tobiaš*
      - 2.3.2. *Kniha Jonáš*
    - 2.4. Evanjeliá o detstve
    - 2.5. Rozprávania o zázrakoch
    - 2.6. Veľkonočné rozprávania
  - 3. Druhá výzva: Etické a sociálne problémy
    - 3.1. Násilie v Biblii
      - 3.1.1. *Násilie a jeho zákonná náprava*
      - 3.1.2. *Ustanovenie o vyhubení*
      - 3.1.3. *Modlitba, čo žiada pomstu*
    - 3.2. Spoločenské postavenie žien
  - 4. Záver
- Všeobecný záver

## PREDHOVOR

Život Cirkvi sa zakladá na Božom slove. Ono sa odovzdáva vo Svätom písme, v spisoch Starého i Nového zákona. Podľa viery Cirkvi sú všetky tieto spisy inšpirované, majú za autora Boha, ktorý použil ľudí, ktorých si sám vyvolil na ich spísanie. Z dôvodu ich božskej inšpirácie knihy Biblie predkladajú pravdu. Celá ich hodnota pre život a poslanie Cirkvi závisí od ich inšpirácie a od ich pravdy. Spisy, ktoré nepochádzajú od Boha, nemôžu sprostredkovať Božie slovo a spisy, ktoré nie sú pravdivé, nemôžu zakladať a podnecovať život a poslanie Cirkvi. Avšak pravdu, prítomnú v posvätných textoch, sa nedá vždy jednoducho spoznať. Niekedy sú tu aspoň navonok určité protiklady medzi tým, čo sa číta v rozprávaniach Biblie a závermi prírodných a historických vied. Zdá sa, že tieto vedy protirečia tomu, čo vyjadrujú biblické spisy, a spochybňujú ich pravdivosť. Prirodzene táto situácia sa týka aj biblickej inšpirácie: Ak to, čo Biblia odovzdáva, nie je pravdivé, ako by mohol byť Boh jej autorom? Vychádzajúc z týchto otázok Pápežská biblická komisia sa usilovane podujala na preskúmanie vzťahu, ktorý je medzi inšpiráciou a pravdou, a na vyjasnenie otázky, akým spôsobom samotné biblické spisy pojednávajú o týchto pojmo-

Predovšetkým treba skonštatovať, že posvätné texty iba zriedka hovoria priamo o inšpirácii (porov. 2 Tim 3,16; 2 Pt 1,20-21), no neustále poukazujú na vzťah medzi ich ľudskými autormi a Bohom a takýmto spôsobom vyjadrujú ich pôvod od Boha. V Starom zákone je tento vzťah, ktorý spája ľudského autora s Bohom, vyjadrený v rôznych formách a charakteristikách. V Novom zákone je akýkoľvek vzťah s Bohom sprostredkovaný osobou Ježiša, Mesiáša a Božieho Syna. On, Slovo Boha, ktoré sa stalo viditeľným (porov. Jn 1,1.14), je Prostredníkom všetkého, čo pochádza od Boha.

V Biblii sa nachádzajú mnohé a rozmanité témy. Pozorné čítanie však ukazuje, že hlavnou a dominantnou témou je Boh a jeho plán spásy pre ľudí. Pravda, ktorú nachádzame vo Svätom písme, sa týka predovšetkým Boha a jeho vzťahu k jeho stvoreniam. V Novom zákone sa ako najjasnejšia definícia tohto puta nachádza v Ježišových slovách: «Ja som cesta, pravda a život. Nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa» (Jn 14,6). Ako vtelené Božie slovo (porov. Jn 1,14) je Ježiš Kristus dokonalou pravdou o Bohu, zjavuje Boha ako Otca a ponúka prístup k nemu, prameňu všetkého života. Iné definície Boha, ktoré sa nachádzajú v biblických spisoch, sú zamerané na toto Božie slovo, ktoré sa stalo človekom v Ježišovi Kristovi, a on sa preň stáva kľúčom k interpretácii.

Po štúdiu pojmu inšpirácie v svedectvách biblických kníh, vzťahu medzi Bohom a ľudskými autormi a toho, akú pravdu nám tieto spisy odovzdávajú, sa reflexia Biblickej komisie sústreďuje na preskúmanie určitých ťažkostí, ktoré sa javia ako problematické z hľadiska historického alebo eticko-sociálneho. Aby bolo možné na tieto otázky odpovedať, je nevyhnutné správnym spôsobom čítať a chápať texty, ktoré spôsobujú ťažkosti, zohľadňovať závery moderných vied, no zároveň brať zreteľ na ich hlavnú tematiku, čiže na Boha a jeho plán spásy. Takýto prístup ukazuje, ako môžu byť pochybnosti, vznikajúce ohľadom pravdy a božského pôvodu, objasnené a prekonané.

Tento dokument Biblickej komisie nie je oficiálnym vyhlásením Učiteľského úradu Cirkvi na túto tému, ani nemá ako cieľ poskytnúť úplnú náuku o inšpirácii a pravde Svätého písma, ale chce iba predstaviť výsledky pozorného exegetického štúdia biblických textov ohľadom ich božského pôvodu a ich pravdy. Závery sú tentoraz ponúknuté ďalším teologickým disciplinám, aby boli prehĺbené a doplnené z ich vlastných hľadísk.

Ďakujem členom Biblickej komisie za ich trpezlivé a odborné úsilie a zároveň vyjadrujem želanie, aby ich práca v celej Cirkvi prispela k stále pozornejšiemu, vdáčknejšiemu a radostnejšiemu počúvaniu Svätého písma, ktoré je Slovom, čo pochádza od Boha a hovorí o Bohu pre život sveta.

22. február 2014, na sviatok Katedry sv. Petra

### **Gerhard kardinál Müller, predseda**

„Ako z neba padá dážď a sneh a nevracia sa späť, lež napojí zem a zúrodní ju, aby z nej klíčilo, aby obdarovala rozsievача semenom a dala chlieb hladnému, tak bude so slovom, ktoré vychádza z mojich úst: nevráti sa ku mne naprázdno, ale vykoná všetko, čo chcem, a vydarí sa jeho poslanie.“ (Iz 55,10-11)

„Mnoho ráz a rozličným spôsobom hovoril kedysi Boh otcom skrze prorokov. V týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi, ktorého ustanovil za dediča všetkého a skrze ktorého stvoril aj svet.“ (Hebr 1,1-2)

### **VŠEOBECNÝ ÚVOD**

1. Biskupská synoda v roku 2008 mala určenú tému *Božie slovo v živote a poslaní Cirkvi*. Svätý Otec Benedikt XVI. sa vo svojej posynodálnej apoštolskej exhortácii *Verbum Domini* vracia k témam synody a prehľbuje ich. Osobitným spôsobom zdôrazňuje: „Teologická

reflexia vždy považovala inšpiráciu a pravdu za dva kľúčové pojmy cirkevnej hermeneutiky Svätého písma. Napriek tomu treba uznať súčasnú potrebu primeraného prehĺbenia tejto skutočnosti, aby sme mohli lepšie odpovedať na požiadavky týkajúce sa interpretácie posvätných textov vzhľadom na ich povahu. V tejto perspektíve vyjadrujem vrúcne pranie, aby bádanie na tomto poli mohlo pokračovať a prinášať ovocie pre biblickú vedu i pre duchovný život veriacich.“ (č. 19). Ako odpoveď na podnet zo strany Svätého Otca Pápežská biblická komisia má v úmysle ponúknuť príspevok k presnejšiemu chápaniu pojmov inšpirácie a pravdy pri plnom vedomí, že to osobitným spôsobom dotýka podstaty samotnej Biblie a jej významu pre život Cirkvi.

Liturgické zhromaždenie je najvýznamnejším a najslávnostnejším miestom na ohlasovanie Božieho slova a práve tam sa všetci veriaci stretávajú s Bibliou. V eucharistickom kulte – ktorý pozostáva z dvoch hlavných častí: z liturgie Slova a z liturgie Eucharistie (porov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 56) – Cirkev slávi «veľkonočné tajomstvo, pričom číta, „čo sa naňho v celom Písme vzťahovalo“ (Lk 24, 27), slávi Eucharistiu, v ktorej „sa sprítomňuje víťazstvo a triumf jeho smrti“, a zároveň mocou Ducha Svätého vzdáva Bohu vďaky „za jeho nevýslovny dar“ (2 Kor 9, 15) v Kristovi Ježišovi, „na chválu jeho slávy“ (Ef 1, 12)» (*Sacrosanctum Concilium*, č. 6).

Prítomnosť Ježiša, ktorý zjavuje Boha Otca svojím slovom a svojím dielom spásy, a zjednotenie spoločenstva veriacich s ním sú v centre tohto zhromaždenia. Veď cieľom celej slávnosti je sprítomniť Ježiša uprostred komunity veriacich a napomôcť stretnutie a zjednotenie s ním a s Bohom Otcom. Kristus vo svojom veľkonočnom tajomstve je ohlasovaný pri čítaní Božieho slova a oslavovaný v liturgii Eucharistie.

### **1. Liturgia slova a jej eucharistický kontext**

2. Každý týždeň v nedeľu, čiže v Pánov deň, ktorý Cirkev považuje za «prvotný sviatočný deň» (*Sacrosanctum Concilium*, č. 106), je s osobitnou radosťou a slávnosťou slávené Kristovo zmŕtvychvstanie. V tento deň, kedy «sa veriacim [má] pripraviť čím bohatší stôl Božieho slova» (*Sacrosanctum Concilium*, č. 51), sa spievajú viaceré verše zo žalmov a ohlasujú sa tri biblické texty, jedno obvykle prevzaté zo Starého zákona, ďalšie zo spisov Nového zákona mimo evanjelií a posledné z jedného zo štyroch evanjelií. Po prečítaní každého z prvých dvoch textov lektor hovorí: «Počuli sme Božie slovo» a veriaci odpovedajú: «Bohu vďaka». Po prednesení evanjelia diakon alebo kňaz zvolá: «Počuli sme slovo Pánovo» a ľud odpovedá: «Chvála tebe, Kriste». V tomto krátkom dialógu sa zvyrazňujú dve charakteristické črty čítania a počúvania. Lektor zdôrazňuje dôležitosť svojho úkonu vyzýva poslucháčov, aby si plne uvedomili skutočnosť, že to, čo sa im ohlasovalo, je skutočne Božie slovo alebo ešte konkrétnejšie slovo Pánovo (Ježišovo), ktorý je vo svojej osobe Božím Slovom (porov. Jn 1,1-2). Veriaci zase vyjadrujú postoj pokornej úcty, v ktorej prijímajú slovo, ktoré im Boh adresuje: počúvajú plní vďačnosti s chválou a jasotom dobrú zvesť Pána Ježiša.

Hoci sa tieto charakteristické črty neuskutočňujú vždy dokonalým spôsobom, liturgia slova sa stáva privilegovaným miestom komunikácie: Boh sa vo svojej láskavosti obracia ľudskými slovami k svojmu ľudu a ľud s vďačnosťou a chválou prijíma Božie slovo. V liturgii slova a vrcholným spôsobom v liturgii Eucharistie sa slávi Kristovo veľkonočné tajomstvo, vrchol a naplnenie Božieho komunikovania s ľudstvom. V nej sa uskutočňuje vykúpenie ľudí a zároveň najvyššia a najdokonalejšia oslava Boha. Toto slávenie nie je nejakou rituálnou formalitou, veď jej cieľom je dosiahnuť, aby veriaci «sa naučili obetovať samých seba a skrze Krista – prostredníka sa deň čo deň zdokonaľovali v jednote s Bohom a medzi sebou, aby napokon bol Boh všetko vo všetkých» (*Sacrosanctum Concilium*, č. 48). Skutočnosť, že Boh sa v dejinách spásy obracia so svojím slovom na ľudí a že posiela svojho Syna, ktorý je jeho vteleným Slovom (Jn 1,14), má tento jediný cieľ: ponúknuť ľuďom zjednotenie s Ním.

## 2. Kontext štúdia inšpirácie a pravdy Svätého písma

3. Na základe toho, čo sme doposiaľ uviedli o Božom slove v liturgii slova a v súvislosti s eucharistickým slávením, môžeme povedať, my ho počúvame v kontexte teologickom, kristologickom, soteriologickom a ekleziologickom. Boh ponúka spásu, definitívnym a dokonalým spôsobom vo svojom Krista, vytvárajúc spoločenstvo medzi sebou a svojimi ľudskými tvormi, ktoré sú zastúpené jeho Cirkvou. Toto miesto, ktoré je najadekvátnejšie pre ohlasovanie Svätého písma, predstavuje aj najvhodnejší kontext pre štúdium jeho inšpirácie a pravdy. Ako sme uviedli, po prednesení biblických textov sa vždy vyhlasuje, že sú «Božím slovom» (alebo «slovom Pánovým»). Toto vyjadrenie možno chápať dvojakým spôsobom: v prvom rade ako slovo, ktoré pochádza od Boha, ale tiež ako slovo, ktoré hovorí o Bohu. Tieto dva významy sú medzi sebou úzko prepojené. Iba Boh pozná Boha; a tak iba Boh môže hovoriť o Bohu adekvátnym a dôveryhodným spôsobom. Preto iba slovo, ktoré pochádza od Boha, môže správne hovoriť o Bohu. Zvolanie «počuli sme Božie slovo» vyzýva veriacich, aby si boli vedomí toho, čo počúvajú, a aby tomu venovali náležitú pozornosť. Musia mať úctu a vďačnosť, aké patria slovu, ktoré pochádza od Boha, a musia byť pozorní, aby zachytili a pochopili, čo toto slovo hovorí o Bohu, a tak vstúpili do stále živšieho spoločenstva s ním.

Náš dokument, ktorý sa venuje téme «inšpirácie a pravdy Svätého písma», rozvinie tieto dva aspekty. Keď sa deklaruje, že Biblia je inšpirovaná, tvrdí sa, že všetky jej knihy «majú za pôvodcu Boha a ako také boli odovzdané Cirkvi» (*Dei Verbum*, č. 11). Skúmaním inšpirácie Biblie je teda našim cieľom ukázať, čo samotné biblické spisy hovoria o svojom božskom pôvode. Čo sa týka potom pravdy Biblie, nesmieme stratiť zo zreteľa predovšetkým skutočnosť, že napriek mnohým rozdielnym tematikám je v podstate jej hlavnou a ústrednou témou Boh samotný a spása. K dispozícii sú mnohé ďalšie dokumentárne pramene a mnohé ďalšie vedné odbory, z ktorých sa dajú čerpať spoľahlivé informácie rôzneho druhu; no Biblia – ako Božie slovo – je hodnoverným prameňom pre poznanie Boha. Podľa dogmatickej konštitúcie *Dei verbum* Druhého vatikánskeho koncilu je Boh sám a jeho plán spásy pre ľudí zvrchovaným obsahom jeho zjavenia. V tomto koncilovom texte sa skutočne už od prvej kapitoly vyjadruje: «Bohu sa v jeho добрote a múdrosti páčilo zjaviť samého seba a dať poznať tajomstvo svojej vôle (porov. Ef 1,9), že ľudia majú skrze Krista, Slovo, ktoré sa stalo telom, v Duchu Svätom prístup k Otcovi a stávajú sa účastnými na Božej prirodzenosti (porov. Ef 2,18; 2 Pt 1,4)» (*Dei verbum*, č. 2). Biblia je v službe odovzdávania Božieho zjavenia (porov. *Dei verbum*, č. 7-10). A tak pri štúdiu pravdy Biblie sústredíme našu pozornosť na túto konkrétnu otázku: čo nám jednotlivé biblické spisy hovoria o Bohu a o jeho pláne spásy?

## 3. Tri časti dokumentu

4. Prvá časť nášho dokumentu sa zaoberá inšpiráciou Svätého písma a predovšetkým skúma jeho pôvod od Boha. Druhá časť študuje pravdu Božieho slova s dôrazom na posolstvo o Bohu a o jeho pláne spásy. Želáme si, aby sa na jednej strane zvýšilo povedomie, že toto slovo pochádza od Boha, a na druhej strane aby sa pozornosť tých, čo počúvajú a čítajú Bibliu, sústredila na to, čo Boh sám chce povedať o sebe samom a o svojom pláne spásy v prospech ľudí. S rovnakým postojom, s ktorým slávime Kristovo veľkonočné tajomstvo ako tajomstvo Boha a našej spásy, sme pozvaní, aby sme prijali slovo, s ktorým sa Boh, plný lásky a dobrotivosti, na nás obracia. Cieľom je prijať v spojení s ostatnými veriacimi dar, vďaka ktorému môžeme počúvať a pochopiť, čo nám Boh hovorí o sebe, a tak obnoviť a prehĺbiť svoj osobný vzťah k nemu.

Tretia časť dokumentu sa potom zaoberá niektorými otázkami, ktoré vychádzajú zo samotnej Biblie a ktoré sa v určitých aspektoch javia ako popierajúce jej povahu Božieho slova. Tu osobitne naznačujeme dve otázky kladené na čitateľa. Prvá vychádza z obrovského pokroku,

ktorý v posledných dvoch storočiach dosiahol poznanie dejín, kultúry, jazykov národov starobylého Blízkeho východu, ktorý tvoril životný priestor Izraelu a jeho svätým Písmam. Nezriedka sa predstavujú silné rozpory medzi poznatkami týchto vedných odborov a tým, čo možno vyvodíť z biblických rozprávání, ak sú čítané na spôsob kroniky, ktorá by mala presne zaznamenávať udalosti, a to dokonca v presnom chronologickom poradí. Tieto rozpory tvoria prvú ťažkosť a vyvolávajú otázku, či sa čitateľ môže spoľahnúť, že biblické rozprávania podávajú historickú pravdu. Ďalšiu otázku spôsobuje skutočnosť, že nemálo biblických textov pôsobí dojemom, že sú plné násilia. Ako príklad možno uviesť preklínacie žalmy a tiež Bohom vydaný príkaz Izraelu vyhubiť celé národy. Kresťanskí čitatelia bývajú takýmito textami znechutení a zneistení. No sú tu aj nekresťanskí čitatelia, ktorí kresťanom vyčítajú, že majú vo svojich posvätných textoch hrozné state, a obviňujú ich z vyznávania a šírenia náboženstva, ktoré podnecuje k násiliu. Tretia časť dokumentu sa chce preto zaoberať týmito i ďalšími otázkami interpretácie a na jednej strane ukázať, ako prekonať fundamentalizmus (porov. PBK, *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, vyd. Katolícke biblické dielo na Slovensku, Spišská Kapitula 1995, s. 73-76) a na druhej strane, ako sa vyhnúť skepticizmu. Prekonaním týchto prekážok možno dúfať, že sa otvorí slobodný prístup k zrelému a náležitému prijímaniu Božieho slova.

Tento dokument chce byť príspevkom k tomu, aby cez hlbšie chápanie pojmov inšpirácie a pravdy bolo Božie slovo všetkými prijaté, či už v liturgickom zhromaždení alebo na akomkoľvek inom mieste, a to spôsobom, ktorý by vždy lepšie zodpovedal tomuto jedinečnému daru Boha, v ktorom on sám zjavuje seba a pozýva ľudí do spoločenstva so sebou.

## **PRVÁ ČASŤ SVEDECTVO BIBLICKÝCH SPISOV O ICH BOŽSKOM PÔVODE**

### **1. Úvod**

**5.** Na úvod budeme skúmať, ako dogmatická konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Dei Verbum* a posynodálna apoštolská exhortácia *Verbum Domini* chápu zjavenie a inšpiráciu, dva Božie úkony, ktoré sú podstatné pre označenie Svätého písma ako Božieho slova. Potom ukážeme, ako biblické spisy dokazujú svoj pôvod od Boha; pri Novom zákone je špecifické, že niet žiadneho vzťahu s Bohom, iba prostredníctvom Ježiša. Zakončíme úvahou o vhodných kritériách pre skúmanie svedectva biblických spisov ohľadom ich božského pôvodu.

#### **1.1. Zjavenie a inšpirácia v *Dei Verbum* a vo *Verbum Domini***

O *zjavení Dei Verbum* [DV] hovorí: «Bohu sa v jeho добрote a múdrosti páčilo zjaviť samého seba a dať poznať tajomstvo svojej vôle (porov. Ef 1,9), že ľudia majú skrze Krista, Slovo, ktoré sa stalo telom, v Duchu Svätom prístup k Otcovi a stávajú sa účastnými na Božej prirodzenosti (porov. Ef 2,18; 2 Pt 1,4)» (č. 2). Boh sa zjavuje v «diele zjavenia (*revelationis oeconomia*)» (porov. DV, č. 2). Zjavuje sa v stvorení: «Boh, ktorý všetko tvorí a udržuje skrze Slovo (porov. Jn 1,3), dáva ľuďom vo stvorených veciach trvalé svedectvo o sebe (porov. Rim 1,19-20)» (DV, č. 3; porov. *Verbum Domini* [VD], č. 8). Boh sa osobitne zjavuje v človekovi, stvorenom «na jeho obraz» (Gn 1,27; porov. VD, č. 9). Zjavenie sa potom uskutočňuje «činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté» (DV, č. 2), v dejinách spásy izraelského ľudu (DV, č. 3.14-16) a dosahuje svoje vyvrcholenie «v Kristovi, ktorý je prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia» (DV, č. 2; porov. DV, č. 4.17-20). O jeho trojičnom rozmere hovorí *Verbum Domini*, č. 20: «Vrchol zjavenia Boha Otca nám ponúka Syn v dare Zástancu (porov. Jn 14,16), Ducha Otca i jeho Syna, ktorý nás „uvádza do plnej pravdy“ (Jn 16,13)».

*Inšpirácia* sa vo vlastnom zmysle týka kníh Svätého písma. *Dei verbum* – kde je Boh označený ako ten, «ktorý inšpiroval knihy obidvoch zákonov a je ich pôvodcom» (č. 16) – ešte presnejším spôsobom vyjadruje: «Na napísanie posvätných kníh si Boh vyvolil ľudí a použil ich tak, že oni uplatnili svoje schopnosti a sily, no on účinkoval v nich a skrze nich, aby napísali ako skutoční autori všetko to a len to, čo on sám chcel» (č. 11). Inšpirácia ako Božie konanie sa teda priamo týka ľudských autorov: práve oni sú osobne inšpirovaní. Ale aj spisy, ktoré vytvorili, sa potom nazývajú inšpirované (DV, č. 11.14).

## **1.2. Biblické spisy a ich božský pôvod**

6. Videli sme, že Boh je jediným pôvodcom zjavenia a že knihy Svätého písma, ktoré sprostredkujú Božie zjavenie, sú Bohom inšpirované. Boh je „pôvodcom“ týchto kníh (DV, č. 16), no prostredníctvom ľudí, ktorých si vyvolil. Oni nepísali podľa diktátu, sú „skutočnými autormi“ (DV, č. 11), ktorí využívajú vlastné schopnosti a sily. *Dei Verbum*, č. 11 neuvádza do detailov, aký je tento vzťah medzi ľuďmi a Bohom, hoci v poznámkach (18-20) odkazuje na tradičné vysvetlenie, založené na hlavnej a nástrojovej príčine.

Ak sa obrátime na biblické knihy a skúmame, čo ony samotné hovoria o svojej inšpirácii, musíme konštatovať, že vo Svätom písme iba dva spisy Nového zákona hovoria explicitne o božskej inšpirácii a prisudzujú ju spisom Starého zákona. V 2 Tim 3,16 sa hovorí: „Celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti“. A 2 Pt 1,20-21 tvrdí: „Predovšetkým však vedzte, že nijaké proroctvo v Písme nepripúšťa súkromný výklad. Lebo proroctvo nikdy nevzišlo z ľudskej vôle, ale pod vedením Ducha Svätého prehovorili ľudia poslaní od Boha.“ Zo zriedkavého výskytu termínu „inšpirácia“ vyplýva, že nemožno limitovať svoje skúmanie na takto úzko zadefinované sémantické pole.

Keď sa zblížia študujú biblické texty, treba skonštatovať ako čosi relevantné, že sa v nich neustále indikuje vzťah medzi ich autormi a Bohom. Uskutočňuje sa to rozličnými spôsobmi a z každého z nich je zrejmé, že jednotlivé spisy pochádzajú od Boha. Bude to úlohou nášho výskumu rozoznať v textoch Svätého písma náznaky vzťahu medzi ľudskými autormi a Bohom a poukázať tak na božský pôvod týchto kníh, alebo inak vyjadrené, na ich inšpiráciu. Máme v úmysle predložiť určitý druh fenomenológie vzťahu „Boh – ľudský autor“, podľa jednotlivých spôsobov, ktorými je tento vzťah dosvedčený na stránkach Biblie, a tak zvýrazniť, že sú skutočne Slovom, ktoré pochádza od Boha. V tomto dokumente teda PBK nemá v úmysle dokázať skutočnosť inšpirácie biblických spisov, čo je skôr úlohou fundamentálnej teológie. Vychádzame už totiž z pravdy viery, podľa ktorej knihy Svätého písma sú Bohom inšpirované a sprostredkujú jeho Slovo; naším príspevkom bude iba lepšie objasnenie ich povahy, tak ako to vyplýva zo svedectva samotných spisov.

Môžeme nazvať „svedectvom o sebe“ ten zvláštny fenomén biblických kníh, ktoré dosvedčujú vzťah svojich autorov s Bohom i svoj pôvod od Boha. Toto osobitné svedectvo bude stáť v strede nášho skúmania.

7. Cirkevné dokumenty, ktoré sme už viackrát citovali (*Dei Verbum* a *Verbum Domini*) rozlišujú medzi „zjavením“ a „inšpiráciou“ ako medzi dvomi rozdielnymi Božími činnosťami. „Zjavenie“ sa chápe ako základný úkon Boha, cez ktorý vyjavuje, kým je On sám a v čom spočíva tajomstvo jeho vôle (porov. DV, č. 2), a ktorým zároveň uschopňuje človeka prijať toto zjavenie. „Inšpirácia“ sa však chápe ako činnosť, skrze ktorú Boh určitým ľuďom, ktorých si sám vyvolil, dáva schopnosť verne v písanej podobe sprostredkovať jeho zjavenie (porov. DV, č. 11). Inšpirácia predpokladá zjavenie a je v službe verného sprostredkovania zjavenia v spisoch Biblie.

V svedectve biblických spisov sa dá objaviť iba niekoľko náznakov, týkajúcich sa osobitného vzťahu medzi ľudským autorom a Bohom vzhľadom na aktivitu samotného písania. Preto fenomenológia, ktorú sa chystáme predstaviť a ktorá sa týka jednak vzťahu ľudského autora

a Boha a jednak božského pôvodu písomných textov, tvorí dosť všeobecný a mnohoraký obraz. Uvidíme, že samotný pojem inšpirácie nie je takmer nikdy explicitne prítomný a nie je ani pojmovo vyjasnený. Súvisí to s osobitnou povahou svedectva jednotlivých biblických kníh: ak na jednej strane texty neustále zdôrazňujú božský pôvod svojho obsahu a posolstva, na druhej strane hovoria málo alebo nič o spôsobe, akým boli spísané alebo o sebe samých ako o písomných dokumentoch. A tak široký pojem zjavenia a špecifickejší pojem jeho písomnej podoby (inšpirácia) sa chápu v rámci jediného procesu. Veľmi často sa o nich hovorí tak, že pod jedným pojmom sa rozumie aj ten druhý. Avšak zo samotného faktu, že nami citované tvrdenia pochádzajú zo samotných písomných textov, sa stáva zrejším, že ich autori implicitne vyjadrujú, že ich text predstavuje konečné vyjadrenie a stály depozit Božích úkonov zjavenia.

### 1.3. Spisy Nového zákona a ich vzťah k Ježišovi

8. V súvislosti so spismi Nového zákona je tu prítomná špecifická situácia: tieto spisy predstavujú vzťah svojich autorov k Bohu iba skrze osobu Ježiša. Príčinu tejto skutočnosti vysvetľuje sám Ježiš veľmi presným spôsobom: «Nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa» (Jn 14,6), čo je vyjadrenie, ktoré sa zakladá na jedinečnom poznaní, ktoré má Syn o Otcovi (porov. Mt 11,27; Lk 10,22; Jn 1,18).

Príznačný a poučný je Ježišov postoj voči svojim učeníkom. Evanjeliá približujú formáciu, ktorú im poskytol a v ktorej sa paradigmatickým spôsobom ukázalo, aký vzťah k Ježišovi a k Bohu je nevyhnutný, aby sa slová apoštola alebo spis evanjelistu stali «slovom Božím». Podľa našich prameňov Ježiš sám nenapísal nič, ani nič nenadiktoval svojim učeníkom. Čo urobil, možno zhrnúť týmto spôsobom: povolal si niektorých ľudí, aby ho nasledovali, aby s ním zdieľali život, aby mu pomáhali v jeho činnosti, aby nadobudli stále hlbšie poznanie jeho osoby, aby rástli vo viere v neho a v spoločenstve života spolu s ním. Toto je dar, ktorý Ježiš venoval svojim učeníkom, takto ich pripravil, aby sa stali jeho apoštolmi, ktorí budú hlásať jeho posolstvo; ich slovo je také, že Ježiš charakterizuje budúcich kresťanov ako «tých, čo skrze ich slovo uveria vo mňa» (Jn 17,20). A svojim misionárom hovorí: „Kto vás počúva, mňa počúva, a kto vami pohŕda, mnou pohŕda. Kto však pohŕda mnou, pohŕda tým, ktorý ma poslal“ (Lk 10,16; porov. Jn 15,20). Slovo tých, ktorých poslal, sa môže stať základom viery všetkých kresťanov iba preto, že pochádza z naj dôvernejšieho zjednotenia s Ježišom a je tak Ježišovým slovom. Osobný vzťah k Pánovi Ježišovi, prežívaný so živou a uvedomelou vierou v jeho osobu, tvorí pevný základ tej „inšpirácie“, ktorá dala apoštolom schopnosť odovzdať ústne i písomne posolstvo Ježiša, ktorý je «Slovom Boha». Nie je rozhodujúce, či sa doslovne sprostredkujú Ježišom vyslovené slová, ale že sa ohlasuje jeho evanjelium. Typickým príkladom tejto skutočnosti je Jánovo evanjelium, o ktorom sa hovorí, že každé slovo prezrádza Jánov štýl, no zároveň verne sprostredkúva, čo Ježiš povedal.

9. Práve na základe Jánovho evanjelia sa tu načrtáva úzke prepojenie medzi povahou vzťahu k Ježišovi a k Bohu („inšpirácia“) a obsahom posolstva, ktoré je sprostredkované ako Božie slovo („pravda“). Podľa Jánovho evanjelia je Ježišovým ústredným posolstvom Boh Otec a jeho bezhraničná láska k svetu, zjavená v Synovi (porov. Jn 3,16), čomu zodpovedá *Dei Verbum*, č. 2: Boh a jeho spása. Toto posolstvo nemožno prijať a pochopiť iba čisto rozumovým spôsobom alebo iba na základe pamätania si skutočností, ale iba v intenzívne živom a osobnom vzťahu, teda v podobnom vzťahu, ako Ježiš formoval svojich učeníkov. Vždy možno hovoriť o Bohu a o jeho láske formálne správne, ale iba v živej viere v neho a v jeho lásku možno prijať Boží dar a potom o ňom vydať svedectvo. Konštatujeme teda, že ústredné posolstvo („pravda“) a spôsob jeho prijatia za účelom svedectva o ňom („inšpirácia“) sa vzájomne podmieňujú: ide o vždy hlbšie a osobnejšie spoločenstvo života s Otcom, ktoré zjavil Ježiš: spoločenstvo života, ktoré znamená spásu.



#### 1.4. Kritériá pre overenie vzťahu s Bohom v biblických spisoch

**10.** Podľa toho, čo nám pomáhajú chápať evanjeliá, je živá viera v Ježiša, Božieho Syna, hlavným cieľom formácie, ktorú poskytol Ježiš svojim učeníkom, a ňou sa vyjadruje základ ich vzťahu k Ježišovi a k Bohu. Táto viera je darom Ducha Svätého (porov. Jn 3,5; 16,13) a je prežívaná v hlbokom, uvedomelom a osobnom spojení s Otcom a so Synom (porov. Jn 17,20-23). Prostredníctvom tejto viery sú učeníci spojení s osobou Ježiša, ktorý je „prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia“ (*Dei Verbum*, č. 2) a prijímajú od neho obsah svojho apoštolského svedectva v ústnom, ale aj v písomnom vyjadrení. Keďže toto svedectvo pochádza od Ježiša, ktorý je Slovom Boha, nemôže nebyť Slovom, ktoré pochádza od Boha. Osobný vzťah viery (1) s prameňom, prostredníctvom ktorého sa Boh zjavuje (2), sú dva rozhodujúce prvky, ktoré potvrdzujú, že slová a skutky apoštolov pochádzajú od Boha.

Ježiš je „vrcholom zjavenia Boha Otca“ (*Verbum Domini*, č. 20), vrcholom, ktorému predchádzala bohatá „ekonómia“ Božieho zjavenia. Ako sme už uviedli, Boh sa zjavuje v stvorení (DV, č. 3) a osobitným spôsobom v človekovi, stvorenom „na jeho obraz“ (Gn 1,27). Zjavuje sa predovšetkým v dejinách izraelského ľudu „činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté“ (DV, č. 2). Týmto spôsobom sú načrtnuté rôzne formy Božieho zjavenia, ktoré dosahuje svoju plnosť a svoj vrchol v Ježišovej osobe (Hebr 1,1-2).

V prípade evanjelií (a ešte všeobecnejšie to platí pre apoštolské spisy) sú dvoma rozhodujúcimi prvkami pre Boží pôvod živá viera v Ježiša (1) a osoba Ježiša, ktorý je vrcholom Božieho zjavenia (2). Pri našom štúdiu, týkajúcom sa božského pôvodu ostatných biblických spisov, poslúžia na potvrdenie tieto dve kritériá: Aká osobná viera v Boha (v závislosti od príslušnej fázy „ekonómie“ zjavenia) a aká forma jeho zjavenia sa prejavuje v jednotlivých spisoch? Príslušný biblický spis pochádza od Boha skrze živú vieru svojho autora v Boha a skrze vzťah tohto autora ku konkrétnej forme (alebo k rôznym formám) Božieho zjavenia. Nie je zriedkavé, že nejaký biblický spis sa opiera o skorší inšpirovaný text a týmto spôsobom participuje na zhodnom božskom pôvode.

Za pomoci týchto kritérií je možné s úžitkom preskúmať svedectvo jednotlivých biblických spisov a možno vidieť, ako napríklad právne texty, sapienciálne výroky, reči prorokov, modlitby rôznych typov, apoštolské povzbudenia, atď. pochádzajú od Boha, teda ako je Boh prostredníctvom ľudských autorov ich pôvodcom. Ukazuje sa, že v jednotlivých prípadoch je konkrétny spôsob pôvodu od Boha rozdielny a nemožno ho zjednodušene prirovnávať k uniformnému božskému diktátu. Čo je však stále prítomné, je osobná viera v Boha u ľudského autora a jeho poslušnosť rôznym formám Božieho zjavovania sa.

A tak štúdiom samotných biblických spisov a skúmaním ich svedectva o vzťahu ich autorov k Bohu sa pokúsime detailnejšie ukázať, akým spôsobom sa predstavuje inšpirácia ako vzťah medzi Bohom, inšpirujúcim a pôvodcom, a ľuďmi, skutočnými autormi, ktorých si vyvolil.

## 2. Svedectvo vybraných textov Starého zákona

**11.** Vybrali sme niektoré reprezentatívne knihy Starého a Nového zákona, aby sme ukázali, ako je v samotných textoch vyjadrený ich božský pôvod. Pre Starý zákon sledujeme klasické delenie na Zákon, Prorokov, Spisy (porov. Lk 24,44); preto sme pre naše skúmanie zvolili Pentateuch, potom prorokov a dejepisné knihy (ktoré sa tiež označujú ako „skorší proroci“) a napokon žalmy a Knihu Sirachovcovu.

### 2.1. Pentateuch

Myšlienka božského pôvodu biblických textov sa v rozprávaniach Pentateuchu rozvíja na základe konceptu písania, písomného zaznamenávania. V osobitne významných momentoch Mojžiš dostáva od Boha pokyn zapísať napríklad text obnovenia zmluvy (Ex 34,27); inde, zdá sa, napĺňa zmysel týchto inštrukcií tým, že písomnou formou rediguje iné dôležité veci (Ex 17,14; Nm 33,2; Dt 31,22), až po zostavenie celej Tóry (porov. Dt 27,3.8; 31,9). Kniha

Deuteronomium prisudzuje osobitnú hodnotu špecifickej úlohe Mojžiša, ktorého predstavuje ako inšpirovaného prostredníka zjavenia a povereného interpreta Božieho slova. Z toho sa harmonicky rozvinula tradičná idea, podľa ktorej je Mojžiš autorom Pentateuchu, teda že Mojžišove knihy nielenže hovoria o ňom, ale sú aj považované za jeho kompozície.

Hlavné výpovede týkajúce sa Božieho zjavovania sa sú prítomné v rozprávaniach o stretnutí Izraela s Bohom na Božom vrchu Sinaj/Horeb (Ex 19 – Nm 10; Dt 4nn). Tieto rozprávania sa pokúšajú pôsobivými obrazmi vyjadriť myšlienku, že u Boha je pôvod biblického svedectva. Dá sa teda povedať, že základ ponímania, že Biblia je Božím slovom, bol položený na Sinaji, pretože tam Boh ustanovil Mojžiša za jedinečného prostredníka svojho zjavenia. Bolo Mojžišovou úlohou písomne zaznačiť Božie zjavenie, aby ho takto mohol odovzdať a uchovať ako Božie slovo pre ľudí všetkých čias. Písomný záznam nielen umožňuje odovzdanie Slova, ale pochopiteľne vyvoláva aj otázku ohľadom ľudského autora, čo v prípade Biblie privádza k jej chápaniu seba samej, že je Božím slovom v ľudských slovách. Táto myšlienka (porov. *Dei Verbum*, č. 12) je vyjadrená *in nuce* už v Ex 19,19, kde sa hovorí, že odpovedal Mojžišovi „jedným hlasom“<sup>1</sup>; teda vidieť, že Boh „sa skláňa“, aby si poslúžil ľudským jazykom, a to aj práve vo vzťahu k prostredníkovi svojho zjavenia.

**12.** Božský pôvod písaného slova je ešte aj inak v sinajskom rozprávaní dômyselne vystihnutý. Dekalóg sa v tomto kontexte javí ako výnimočný a s ničím neporovnateľný dokument. Môže byť považovaný za východiskový bod konceptu božského pôvodu Svätého písma (inšpirácia), pretože *ako text* je iba dekalóg spájaný s myšlienkou, že bol *spísaný samotným Bohom* (porov. Ex 24,12; 31,18; 32,16; 34,1.28; Dt 4,13; 9,10; 10,4). Tento text, ktorý Boh sám zapísal na dve kamenné tabule je základom pre koncept božského pôvodu biblických textov. V rozprávaní Pentateuchu je tento koncept rozvinutý dvomi spôsobmi. Na jednej strane sa ukazuje osobitná autorita, ktorá patrí dekalógu vo vzťahu k všetkým ďalším zákonom a ustanoveniam Biblie, na druhej strane vidíme, že pojem „písmo“ (v zmysle písomného zachytenia) je osobitný spôsobom spojený s prostredníkom zjavenia, Mojžišom, a tak neskôr „Mojžiš“ a Pentateuch sa stávajú vzájomne zameniteľnými.

Vzhľadom na prvý aspekt, teda že dekalóg bol zapísaný samotným Bohom, treba poznamenať, že odovzdanie a prijatie tohto konkrétneho textu je doložené v tradícii Svätého písma nezávisle od jeho materiálneho podkladu, ktorý tvoria dve kamenné tabule. Neuchovávali a neuctievajú sa tabule, na ktoré písal Boh, ale text, ktorý Boh napísal, sa stáva súčasťou Svätého písma (porov. Ex 20; Dt 5).

Desať prikázaní, ktoré Boh zapísal a odovzdal Mojžišovi – a tu sa dostávame k druhému aspektu – vyzdvihuje osobitný vzťah medzi Bohom a človekom vzhľadom na Sväté písmo. Mojžiš totiž nebol ustanovený za prostredníka na základe Božieho plánu, ale Boh tu odpovedá na prosbu ľudí (Izraela), ktorí si žiadali prostredníka. Keď sa totiž Boh priamo obrátil k izraelskému ľudu (porov. Ex 19), ľud zo strachu pred priamym stretnutím s Bohom žiadal od Mojžiša sprostredkovanie (porov. Ex 20,18-21). A tak Boh ustúpil vôli ľudu a ustanovil Mojžiša za prostredníka, s ktorým potom hovoril a podrobne mu predložil svoje nariadenia (Ex 20,22–23,33). Mojžiš napokon zapísal tieto slová, pretože cez ne Boh uzavrel svoju zmluvu s Izraelom (Ex 24,3-8). Na potvrdenie tejto skutočnosti Boh prisľúbil, že dá Mojžišovi tabule, ktoré sám popísal (porov. Ex 24,12). Nemožno vyjadriť jasnejším a hlbším spôsobom skutočnosť, že Sväté písmo, odovzdávané v priebehu generácií v židovských a kresťanských spoločenstvách viery, má svoj pôvod v Bohu, a to aj v prípade, že bolo redigované ľuďmi. Toto svedectvo Svätého písma o sebe samom dosahuje svoje završenie, keď sa na konci Pentateuchu uvádza, že Mojžiš sám zapísal ponaučenie, vŕšované izraelskému ľudu, ešte pred vstupom do zaslúbenej zeme (porov. Dt 31,9) a odovzdal ho ľudu ako program pre život, ktorým sa v budúcnosti majú riadiť. Iba ak sa ľudia nechajú osloviť týmto slovom

---

<sup>1</sup> pozn. prekl. v slovenských prekladoch sa väčšinou ten istý výraz prekladá „v hrmení“, čo je tiež možné.

Svätého písma, ktoré sa na nich obracia, môžu ho uznať a prijať „nie ako ľudské slovo, ale – aké naozaj je – ako slovo Božie; a ono pôsob vo vás veriacich“ (1 Sol 2,13).

## **2.2. Prorocké a dejepisné knihy**

**13.** Prorocké a dejepisné knihy spolu s knihami Pentateuchu patria medzi časti Starého zákona, ktoré najviac zdôrazňujú božský pôvod svojho obsahu. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že Boh sa obracia na svoj ľud a na jeho predstaviteľov skrze ľudí: skrze Mojžiša, archetyp prorokov (Dt 18,18-22) v Pentateuchu; skrze prorokov v prorockých a dejepisných knihách. Pokúsime sa ukázať, ako prorocké a dejepisné knihy vyjadrujú božský spôsob svojho obsahu.

### **2.2.1. Prorocké knihy: zbierky výrokov, ktoré Pán povedal svojmu ľudu skrze svojich poslov**

Prorocké knihy sú zbierkami toho, čo Pán povedal svojmu ľudu prostredníctvom „autorov“ (predpokladaných), podľa ktorých sú tieto zbierky aj pomenované. Tieto knihy skutočne dôrazne deklarujú, že Pán je pôvodcom ich obsahu. Vyjadrujú to rôznymi formuláciami, ktoré uvádzajú alebo ukončujú samotnú reč. Tieto vyjadrenia potvrdzujú alebo predpokladajú, že prorocké knihy sú rečami samotného Pána, a spresňujú, že Pán sa obracia na svoj ľud prostredníctvom autorov týchto kníh. A naozaj veľká časť prorockých kníh je aj formálne vložená do Pánových úst. S tým tiež súvisí, že tieto knihy predstavujú svojich autorov ako osoby, ktoré vyslal Pán s poslaním sprostredkovať jeho ľudu určité poslanstvo.

#### **a. «Prorocké formulky»**

Nadpisy dvoch tretín prorockých kníh explicitne uvádzajú, že sú božského pôvodu, nakoľko používajú «formulku udalosti Pánovho slova». Odhliadnuc od rozdielov v detailoch možno túto formulu zhrnúť vo vyjadrení: «Pánovo slovo prišlo k...»<sup>2</sup>, po čom nasleduje meno proroka, prijímateľa slova (napr. v knihách *Jeremiáša*, *Ezechiela*, *Ozeáša*, *Joela*, *Sofoniáša* a *Zachariáša*), a niekedy aj meno jeho adresátov (napr. u *Aggea* a *Malachiáša*). Tieto nadpisy tiež uvádzajú, že obsah týchto kníh, či už vložený do úst Bohu alebo prorokom, je celý Božím slovom. Ostatné nadpisy prorockých kníh uvádzajú, že tieto knihy sprostredkujú obsah videní, ktoré mali osobnosti ako *Izaiáš*, *Amos*, *Abdiáš*, *Nahum* a *Habakuk*. Nadpis knihy Micheáš prepája «formulku udalosti Pánovho slova» so zmienkou o videní. Hoci to nemusí byť vyjadrené explicitne, v kontextu prorockých kníh nemôže byť príčinou týchto videní nikto iný ako sám Pán. On je teda autorom týchto kníh.

Nadpisy nie sú jedinou časťou prorockých kníh, ktorá ich označuje za Božie slovo. Súčasťou textu sú početné «prorocké formulky», ktoré majú rovnakú funkciu. Najčastejším vyjadrením, «prorockou formulkou» par excellence, je «toto hovorí Pán». Keď prorok začína reč touto formulkou, predstavuje sa ako Pánov posol. Svojim poslucháčom oznamuje, že reč, ktorou sa na nich obracia, nepochádza od neho, ale že jej pôvodcom je Pán.

Bez nároku na úplnosť uvedieme tri ďalšie formulky, ktoré často zaznievajú v prorockých knihách: «výrok Pána», «hovori Pán/Boh» a «vraví Pán». Na rozdiel od prvej formulky, nazývanej „formulka posla“, ktorá uvádza reč, tieto ďalšie reči ukončujú. Podobne ako podpis na konci určitého textu vyjadrujú, že Pán je pôvodcom predchádzajúcej reči.

#### **b. Proroci: poslovia Pána**

**14.** Štyri spomedzi prorockých kníh rozprávajú o tom, ako Pán uskutočnil, že autori týchto spisov sa stali jeho poslami: *Izaiáš* (6,1-13), *Jeremiáš* (1,4-10), *Ezechiel* (1,3-3,11) a *Amos* (7,15). Rámcom pre poverenie *Izaiáša* a *Ezechiela* je videnie. Pravdepodobne to isté platí aj

---

<sup>2</sup> V slovenských prekladoch sa väčšinou prekladá voľnejšie: „Pán prehovoril k...“.

pre Jeremiáša. Rozprávania o poverení Izaiáša je tu dobrým príkladom, keďže je dostatočne rozvinuté, ale zároveň aj dosť stručné. V Božom zhromaždení, na ktorom je Izaiáš vo videní prítomný, Pán hľadá dobrovoľníka a pýta sa: «Koho mám poslať? Kto nám pôjde? » a Izaiáš odpovedá: «Hľa, tu som, mňa pošli». Pán prijal Izaiášovu ponuku a dodal: «Choď a povedz tomuto ľudu... ». Nasleduje Pánovo posolstvo (Iz 6,8-10). Rozprávania, ktorého štruktúru tvoria slovesá «poslať, ísť, povedať», je zakončené rečou Pána, ktorú Izaiáš dostáva za úlohu sprostredkovať ľudu. To isté platí aj pre tri ďalšie vyššie uvedené «rozprávania o povolaní za proroka», ktoré sú tiež zakončené Pánovým príkazom, udeleným jeho poslovi, sprostredkovať posolstvo, ktoré vydáva (Ez 2,3-4; 3,4-11; Am 7,15). V rozprávaní o povolaní Jeremiáša Pán zdôrazňuje trvalý charakter svojho príkazu (porov. tiež Am 3,8) a zároveň presnosť, aká má poznačiť sprostredkovanie posolstva: «Ale Pán mi povedal: „Nehovor: „Som dieťa,“ lebo pôjdeš, kamkoľvek ťa pošlem, a budeš hovoriť všetko, čo ti prikážem...» (Jer 1,7; porov. 1,17; 26,2.8; Dt 18,18.20). Tieto rozprávania tvoria základ pre úlohu Pánových poslov, ktorých prorocké knihy uvádzajú ako svojich autorov, a v dôsledku toho sú aj základom pre božský pôvod ich posolstva.

### **2.2.2. Dejepisné knihy: Pánovo slovo je spoľahlivo účinné a volá k obráteniu**

#### **a. Od Knihy Jozue po Knihu kráľov**

**15.** V knihách *Jozue*, *Sudcov*, *Samuelových a Kráľov* sa Pán často ujíma slovo podobne ako v prorockých knihách, ku ktorým v židovskej tradícii patria aj tieto knihy. Skutočne pri každej etape dobývania zaslúbenej zeme Pán hovorí Jozuemu, čo má urobiť. V Joz 20,1-6 a 24,2-15 sa obracia na ľud prostredníctvom Jozueho, ktorý takto plní úlohu proroka. V Knihe *Sudcov* Pán, resp. jeho anjel hovorí často k vodcom, najmä Gedeonovi, a k ľudu. Pán koná v prvej osobe, s výnimkou Sdc 4,6-7 a 6,7-9, kedy použil prorokyňu Deboru a anonymného proroka, cez ktorých sa obrátil na Baraka a na všetok ľud.

Na rozdiel od toho sa v knihách *Samuelových a Kráľov* Pán obracia – až na určité výnimky – na svojich adresátov skrze prorocké figúry. Rámec jeho reči teda tvoria tie isté výrazy, ktoré uvádzajú alebo často zaznievajú v prorockých knihách. Spomedzi biblických kníh práve knihy *Samuelove* a *Kráľov* prisudzujú najväčší význam prorokom a ich aktivite Božích poslov. Vo väčšine rečí, nachádzajúcich sa v knihách *Samuelových a Kráľov*, Pán ohlasuje nešťastia, ktoré zošle na vodcov ľudu, zvlášť na toho alebo onoho kráľa a jeho dynastiu, alebo na kráľovstvo Izraela (porov. 1 Kr 14,15-16) a Júdu (porov. 2 Kr 21,10-15), kvôli tomu, že konajú kult vo vzťahu k božstvám, odlišným od Neho. Po Bohom ohlásených nešťastiach obvykle nasleduje skonštatovanie ich naplnenia. Knihy *Samuelove* a *Kráľov* sa do značnej miery javia ako sled rôznych ohlásení nešťastia i jeho naplnenia. A tento sled sa ukončí až zničením Judského kráľovstva. V úvode do rozprávania o babylonskom víťaznom ťažení (597-587 pr. Kr.) 2 Kr 24,2 skutočne vyjadruje, že zničenie Judska bolo dielom Pána, ktorý uskutočnil to, čo ohlásil «prostredníctvom svojich sluhov, prorokov». Pretože Pán vždy plní to, čo ohlásí, jeho slovo je spoľahlivo účinné. Inými slovami, Pán je hlavným pôvodcom dejín svojho ľudu; ohlasuje to, čo má prísť, a dáva, aby sa tak aj stalo.

V podobnom zmysle ako texty, o ktorých sa hovorilo, 2 Kr 17,7-20 zhŕňa dejiny Izraela a Judska sledom rečí, ktoré im Pán predniesol prostredníctvom «svojich sluhov, prorokov». Tón týchto rečí je však odlišný. Pán už Izraelu a Judsku neohlasuje nešťastia, ale ich vyzýva na obrátenie. No keďže sa tí, ktorých sa to týka, zatvrdili vo svojom odmietnutí Pánových výziev (v. 13-14), Pán ich napokon odvrhol ďaleko od svojej tváre.

#### **b. Knihy kroník**

**16.** Ako v knihách od *Jozueho* po *Kráľov* aj v *Kronikách* sa nachádza veľa Pánových rečí. Hovorí priamo k Šalamúnovi (2 Krn 1,7.11-12; 7,12-22). Vo všeobecnosti sa Pán obracia na kráľa alebo na ľud skrze svojich prostredníkov. Väčšina z nich má «prorocký» titul, ale sú aj

takí, čo titul nemajú. Na prvom mieste treba uviesť prorokov ako Nátan (porov. 1 Krn 17,1-15) a mnohí ďalší. Pán si poslušil dokonca aj vidcami, ako bol Gad (porov. 1 Krn 21,9-12) a ľuďmi s rôznym zamestnaním a dokonca aj cudzími kráľmi, ako napr. Nechao (porov. 2 Krn 35,21) a Kýros (porov. 2 Krn 36,23). Prorokujú aj predstavitelia rodín chrámových hudobníkov (porov. 1 Krn 25,1-3).

Knihy *Kroník* preberajú *chápanie* Božieho slova, vyjadrené v knihách *Samuelových* a *Kráľov*. Tak ako v nich, len možno s menším dôrazom, sú predmetom Pánových rečí udalosti, ktorých naplnenie sa konštatuje (porov. 1 Krn 11,1-3; 2 Krn 6,10; 10,15). Knihy *Kroník* zvyrazňujú túto úlohu Pánovho slova vo vzťahu k exilu do Babylonu. Podľa 2 Krn 36,20-22 tento exil a rovnako aj jeho ukončenie naplňajú to, čo Pán ohlasoval prostredníctvom Jeremiáša (porov. Jer 25,11-14; 29,10). 2 Krn 36,15-16 odlišnými slovami ako v 2 Kr 17,13-14 preberá motív, ako sa Pán neustále, no zbytočne usiloval zabrániť nešťastiu svojho ľudu, keď im posielal svojich poslov/prorokov. Napokon sa dá postrehnúť, že knihy *Kroník* nevyjadrujú božský pôvod obsahu týchto kníh, ale zdá sa, že ho naznačujú práve odvolávaním sa na prorocké pramene (porov. 2 Krn 36,12.15-16.21-22).

Stručne sa dá povedať, že prorocké knihy sa celkovo predstavujú ako slovo Pána. Ono má popredné miesto aj v dejepisných knihách. Jedny aj druhé, no osobitne dejepisné knihy, zvyrazňujú, že Pánovo slovo je spoľahlivo účinné a volá k obráteniu.

### 2.3. Žalmy

17. Žaltár je zbierkou modlitieb, ktoré vychádzajú z osobnej skúsenosti i skúsenosti spoločenstva ohľadom Pánovej prítomnosti a konania. Žalmy svedčia o modlitbe Izraela v rôznych obdobiach jeho dejín: v období kráľov, potom počas vyhnanstva, kedy bol Boh vždy viac spoznávaný ako kráľ Izraela, a napokon po exile v období druhého chrámu. Každý žalm dosvedčuje živý a pevný vzťah s Bohom a na tomto základe môžeme povedať, že pochádza od Boha a je Bohom inšpirovaný. Podľa toho, čo samotné texty vyjadrujú, možno stanoviť – bez nároku na úplnosť – minimálne tri druhy vzťahu: a. skúsenosť Božieho zásahu do života veriacich; b. skúsenosť Božej prítomnosti vo svätyni; c. skúsenosť Boha, prameňa všetkej múdrosti. Tieto tri typy vzťahu s Bohom sú prežívané na základe sinajskej zmluvy, ktorá zahŕňa prísľub aktívnej Božej prítomnosti v každodennom živote ľudu a v chráme.

#### a. Skúsenosť Božieho zásahu do života veriacich.

Žalmisti zakúšajú mocnú pomoc Boha dvomi spôsobmi: ako odpoveď na ich volanie o pomoc; ako počúvanie o veľkých Božích divoch.

Čo sa týka žalmistov ako prijímateľov Božej pomoci, spomedzi mnohých možných príkladov, vyberáme modlitbu Ž 30,9-13: „K tebe, Pane, volám, svojho Boha prosím o milosť. (...) Čuj, Pane, a zmiluj sa nado mnou; Pane, buď mi na pomoci. Môj nárek si obrátil na tanec, roztrhol si moje rúcho kajúce a radosťou si ma opásal, aby ti moja duša spievala a nestíchla už nikdy. Pane, Božej môj, naveky ťa chcem velebiť.“

Osobná skúsenosť a zároveň skúsenosť spoločenstva s Pánom, ktorý zachraňuje, je inšpiratívnou silou prosebných žalmov i žalmov chvály. Táto skúsenosť je minimálne naznačená, často aj opísaná, buď na začiatku (porov. Ž 18,5-7; 30,2), na konci (porov. Ž 142,6-8) alebo v strede žalmu (porov. Ž 22,22; 85,7-9). Na polceste medzi ľudským slovom prosby a chvály sa nachádza Slovo (ktoré vyjadruje prísľub a konanie) Boha (porov. Ž 30,12). Žalmista, ktorý ho zachytil, sa potom cíti byť inšpirovaný rozprávať o ňom druhým. Takto je Božie slovo očakávané, prijaté a oslavované nielen jednotlivcom, ale celým ľudom.

Žalmisti kontemplujú Pánove divy, pretože Boh hovorí k žalmistovi a k celému ľudu prostredníctvom veľkých skutkov, ktoré vykonal v celom stvorení a v dejinách Izraela. Ž 19,2-5 pripomína divy stvorenia a opisuje ich spôsob, akým hovoria: „Nebesia rozprávajú o sláve Boha a obloha hlása dielo jeho rúk. Deň dňu o tom podáva správu a noc noci to dáva

na známost'. Nie sú to slová, nie je to reč, ktorá by sa nedala počuť. Po celej zemi rozlieha sa ich hlas a ich slová až po končiny sveta.“ Je úlohou modliaceho pochopiť túto reč, ktorá svedčí o „sláve Boha“ (porov. Ž 147,15-20), a vyjadriť ju vlastnými slovami.

Ž 105 opisuje Božie diela v dejinách Izraela a vyzýva jednotlivca i ľud: „Pamätajte na divy, čo učinil, na jeho znamenia a na výroky jeho úst“ (v. 5). V historických žalmoch sa uvádzajú tieto „divy, čo učinil“, ktoré sú zároveň „výrokmi jeho úst“. Hoci sú slová týchto žalmov sformulované ľudmi slovami ľudí, sú inšpirované veľkolepým Pánovým konaním. Tento Pánov hlas zaznieva aj naďalej v dnešku modliaceho sa jednotlivca i ľudu. A podnecuje k jeho počúvaniu.

### **b. Skúsenosť mocnej Božej prítomnosti v priestore svätyne**

**18.** Vezmime si ako príklad Ž 17 a Ž 50. V prvom texte skúsenosť s Bohom inšpiruje spravodlivého, ktorý je nepravdivo obvinený, aby predniesol modlitbu bezpodmienečnej dôvery v Boha; v druhom texte táto skúsenosť dáva zaznieť Božiemu hlasu, ktorý odmieta pomýlené správanie ľudu.

Posledný verš Ž 17 vyjadruje bezpečnú nádej. Hovorí: „Ja však v spravodlivosti uzriem tvoju tvár a až raz vstanem zo sna, nasýtim sa pohľadom na teba“ (v. 15). Rovnako dve ďalšie modlitby prenasledovaných ľudí končia podobným spôsobom. Ž 11,7 sa uzatvára výpoveďou: „Statoční uvidia jeho tvár“, a Ž 27 v predposlednom verši uvádza: „Verím, že uvidím dobrodenia Pánove v krajne žijúcich“ (v. 13; porov. v. 4.8.9). Výraz „Božia tvár“ vyjadruje Boha samotného, osobu Boha v jej pravej a dokonalej skutočnosti. Výrazom „vidieť Božiu tvár“ sa teda myslí hlboké, skutočné a osobné stretnutie s Bohom, nie však prostredníctvom orgánu zraku, ale cez „videnie“ viery. Nezlomná nádej v túto skúsenosť s Bohom („uvidím“ v budúcom čase) a poznanie Boha, ktoré sa modlitbou vyjadruje, sú zdrojom celej modlitby.

Ž 50 uvádza skúsenosť teofánie pri chrámovej liturgii. Pri zjavení Boha zmluvy (porov. 50,5) sa opakujú sinajské skutočnosti – pohlcujúci oheň a búrka (porov. 50,3). Zjavenie Božej skutočnosti a jeho vzťahu k Izraelu („ja, Boh, čo tvojím Bohom som“: 50,7) vedie k obvineniu ľudu: „Teraz ťa obviňujem a hovorím ti to do očí“ (50,21). Boh dvakrát vyčíta ľudu jeho správanie: jeho vzťah s Bohom sa sústreďuje iba na obety (50,8-13) a vzťah k blížnemu je diametrálne v protiklade k prikázaniam zmluvy (50,16-22). Boh žiada, aby bol chválený, vzývaný v ťažkostiach (50,14-15.23) a aby sa správne zaobchádzalo s blížnym (50,23). Ž 50 teda v srdci žaltára preberá prorocké vzorce: nielenže dáva prehovoriť Pánovi, ale aj dosvedčuje, že každú prosbu a každú chválu možno interpretovať ako poslušnosť Božiemu príkazu. Celá modlitba je teda Bohom „inšpirovaná“.

### **c. Skúsenosť Boha, prameňa múdrosti**

**19.** Múdrosť a poznanie sú výsadami Boha (porov. Ž 136,5; 147,5). Boh ich ponúka („v samote mi múdrosť zjavuješ“: Ž 51,8), a tak robí človeka múdrom, čiže schopným vidieť všetky veci tak, ako ich vidí Boh. Dávid mal takúto múdrosť a poznanie od chvíle, keď ho Boh povolal, aby sa stal kráľom Izraela (porov. Ž 78,72).

Bázeň pred Bohom je podmienkou na získanie poučenia od Boha a na získanie múdrosti. V úvodnej časti Ž 25 žalmista naliehavo prosí o Pánovo poučenie („Ukáž mi, Pane, svoje cesty a pouč ma o svojich chodníkoch. Veď ma vo svojej pravde a uč ma“: v. 4-5), a to na základe Božej pripravenosti ponúknuť ho (v. 8-9). Bázeň pred Bohom je nevyhnutný postoj na prijatie poučenia Božej múdrosti: „Ako je to s človekom, čo sa bojí Pána? Ukáže mu cestu, ktorú si má vyvoliť“ (25,12). Tým, čo majú bázeň pred Bohom, bude nielen ukázaná cesta, ktorou majú kráčať, ale, ako to vyjadruje Ž 25, dosiahnu aj dôkladnejšie a hlbšie osvietenie: „Pán bude dôverným priateľom tým, čo sa ho boja a zjaví im svoju zmluvu“ (v. 14); inými slovami, ponúka im vzťah hlbokého priateľstva a prenikavého poznania zmluvy, ktorú uzavrel

s Izraelom na Sinaji. Vidíme teda, že vzťah s Bohom, vyjadrený termínmi „bázne pred Bohom“, je inšpiratívnym zdrojom, z ktorého pochádzajú mnohé sapienciálne žalmy.

## 2.4. Kniha Sirachovcova

**20.** V prorockých knihách Boh sám hovorí prostredníctvom prorokov. Ako sme videli, je veľa spôsobov, ktorými sa Boh obracia na ľudí, ktorých si vyvolil ako svojich hovorcov v izraelskom národe. V Žalmoch človek hovorí k Bohu, ale koná tak v jeho prítomnosti a používa formy vyjadrenia, ktoré predpokladajú hlboké spoločenstvo s Bohom. V sapienciálnych knihách však ľudia hovoria k ľuďom; ale aj tak ten, kto hovorí, aj ten, kto počúva, sú hlboko zakorenení vo viere v Boha izraelského ľudu. Často v Starom zákone je múdrosť explicitne pripisovaná Božiemu Duchu (porov. Jób 32,8; Múd 7,22; 9,17; tiež 1 Kor 12,4-11). Tieto knihy sa nazývajú „sapienciálne“, lebo ich autori skúmajú a ukazujú cesty pre život človeka, riadený múdrosťou. Pri svojom bádaní sú si vedomí skutočnosti, že múdrosť je darom od Boha, lebo: „Jediný je múdry: ten, ktorý vzbudzuje veľkú bázeň, ten, čo sedí na svojom tróne“<sup>3</sup> (Sir 1,8). V snahe presne objasniť, aké podoby vzťahu k Bohu dosvedčujú tieto spisy ako základ a pôvod toho, čo ich autori vyučujú, sme náš výskum sústredili na knihu Sirachovcovu, a to pre jej charakter syntézy.

Už od začiatku si je autor vedomý skutočnosti, že „všetka múdrosť je od Pána a je pri ňom naveky“ (Sir 1,1). Už v prológu knihy prekladateľ naznačuje spôsob, ktorým Boh autorovi odovzdal múdrosť: „Preto sa môj starý otec Jésum – píše – venoval predovšetkým čítaniu Zákona, Prorokov a ostatných kníh, ktoré nám zanechali otcovia. Keď v nich nadobudol dostatočnú zbehlosť, aj sám cítil povinnosť napísať niečo, čo slúži vzdelanosti a múdrosti“. Dôkladné a vierou preniknuté čítanie svätých Písem, v ktorých Boh hovorí k izraelskému ľudu, zjednotilo autora s Bohom, stalo sa prameňom jeho múdrosti a priviedlo ho k spísaniu svojho diela. Takto sa jasne vyjadruje spôsob, ako táto kniha pochádza od Boha.

To, čo prekladateľ hovorí v prológu, potvrdzuje sám autor v srdci samotnej knihy. Po uvedení chváloreči, ktorú múdrosť vyjadruje o sebe samej (Sir 24,1-22 [SSV 24,1-31]),<sup>4</sup> autor stotožňuje múdrosť s tým, čo napísal Mojžiš: „Toto všetko je kniha zmluvy Boha, Najvyššieho, zákon, ktorý nám uložil Mojžiš ako dedičstvo pre Jákobove (= Jakubove) zhromaždenia“ (Sir 24,23 [SSV 24,32]). Potom Sirachovec uvádza, aký je výsledok jeho štúdia Zákona a účinok jeho spisu: „Tak budem svojou náukou svietiť ako ranná zora a rozhlásim tie veci doďaleka. Aj naďalej budem vylievať poučenie ako proroctvo a zanechám ho pre večné pokolenia. Pozrite, že som sa nenamáhal sám pre seba<sup>5</sup>, ale pre všetkých, čo hľadajú múdrosť“ (Sir 24,32-34 [SSV 24,44-47]; porov. 33,18). Múdrosť, ktorú všetci aj v budúcnosti môžu nájsť v jeho spise, je ovocím jeho štúdia Zákona a toho, čo mu Boh dáva poznať v skúškach života (porov. Sir 4,11.17-18 [SSV 4,12.19-20]). Zdá sa, že poskytuje svoj vlastný portrét, keď hovorí o tom, „kto sa celkom oddáva premýšľaniu o zákone Najvyššieho“ a píše: „Bude skúmať múdrosť predkov a bude sa zaoberať proroctvami“ (39,1). A potom ako výsledok uvádza: „Ak to bude chcieť veľký Pán, naplní ho duchom rozumnosti; ten muž ako dážď spustí slová svojej múdrosti a v modlitbe bude oslavovať Pána“ (Sir 39,6 [SSV 39,8-9]). Nadobudnutie múdrosti ako ovocie štúdia sa označuje ako Boží dar a vedie k modlitbe chvály. Všetko sa to odohráva v živom

<sup>3</sup> Prevzaté zo SEP, lebo text zodpovedá tomu, čo vyjadruje prekladaný dokument. Rovnako sledujeme SEP aj pri ostatných citáciách z tejto biblickej knihy. SEP je totiž prekladom v súčasnosti všeobecne používaného gréckeho textu knihy, kým preklad SSV sleduje pomerne odlišný latinský text.

<sup>4</sup> Pri Knihe Sirachovcovej je číslovanie a aj znenie veršov odlišné v SEP a v SSV. Sledujeme číslovanie veršov podľa SEP, keďže je zhodný s číslovaním, ktoré používajú autori tohto dokumentu. V hranatých zátvorkách uvádzame príslušné číslovanie veršov v preklade SSV.

<sup>5</sup> Biblický text je upravený podľa talianskeho textu, keďže SEP vkladá tieto slová do úst Múdrosti, kým text dokumentu do úst Sirachovca.

a nepretržitom spojení s Bohom. Autor uisťuje nielen seba, ale všetkých, že bázeň pred Bohom a zachovávanie Zákona privádza k múdrosti: „Kto sa bojí Pána, bude takto konať, a kto sa pridŕža zákona, získa múdrosť“ (15,1).

V poslednej časti svojho diela (44–50) sa Sirachovec odlišným spôsobom venuje tradícii svojho ľudu, keď ponúka chválu otcov a opisuje konanie Boha prostredníctvom mnohých ľudí v dejinách a v prospech Izraela. Aj skrze tento prehľad ukazuje, ako jeho spis pochádza zo vzťahu s Bohom. O Mojžišovi konkrétne hovorí: „Dal mu počuť svoj hlas a voviedol ho do mraku, tvárou v tvár mu dal prikázania, zákon života a poznania, aby učil Jáкова (= Jakuba) zmluve a Izraela jeho ustanoveniam“ (45,5 [SSV 45,5-6]). Spomína mnohých prorokov a o Izaiášovi uvádza: „Mocou veľkého ducha videl posledné veci a potešoval tých, čo nariekali na Sione“ (48,24 [SSV 48,27]). Keď tento sapienciálny autor rozjímal nad Zákonom a Prorokmi, a tak počúval Božie slovo, bol spojený s Bohom, čerpal múdrosť a takto získal základ pre zostavenie svojho diela (porov. prológ).

V záverečnej časti Sirachovec charakterizuje obsah svojej knihy ako „múdre a rozumné poučenia“ (50,27 [SSV 50,29]). A pridáva blahoslavenstvo: „Blažený je ten, čo sa bude zaoberať týmito vecami a vezme si ich k srdcu; ten sa stane múdrom. Ak ich bude uskutočňovať, bude mať silu na všetko, lebo Pánovo svetlo bude viesť jeho kroky“ (50,28-29 [SSV 50,30-31]). Blahoslavenstvo predpokladá rozjímanie uskutočňovanie obsahu knihy a sľubuje múdrosť a svetlo od Pána; toto všetko je možné iba v prípade, že tento spis pochádza od Boha.

## **2.5. Záver**

**21.** Po prehľade vybraných textov zo Starého zákona sa teraz môžeme na ne pozrieť z perspektívy ich syntézy. Hoci sa skúmané spisy líšia svojím datovaním a miestom zostavenia, ako aj svojím špecifickým obsahom a osobitným literárnym štýlom, spolu predstavujú jediné základné veľké posolstvo: Boh k nám hovorí. Ten istý jediný Boh v mnohých rôznych dejinných situáciách človeka hľadá, prichádza k nemu a hovorí s ním. A Božie posolstvo, ktoré je rozdielnej povahy pre konkrétne dejinné okolnosti zjavenia, sa neustále usiluje vzbudiť v človeku odpoveď lásky. Tento úžasný Boží zámer spôsobuje, že spisy, ktoré ho vyjadrujú, sú preniknuté Bohom. Spôsobuje, že sú inšpirované a zároveň inšpirujúce, čiže schopné osvietiť a podnietiť poznanie a zanietenie veriacich. Človek si to uvedomuje a s udiveným a radostným chvením sa pýta: Čím ma tento nevýslovný Boh, ktorý ku mne hovorí, môže obdarovať? Autori Nového zákona, patriaci do izraelského ľudu, poznajú „Písma“ svojho ľudu a považujú ich za inšpirované slovo, pochádzajúce od Boha. Ukazujú nám, ako Boh aj potom neskôr hovoril, až kým nevyslovil svoje posledné a definitívne slovo, keď poslal svojho Syna (porov. Hebr 1,1-2).

## **3. Svedectvo vybraných textov Nového zákona**

**22.** Už sme zdôraznili charakteristickú črtu spisov Nového zákona, že poukazujú na vzťah svojich autorov s Bohom jedine prostredníctvom osoby Ježiša. Osobitné miesto tu patrí štyrom evanjeliám. *Dei verbum* skutočne hovorí, „že medzi všetkými knihami Písma, a to aj Nového zákona, právom vynikajú evanjeliá, lebo sú hlavným svedectvom o živote a učení vteleného Slova, nášho Spasiteľa“ (č. 18). Sme si teda vedomí osobitnej úlohy evanjelií, v súvislosti ktorými po úvode, zhrňujúc, čo majú spoločné, bude najprv objasnený prístup vlastný synoptickým evanjeliám a potom prístup charakteristický pre Jánovo evanjelium. Spomedzi ďalších druhov novozákonných spisov vyberáme tie najdôležitejšie a budeme sa teda zaoberať Skutkami apoštolov, listami apoštola Pavla, listom Hebrejom a knihou Zjavenia.

### **3.1. Štyri evanjeliá**



**23.** Štyri evanjeliá sa líšia od všetkých ostatných kníh Svätého písma tým, že priamo opisujú „všetko, čo Ježiš robil a učil“ (Sk 1,1) a zároveň ukazujú, ako Ježiš pripravil misionárov, ktorí mali šíriť Božie slovo, ktoré im zjavil. Evanjeliá tým, že predstavujú osobu Ježiša a jeho vzťah s Bohom, a tým, že predstavujú apoštolov s formáciou a autoritou, ktorú im Ježiš zveril, dosvedčujú osobitným spôsobom Boží pôvod ich textu.

#### **a. Ježiš je vyvrcholením zjavenia Boha všetkým národom**

Evanjeliá vykazujú medzi sebou skutočnú odlišnosť v niektorých detailoch rozprávania a v určitom teologickom smerovaní, ale ukazujú zároveň veľkú zhodu pri predstavení osoby Ježiša a jeho poslania. Ponúkame tu určitú syntézu, ktorá zvýrazňuje hlavné body.

Všetky štyri evanjeliá predstavujú osobu a príbeh Ježiša ako vyvrcholenie biblických dejín. Z tohto dôvodu sa často odvolávajú na spisy Starého zákona, známe predovšetkým z gréckeho prekladu Septuaginty, ale tiež z pôvodných hebrejských a aramejských textov. Veľmi dôležité sú početné prepojenia, na ktoré evanjeliá poukazujú, medzi Ježišom a patriarchami, Mojžišom, prorokmi, teda osobami, pamiatka na ktorých a význam ktorých je uložený v posvätných spisoch Starého zákona.

Evanjeliá dosvedčujú, že Ježiš je naplnením zjavenia Boha Izraela, toho Boha, ktorý povoláva, poučá, trestá a často aj pretvára Izrael ako svoj vlastný ľud, oddelený od ostatných národov a určený stať sa požehnaním pre všetkých ľudí. Evanjeliá zároveň pevne potvrdzujú univerzalizmus Starého zákona a jasne vyjadrujú, že v Ježišovi sa Boh obracia na celý ľudský rod všetkých čias (porov. Mt 28,20; Mk 14,9; Lk 24,47; Jn 4,42).

Štyri evanjeliá – každé svojím spôsobom – vyjadrujú, že Ježiš je Boží Syn, čo je nielen mesiášsky titul, ale vyjadrením vzťahu – jedinečného a bezprecedentného – s nebeským Otcom, čím prekonáva spasiteľskú a zjavovateľskú úlohu všetkých ostatných ľudí. Najzreteľnejšie to objasňuje Jánovo evanjelium na začiatku v prológu (1,1-18), ale aj v kapitolách o zmŕtvychvstalom Pánovi, najprv pri opise stretnutia s Tomášom (20,28) a potom pri poslednom vyhlásení o nevyčerateľnom význame Ježišovho života a učenia (21,25). Toto isté poslanie sa nachádza aj v Markovom evanjeliu, vyjadrené formou literárnej inklúzie: na začiatku sa vyhlasuje, že Ježiš je Kristus a Boží Syn (1,1) a na konci sa uvádza svedectvo rímskeho stotníka o ukrižovanom Ježišovi: „Tento človek bol naozaj Boží Syn“ (15,39). Rovnaký obsah prinášajú aj ostatné synoptické evanjeliá, kde sa Ježiš pôsobivými a jasnými slovami obracia s jasavou modlitbou na Boha, svojho Otca (Mt 11,25-27; Lk 10,21-22). Použitím skutočne jedinečných slov Ježiš nielen deklaruje dokonalú rovnosť a dôverný vzťah medzi Bohom Otcom a ním ako Synom, ale zároveň vyjadruje, že tento vzťah možno poznať iba skrze úkon zjavenia: iba Syn môže zjaviť Otca a iba Otec môže zjaviť Syna.

Evanjeliá z literárneho hľadiska literárneho predkladajú naratívne príbehy a didaktické reči, ale v skutočnosti vo svojom najvlastnejšom význame sprostredkujú dejiny zjavenia a spásy. Predstavujú život vteleného Božieho Syna, ktorý za skromných podmienok bežného života a cez kruté poníženie utrpenia a smrti prichádza k povýšeniu v sláve. Týmto spôsobom evanjeliá priblížením zjavenia Boha v jeho Synovi Ježišovi implicitne ukazujú, že ich text pochádza od Boha.

#### **b. Prítomnosť a formácia očitých svedkov a služobníkov slova**

**24.** Každá epizóda v evanjeliách sa sústreďuje na Ježiša, ktorý je však vždy obklopený učeníkmi. Termín „učeníci“ označuje skupinu Ježišových nasledovníkov, ktorých počet sa neuvádza. Každé z evanjelií osobitne hovorí o „dvanástich“, čo bola vybraná skupina, ktorá sprevádzala Ježiša počas celého jeho verejného pôsobenia a ktorej význam je veľký. Dvanásť tvorili spoločenstvo, ktoré bolo presne zadefinované osobnými menami tých, čo ho tvorili. Každé z evanjelií uvádza, že túto skupinu si vyvolil Ježiš (Mt 10,1-4; Mk 3,13-19; Lk 6,12-

16; Jn 6,70); oni ho nasledovali a stali sa tak očitými svedkami jeho pôsobenia a prijali úlohu jeho vyslancov, ktorých on zahrnul plnou mocou (Mt 10,5-8; Mk 3,14-15; 6,7; Lk 9,1-2; Jn 17,18; 20,21). Ich počet symbolizuje dvanásť kmeňov Izraela (Mt 19,28; Lk 22,30) a vyjadruje plnosť spoločenstva Božieho ľudu, ktorá sa má dosiahnuť prostredníctvom ich evanjelizačného poslania po celom svete. Ich služba je nielen odovzdaním Ježišovho posolstva ľuďom všetkých čias, ale tiež podľa Izaiášovho proroctva o príchode Emanuela (7,14) robí Ježiša trvalo prítomným v dejinách podľa jeho prísľubu: „A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta“ (Mt 28,20). Evanjeliá dosvedčením osobitnej formácie dvanástich poukazujú konkrétnym spôsobom na vlastný pôvod od Ježiša a od Boha.

### **3.2. Synoptické evanjeliá**

**25.** Synoptické evanjeliá predstavujú Ježišov príbeh spôsobom, ktorý nenecháva voľný priestor medzi perspektívou autora rozprávania a jeho portrétom osoby Ježiša, jeho života a poslania. Opisom mnohorakých prejavov Ježišovho vzťahu k Bohu evanjeliá implicitne naznačujú svoj vzťah k Bohu a svoj pôvod od Boha, vždy skrze osobu Ježiša a jeho úlohu zjavovateľa a spasiteľa.

Iba Lukáš ponúka úvod do dvoch zväzkov svojho diela (Lk 1,1-4; porov. Sk 1,1), čím prepája svoje rozprávanie s predošlými etapami apoštolskej tradície. Svoje dielo takto vníma ako súčasť procesu apoštolského svedectva o Ježišovi a o dejinách spásy, ako svedectvo, ktoré započali prví Ježišovi nasledovníci („tí, čo sami videli“), ďalej bolo hlásané prvým apoštolským kázaním („služobníci slova“) a teraz pokračuje novým spôsobom skrze Lukášovo evanjelium. Lukáš týmto spôsobom explicitne vyjadruje vzťah svojho evanjelia k Ježišovi, zjavovateľovi Boha, a svojmu dielu prisudzuje autoritu zjavenia.

Uprostred každého evanjeliu nachádzame osobu Ježiša v perspektíve jeho mnohorakého a jedinečného vzťahu k Bohu, vzťahu, ktorý sa prejavuje v udalostiach Ježišovho života a v jeho konaní, ale aj v jeho úlohe v dejinách spásy. V nasledujúcom odstavci sa zameriame na osobu a konanie Ježiša a potom v ďalšom na jeho úlohu v dejinách vzťahu Boha s ľudstvom.

#### **a. Ježiš a jeho jedinečný vzťah k Bohu**

**26.** Evanjeliá rôznymi spôsobmi ilustrujú Ježišov vzťah k Bohu. Predstavujú ho ako: a) Krista, Božieho Syna, v jeho privilegovanom a jedinečnom vzťahu k Otcovi; b) toho, kto je naplnený Božím Duchom; c) toho, ktorý koná s Božou mocou; d) toho, kto vyučuje s Božou autoritou; e) toho, ktorého vzťah k Otcovi je definitívne zjavený a potvrdený jeho smrťou a zmŕtvychvstaním.

#### **Ježiš, jediný Syn Boha Otca**

Už v evanjeliách detstva u Matúša a Lukáša je jasný odkaz na božský pôvod Ježiša (Mt 1,20; Lk 1,35) a na jeho jedinečný vzťah k Otcovi (Mt 2,15; Lk 2,49).

Všetky tri synoptické evanjeliá potom uvádzajú kľúčové momenty Ježišovho života, keď komunikoval priamo so svojím Otcom a sám Otec potvrdil božský pôvod identity a poslania svojho Syna.

V každom zo synoptických evanjelií Ježišovmu verejnému účinkovaniu skutočne predchádza opis jeho krstu a pôsobivej teofánie. Otvárajú sa nebesia, Duch zostupuje na Ježiša a Boží hlas ho označuje ako milovaného Syna (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Lk 3,21-22). Po tejto úvodnej udalosti evanjeliá rozprávajú, ako ho Duch vyviedol na púšť (Mt 4,1-11; Mk 1,12-13; Lk 4,1-13), aby bol konfrontovaný so satanom (čím sa tiež naznačuje pobyt Izraela na púšti) a potom začal svoje pôsobenie v Galilei.

Ďalšia mocná teofánia, Ježišovo premenenie, sa uskutočňuje na konci jeho galilejského pôsobenia, keď nastupuje na cestu do Jeruzalema, už krátko pred veľkonočnými udalosťami.

Ako pri krste Boh Otec vyhlasuje: „Toto je môj milovaný Syn“ (Mt 17,5 a paralely) a explicitne potvrdzuje autoritu, ktorá mu patrí: „Počúvajte ho!“ Niektoré prvky tejto teofánie pripomínajú udalosť na Sinaji: vrchol hory, prítomnosť Mojžiša a Eliáša, žiara Ježišovej osoby, prítomnosť oblaku, ktorý ich prikrýva svojím tieňom. Týmto spôsobom je Ježiš a jeho poslanie prepojený so zjavením Boha na Sinaji a s izraelskými dejinami spásy.

Matúšovo evanjelium obsahuje jedinečný titul, ktorý prispieva k zjaveniu Ježiša. Spolu s jeho vlastným menom „Ježiš“, ktoré interpretuje vetou: „lebo on vyslobodí svoj ľud z hriechov“ (1,21), Matúš uvádza aj titul „Emanuel“ (1,23), čo znamená „Boh s nami“ (porov. Iz 7,14). Evanjelista týmto spôsobom jednoznačne potvrdzuje prítomnosť Boha v Ježišovi a zdôrazňuje autoritu, ktorá z toho plynie pre učenie a ďalšie činnosti počas celého jeho pôsobenia. Titul „Emanuel“ sa v určitom zmysle opäť objavuje v Mt 18,20, kde Ježiš hovorí o svojej prítomnosti uprostred spoločenstva („kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi“) a v Mt 28,20 v poslednom prísľube zmŕtvychvstalého Krista: „A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta.“

### **Ježiš, naplnený Božím Duchom**

Všetky synoptické evanjeliá v súvislosti s krstom hovoria o zostúpení Božieho Ducha na Ježiša (Mt 3,16; Mk 1,10; Lk 3,22) a znova potvrdzujú pôsobenie Ducha Svätého pri jeho skutkoch (porov. Mt 12,28; Mk 3,28-30). Osobitne Lukáš opakovane spomína Ducha, ktorý vedie Ježiša pri jeho poslaní vyučovať a uzdravovať (porov. Lk 4,1.14.18-21). Ten istý evanjelista uvádza, že vo chvíli hlbokého pohnutia Ježiš „zaplesal v Duchu Svätom“ (10,21) a povedal: „Môj Otec mi odovzdal všetko. A nik nevie, kto je Syn, iba Otec, ani kto je Otec, iba Syn“ (Lk 10,22; porov. tiež Mt 11,25-27).

### **Ježiš koná s Božou mocou**

**27.** Jedinečný vzťah Ježiša k Bohu sa prejavuje aj v exorcizmoch a uzdraveniach. U všetkých troch synoptikov, ale osobitne u Marka, exorcizmy určujú Ježišovo poslanie. Moc Božieho Ducha, ktorý je prítomný v Ježišovi, je schopná vyhnať zlého ducha, ktorý chce zničiť ľudí (napr. Mk 1,21-28). Ježišova konfrontácia so satanom, ktorá sa uskutočnila pri pokúšaní na začiatku jeho verejného pôsobenia, pokračuje v priebehu jeho života vo víťaznom boji proti zlým silám, ktoré spôsobujú ľudské utrpenie. Tie isté démonické sily sú predstavené, ako si so znepokojením uvedomujú Ježišovu identitu Božieho Syna (napr. Mk 1,24; 3,11; 5,7). „Moc“, ktorá vychádza z Ježiša je uzdravujúcou mocou (porov. Mk 5,30). Vo všetkých troch synoptických evanjeliách je veľa takýchto rozprávání. Keď protivníci Ježiša obvinia, že jeho moc pochádza od satana, odpovedá syntetizujúcim tvrdením, ktoré jeho zázračné skutky spája s mocou Ducha Svätého a s prítomnosťou Božieho kráľovstva: „Ale ak ja Božím Duchom vyhánam zlých duchov, potom k vám prišlo Božie kráľovstvo“ (Mt 12,28; porov. Lk 11,20).

Prítomnosť Božej moci v Ježišovi sa osobitným spôsobom prejavuje v epizódach, v ktorých Ježiš prejavuje svoju moc aj nad silami prírody. Rozprávania o utíšení búrky a o kráčaní po vode sa stávajú ekvivalentom teofánií, v ktorých Ježiš prejavuje božskú moc nad chaotickou silou mora, a keď kráča po vode, vyslovuje Božie meno ako svoje vlastné (Mt 14,27; Mk 6,50). V Matúšovom podaní sú učeníci ako svedkovia zázraku sú natoľko užasnutí, že v Ježišovi vyznávajú identitu Božieho Syna (14,33). Rozprávania o rozmnožení chlebov podobným spôsobom poukazujú na Ježišovu moc a autoritu (Mt 14,13-21; Mk 6,32-44; Lk 9,10-17; porov. Mt 15,32-39; Mk 8,1-10). Tieto skutky odkazujú na Boží dar manny na púšti a na prorockú službu Eliáša a Elizea. Zároveň cez slová a gestá nad chlebami a cez hojnosť zvyšných odrobín sa odkazuje na eucharistické slávenia kresťanského spoločenstva, kde sa Ježišova spásonosná moc sviatostným spôsobom rozširuje.

### **Ježiš vyučuje s Božou autoritou**

Synoptické evanjeliá uvádzajú, že Ježiš vyučoval s osobitnou autoritou. Pri premenení hlas z neba priamo žiada: „Toto je môj milovaný Syn, počúvajte ho“ (Mk 9,7; Mt 17,5; Lk 9,35). V kafarnaumskej synagóge svedkovia Ježišovo prvého vyučovania a prvého exorcizmu zvolajú: „Čo je to? Nové učenie s mocou! Aj nečistým duchom rozkazuje a poslúchajú ho“ (Mk 1,27). V Mt 5,21-48 Ježiš s veľkou autoritou kladie svoje učenie do kontrastu s kľúčovými bodmi Zákona: „Počuli ste, že otcom bolo povedané... No ja vám hovorím...“ Vyhlasuje tiež, že je „pánom aj nad sobotou“ (Mt 12,8; Mk 2,28; Lk 6,5). Autorita, ktorú prijal od Boha, sa vzťahuje aj na odpúšťanie hriechov (Mt 9,6; Mk 2,10; Lk 5,24).

### **Smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša ako definitívne zjavenie a potvrdenie jeho osobitného vzťahu s Bohom**

**28.** Ježišovo ukrižovanie, výnimočne krutý a potupný údel, zdanlivo potvrdzuje pohľad jeho protivníkov, ktorí v ňom videli rúhača (Mt 26,65; Mk 14,63). Od ukrižovaného žiadali, aby zostúpil z kríža a dokázal svoje tvrdenie, že je Božím Synom (Mt 27,41-43; Mk 15,31-32). Zdá sa, že smrť na popraviske dokazuje, že jeho konanie a jeho vyhlásenia boli odmietnuté Bohom. Avšak podľa evanjelií Ježiš pri zomieraní vyjadril svoje najhlbšie spojenie s Bohom Otcom, keďže prijal jeho vôľu (Mt 26,39.42; Mk 14,36; Lk 22,42). A Boh Otec vzkriesením Ježiša z mŕtvych (Mt 28,6; Mk 16,6; Lk 24,6.34) vyjadruje svoje dokonalé a definitívne potvrdenie Ježišovej osoby vo všetkých jeho činnostiach a nárokoch. Kto verí v zmŕtvychvstanie ukrižovaného Ježiša už nemôže pochybovať o jeho osobitnom vzťahu k Bohu Otcovi a o platnosti celého jeho pôsobenia.

### **b. Ježiš a jeho úloha v dejinách spásy**

**29.** Sväté písma izraelského ľudu sa vnímajú ako opísanie vzťahu Boha k tomuto národu a ako Božie slovo. Synoptické evanjeliá poukazujú na Ježišov vzťah k Bohu aj tým, že jeho príbeh označujú ako naplnenie Písem. Osobitný vzťah Ježiša k Bohu sa potom ukazuje aj v jeho zjavení na konci čias.

### **Naplnenie Písem**

Treba poznamenať, že Ježiš nielenže dopĺňa učenie Mojžiša a prorokov tým, čo hovorí, ale navyše predstavuje seba samého ako osobné naplnenie Písem. Matúš v 2,15 poznamenáva, že počas detstva Ježiš zopakoval cestu Izraela „z Egypta“ (porov. Oz 11,1). Plný Ducha Svätého (Lk 4,15) po čítaní z Izaiáša v nazaretskej synagóge knihu zatvoril a vyhlásil: „Dnes sa splnilo toto Písmo, ktoré ste práve počuli“ (4,16-21). V podobnom zmysle poslal oznámiť Jánovi do väzenia, že to, čo videli tí, ktorých poslal, je všeobecne naplnením Izaiášových mesiášskych prorocietv (Mt 11,2-6, s odvolávkou na Iz 26,19; 29,18-19; 35,5; 61,1). Programový úvod Markovho evanjelia poskytuje v prvých veršoch zhrnutie ohľadom Ježišovej identity, a to nielen hneď v prvom riadku, kde sa hovorí o „Ježišovi Kristovi, Božom Synovi“ (1,1), ale aj v nasledujúcich veršoch, ktoré ohlasujú toho istého Pána, ktorého príchod bol pripravený podľa svedectva prorokov (1,2-3, s odvolávkou na Ex 23,20; Mal 3,1; Iz 40,3). Evanjelisti ho dôsledne predstavujú ako Dávidovho potomka, no s ohľadom na múdrosť je o ňom tiež povedané, že je väčší ako Šalamún (Mt 12,42; Lk 11,31), ako chrám (Mt 12,6) alebo ako Jonáš (Mt 12,41; Lk 11,32). V reči na hore vystupuje s autoritou, ktorá prevyšuje Mojžišovu (porov. Mt 5,21.27.33.38.43).

### **Naplnenie dejín v Ježišom slávnom návrate**

Podľa synoptických evanjelií sa Ježišov veľmi úzky vzťah k Bohu neprejavuje len v tom, že Ježišov život je naplnením vzťahu Boha k Izraelu, ale aj v skutočnosti, že celé dejiny dosahujú svoje naplnenie v slávnom návrate Ježiša. Svojimi apokalyptickými rečami (Mt 24-25; Mk 13; Lk 21) pripravoval svojich učeníkov na dejinné ťažkosti po jeho smrti

a zmŕtvychvstání a povzbudzoval ich k vernosti a bdelosti až do jeho návratu. Budú žiť v prechodnom období medzi naplnením predošlých dejín, čo sa uskutočnilo Ježišovým dielom a životom, a definitívnym naplnením na konci všetkých čias. Je to čas komunit, ktoré veria v Ježiša, čas Cirkvi. Pre toto prechodné obdobie dostali kresťania uistenie, že zmŕtvychvstalý Pán je stále s nimi (Mt 28,20), tiež skrze moc Ducha Svätého (Lk 24,49; porov. Sk 1,8). Majú tiež úlohu ohlasovať Ježišovo evanjelium všetkým národom (Mt 26,13; Mk 13,10; Lk 24,47), spraviť z nich Ježišových učeníkov (Mt 28,19) a žiť v nasledovaní Ježiša. Celý ich život a celý tento čas sa odohráva v horizonte naplnenia dejín, ktoré sa uskutočnia pri Ježišovom slávnom návrate.

### **c. Záver**

**30.** Synoptické evanjeliá poukazujú na osobitný vzťah Ježiša k Bohu v celom jeho živote a činnosti; poukazujú aj na Ježišov osobitný význam pre naplnenie vzťahu Boha k izraelskému ľudu a pre definitívne naplnenie celých dejín. V Ježišovi Boh zjavuje seba samého a svoj plán spásy pre celé ľudstvo, v Ježišovi Boh hovorí k ľuďom, prostredníctvom Ježiša sú ľudia privádzaní k Bohu a zjednotení s ním, prostredníctvom Ježiša dosahujú spásu. Skrze predstavenie Ježiša, Slova Boha, sa samotné evanjeliá stávajú Božím slovom. Patrí k podstate svätých Písem Izraela, že s autoritou hovoria o Bohu a s istotou k Bohu privádzajú. Ten istý charakter sa prejavuje v evanjeliách a vedie k zrodu kánona kresťanských spisov, ktorý má spojitosť s kánonom židovských svätých Písem.

### **3.3. Jánovo evanjelium**

**31.** Prológ Jánovho evanjelia končí slávnostným vyhlásením: „Boha nikto nikdy nevidel. Jednorodný Boh, ktorý je v lone Otca, ten o ňom priniesol zvest“ (1,18). Táto charakteristika Ježišovej podstaty (jednorodný Syn; Boh; dôverné spojenie s Otcem) a jeho osobitnej schopnosti poznať a zjaviť Boha sa nenachádza iba na začiatku evanjelia; no ako základný predpoklad ho potvrdzuje celé jánovské dielo. Kto vstúpi do vzťahu s Ježišom a je otvorený jeho slovu, prijíma od neho zjavenie Boha Otca. Tak ako ostatné evanjeliá aj štvrté trvá na naplnení Písem skrze Ježišovo dielo, a takto potvrdzuje, že toto dielo je súčasťou Božieho plánu spásy. No vlastnou charakteristikou Jánovho evanjelia je, že poukazuje na niektoré osobitné črty vzťahu evanjelistu k Ježišovi; konkrétne: a. na kontempláciu slávy jednorodného Syna; b. na priame očné svedectvo; c. na poučenie, ktoré svedkovia dostávajú od Ducha pravdy. Vďaka týmto osobitným charakteristikám, ktoré vyjadrujú dôvernejšie spojenie evanjelistu s Ježišovou osobou, sa stáva zrejším, že jeho evanjelium pochádza od samotného Boha. Tieto osobitné črty si teraz priblížime.

#### **a. Kontemplácia slávy jednorodného Syna**

Prológ hovorí: „A Slovo sa telom stalo a prebývalo medzi nami. A my sme uvideli jeho slávu, slávu, akú má od Otca jednorodný Syn, plný milosti a pravdy“ (1,14). Po výpovedi o vtelení Slova a o jeho začlenení ako definitívneho príbytku Boha zmluvy do ľudského pokolenia text hneď hovorí o hlbokom osobnom stretnutí s vteleným Slovom. V jánovských textoch „vidieť“ neznamená chvíľkové, povrchné videnie, ale videnie intenzívne a trvalé, spojené s uvažovaním, prehĺbujúcim sa chápaním a s odpoveďou viery. V Jn 11,45 sa ako bezprostredný predmet takéhoto videnia spomína: „čo urobil“, čiže vzkriesenie Lazára a ako dôsledok sa uvádza viera v Ježiša. V Jn 1,14b sa hneď ako dôsledok videnia, čiže chápania s vierou, spomína poznanie „jednorodného Syna“, prichádzajúceho od Otca (porov. 1 Jn 1,1; 4,14). Bezprostredným predmetom kontemplatívneho videnia je teda Ježiš, jeho osoba a konanie, pretože počas jeho prebývania v tele tu na zemi sa Slovo Boha stalo pre ľudí viditeľným.

Autor zahŕňa seba samého do skupiny („my“) pozorných svedkov, ktorí vďaka kontemplácii Ježišovho konania dospeli k viere v Neho ako v jednorodeného Syna Boha Otca. Očité svedectvo evanjelistu a jeho viera v Ježiša, Božieho Syna, tvoria základ jeho spisu; z toho možno nepriamo vyvodiť, že tento spis pochádza od Ježiša, a teda od Boha. Zdôrazňujeme, že Ján je členom skupiny veriacich svedkov. Prvý záver štvrtého evanjelia (20,30-21) pomáha identifikovať túto skupinu. Evanjelista hovorí priamo o svojom diele („táto kniha“) a o „znameniach“ v ňom opísaných a tvrdí, že Ježiš ich vykonal „pred očami svojich učeníkov“. Títo učeníci sú teda skupinou očitých svedkov, do ktorej patrí aj autor štvrtého evanjelia.

#### **b. Priame očité svedectvo**

**32.** Evanjelista dvakrát priamo zdôrazňuje, že bol očitým svedkom toho, o čom píše. V závere evanjelia čítame: „To je ten učeník, ktorý o týchto veciach vydáva svedectvo a toto napísal. A vieme, že jeho svedectvo je pravdivé“ (21,24). Skupina („my“) predstavuje učeníka – stotožneného s autorom posledného rozprávania – ako hodnoverného svedka a zostavovateľa celého diela. Ide o učeníka, ktorého Ježiš miloval (21,20) a ktorý bol pre svoju osobitnú blízkosť k Ježišovi aj pri iných príležitostiach (13,23; 19,26; 20,2; 21,7) svedkom jeho konania. Takto sa potvrdzuje, že toto evanjelium pochádza od Ježiša a od Boha. Tí, čo vyhlásili: „vieme“ vyjadrili, že sú si vedomí svojej spôsobilosti pre takéto hodnotenie. Je za tým úkon potvrdenia, prijatia a odporúčania tohto spisu zo strany veriaceho spoločenstva.

V ďalšom texte je očité svedectvo vyjadrené pri vyliatí vody a krvi po Ježišovej smrti: „A ten, ktorý to videl, vydal o tom svedectvo a jeho svedectvo je pravdivé. On vie, že hovorí pravdu, aby ste aj vy uverili“ (19,35). Dôležité sú tu pojmy vidieť, dať svedectvo, pravda, uveriť. Očitý svedok potvrdzuje pravdu svojho svedectva, s ktorou sa obracia sa komunitu („vy“), ktorú povzbudzuje, aby sa so svojou vierou podelila (porov. 20,31; 1 Jn 1,1-3). Táto viera sa týka, nielen toho, čo sa stalo, ale aj významu toho, čo sa vyjadruje dvomi citátmi zo Starého zákona (porov. 19,36-37). Z kontextu vieme, že očitým svedkom je milovaný učeník, ktorý stál pri Ježišovom kríži a na ktorého sa Ježiš obrátil (19,25-27). V Jn 19,35 sa teda s osobitným odkazom na Ježišovu smrť zdôrazňuje to, čo Jn 21,24 vzťahuje na všetky veci, opísané v štvrtom evanjeliu: bolo to napísané človekom, ktorý je vďaka priamej skúsenosti a viere hlboko spojený s Ježišom a s Bohom a svoje svedectvo odovzdáva komunite veriacich, ktorí majú tú istú vieru.

#### **c. Poučenie svedkov Duchom pravdy**

**33.** Svedectvo učeníka je umožnené vďaka daru Ducha Svätého. Vo svojej rozlúčkovej reči (Jn 14–16) Ježiš učeníkom povedal: „Keď príde Tešiteľ, ktorého vám ja pošlem od Otca, Duch pravdy, ktorý vychádza od Otca, on o mne vydá svedectvo. Ale aj vy vydávate svedectvo, lebo ste so mnou od začiatku“ (15,26-27). Učeníci sú očitými svedkami celého Ježišovho pôsobenia „od začiatku“. No svedectvo viery, ktoré privádza k viere v Ježiša ako Mesiáša a Božieho Syna (porov. 20,31), je podávané mocou Ducha, ktorý vychádzajúc od Boha a poslaný Ježišom tvorí v učeníkoch veľmi živé spojenie s Bohom. Svet nemôže prijať Ducha (14,17), no učeníci ho prijímajú pre svoje poslanie vo svete (17,18). Ježiš upresňuje, ako Duch vydáva o ňom svedectvo: „naučí vás všetko a pripomenie vám všetko, čo som vám povedal“ (14,26) a „uvedie vás do plnej pravdy“ (16,13). Pôsobenie Ducha je úplne viazané na Ježišovu činnosť a jeho úlohou je priviesť k vždy hlbšiemu chápaniu pravdy, čiže zjavenia Boha Otca, ktoré priniesol Ježiš (porov. 1,17-18). Svedectvo každého učeníka o Ježišovi sa stáva účinným iba cez pôsobenie Ducha Svätého. To isté platí aj pre štvrté evanjelium, ktoré je zapísaným svedectvom učeníka, ktorého Ježiš miloval.

### **3.4. Skutky apoštolov**

**34.** Lukášovi sa pripisuje nielen evanjelium, ale aj kniha Skutkov apoštolov (porov. Lk 1,1-4; Sk 1,1). Lukáš explicitne za prameň svojho evanjelia označuje tých, čo vyrozprávané udalosti „od začiatku sami videli a boli služobníkmi slova“ (Lk 1,2), čím naznačuje, že jeho evanjelium pochádza od Ježiša, posledného a najvyššieho zjavovateľa Boha Otca. Takým istým explicitným spôsobom neuvádza prameň knihy Skutkov, ani jej pôvod Boha. No treba si všimnúť na jednej strane, že mená v zozname apoštolov sú totožné v Sk 1,13 a v Lk 6,14-16 (s výnimkou Judáša), a na strane druhej, že v Skutkoch sa kladie dôraz na ich úlohu očitých svedkov (Sk 1,21-22; 10,40-41) a na ich poslanie byť služobníkmi slova (Sk 6,2; porov. 2,42). Lukáš teda v Skutkoch opisuje počínanie tých, o ktorých hovorí v Lk 1,2 a ktorí sú takto prameňom pre obe jeho diela.

Môžeme sa domnievať, že Lukáš sa informoval o ich aktivite (toto je téma knihy Skutkov) s rovnakou dôkladnosťou (porov. Lk 1,3), s akou prostredníctvom nich skúmal pôsobenie Ježiša.

Základnou skutočnosťou pre Boží pôvod knihy Skutkov je bezprostredný osobný vzťah týchto „očitých svedkov a služobníkov slova“ s Ježišom. Ich vzťah s Ježišom sa potom ilustruje osobitne v ich rečiach a skutkoch, v pôsobení Ducha Svätého, vo výklade svätých Písem. Priblížime teda konkrétne tieto rôzne prvky, ktoré dosvedčujú, že kniha Skutkov pochádza od Ježiša a od Boha.

#### **a. Bezprostredný osobný vzťah apoštolov s Ježišom**

Kniha Skutkov približuje ohlasovanie evanjelia apoštolmi, zvlášť Petrom a Pavlom. V úvodnej časti knihy Lukáš uvádza zoznam apoštolov, kde figuruje Peter a ostatní desiat apoštoli (Sk 1,13). Títo Jedenásti sú jadrom komunity, ktorej sa zjavil zmŕtvychvstalý Pán (porov. Lk 24,9.33) a tvoria dôležité premostenie medzi Lukášovým evanjeliom a knihou Skutkov (porov. Sk 1,13.26).

Totožnosť mien v zoznamoch Lk 6,14-16a v Sk 1,13 má za cieľ uistiť o dlhodobom a intenzívnom osobnom vzťahu každého z apoštolov s Ježišom. Toto bolo ich privilegium počas Ježišovho pôsobenia a zároveň urobilo z nich protagonistov knihy Skutkov. Títo apoštoli (Sk 1,2) boli tiež Ježišovými poslucháčmi a spolustolovníkmi pred jeho nanebovstúpením (Sk 1,3-4). Im prisľúbil „silu Ducha Svätého“ a určil ich za svojich svedkov „až po samý kraj zeme“ (Sk 1,8). Všetky tieto detaily podporujú presvedčenie, že rozprávanie Skutkov pochádza od Ježiša a od Boha.

Podobne aj Pavla, protagonistu druhej časti knihy Skutkov, charakterizuje jeho bezprostredný osobný vzťah s Ježišom. Jeho stretnutie so zmŕtvychvstalým Pánom je opísané a vyzdvihnuté trikrát (Sk 9,1-22; 22,3-16; 26,12-18). Pavol sám jasne vyjadruje Boží pôvod svojho evanjelia: „Lebo ja som ho neprijal, ani som sa ho nenaučil od človeka, ale zo zjavenia Ježiša Krista“ (Gal 1,12). Časti knihy, kde sa objavuje „my“ (Sk 16,10-18; 20,5-15; 21,1-18; 27,1-28,16), vyjadrujú vzťah autora knihy s Pavlom a cez Pavla s Ježišom.

#### **b. Reči a skutky apoštolov**

**35.** Aktivita apoštolov, ktorú približuje kniha Skutkov, poukazujú na ich mnohotvárný vzťah k Ježišovi.

Reči Petra (Sk 1,15-22; 2,14-36; 3,12-26; 10,34-43) a Pavla (napr. Sk 13,16-41) sú dôležitými zhrnutiami Ježišovho života a pôsobenia. Uvádzajú základné skutočnosti: jeho príslušnosť k Dávidovmu potomstvu (13,22-23), jeho spojenie s Nazaretom (2,22; 4,10), jeho pôsobenie počnúc Galileou (10,37-39). Osobitný dôraz sa kladie na jeho utrpenie a smrť, na ktorej mali svoj podiel židia (2,23; 3,13; 4,10-11) i pohania (2,23; 4,26-27), Pilát (3,13; 4,27; 13,28) a Herodes (4,27); tiež na jeho popravenie na kríži (5,30; 10,39; 13,29); na pochovanie (13,29) a vzkriesenie Bohom (2,24.32; atď.).

V súvislosti s Ježišovým zmŕtvychvstaním sa zdôrazňuje konanie Otca v protiklade k počínaniu ľudí: „Vy ste ho... pribili na kríž a zavraždili. Ale Boh ho vzkriesil a zbavil múk smrti“ (2,23-24; porov. 3,15; atď.). Boh povýšil Ježiša po svojej pravici (2,33; 5,31) a oslávil ho (3,13). Týmto sa zvýrazňuje veľmi dôverný vzťah Ježiša s Bohom a zároveň Boží pôvod všetkého, čo sa opisuje. Kristologické tituly Lukášovho evanjelia sa nachádzajú aj v knihe Skutkov: Kristus (2,31; 3,18), Pán (2,36; 11,20), Boží Syn (9,20; 13,33), Spasiteľ (5,31; 13,23). Vo všeobecnosti od Boha pochádzajú tieto tituly, v ktorých sa vyjadruje poverenie a úloha, ktorú Boh určil Ježišovi (porov. 2,36; 5,31; 13,33).

Apoštolov spájajú s Ježišom aj ich zázračné skutky. Ježišove zázraky boli znameniami Božieho kráľovstva (Lk 4,18; 11,20; porov. Sk 2,22; 10,38). Ježiš Dvanástim zveril túto úlohu (Lk 9,1). Kniha Skutkov sa všeobecne zmieňuje o „divoch a znameniach“ (2,43; 5,12; 14,3), ktoré apoštoli vykonali. Opisuje aj konkrétne zázraky, ako uzdravenia (3,1-10; 5,14-16; 14,8-10), exorcizmy (5,16; 8,7; 19,12), vzkriesenia zmŕtvych (9,36-42; 20,9-10). Apoštoli konali tieto skutky v mene Ježiša, s jeho mocou a autoritou (3,1-10; 9,32-35).

Aktivita apoštolov je úplne určená Ježišom, od neho vychádza a je zameraná na neho a na Boha Otca. Skutky tiež zdôrazňujú kontinuitu Božieho plánu, naplneného v Ježišovi Kristovi a pokračujúceho potom v Cirkvi. Práve v zázrakoch vidí Lukáš Božie potvrdenie apoštolského poslania, ako to bolo aj v prípade Mojžiša (7,35-36) i samotného Ježiša (2,22).

### **c. Pôsobenie Ducha Svätého**

**36.** Vzťah apoštolov s Ježišom sa uskutočňuje aj skrze Ducha Svätého, ktoré Ježiš prisľúbil, zoslal a v ktorom potom uskutočňujú svoje dielo.

Zmŕtvychvstálý Pán im ohlasuje „Otcovo prisľúbenie“ (Sk 1,4; porov. Lk 24,49), krst „Duchom Svätým“ (Sk 1,5), „silu“ Svätého Ducha (Sk 1,8). V deň Turíc Duch Svätý na nich zostúpil a „všetkých naplnil Duch Svätý“ (Sk 2,4), Duch prisľúbený Otcom a vyliaty Ježišom vyvýšeným po pravici Boha (Sk 2,33). V tomto Duchu „Peter s Jedenástimi“ (Sk 2,14) neohrozene vydáva prvé verejné svedectvo o Ježišových skutkoch a zmŕtvychvstaní (Sk 2,14-41).

V súhrne o živote jeruzalemskej cirkvi je konanie apoštolov zhrnuté týmito slovami: „Apoštoli veľkou silou vydávali svedectvo o zmŕtvychvstaní Pána Ježiša“ (4,33; porov. 1,22; atď.); a toto svedectvo sa uskutočňuje pod vplyvom Ducha (4,8.31; atď.). Rovnakým spôsobom je charakterizované pôsobenie Pavla, ktorý ohlasoval Ježišovo zmŕtvychvstanie (13,30.37) a bol naplnený Duchom Svätým (porov. 9,17; 13,2.4.9).

### **d. Naplnenie Starého zákona**

**37.** V Lukášovom evanjeliu sa uvádza, ako zmŕtvychvstálý Pán svojim učeníkom vysvetľoval sväté Písma a pomáhal im chápať, že jeho utrpením, smrťou a zmŕtvychvstaním sa uskutočňuje Boží plán spásy, ohlásený Mojžišom, u Prorokov a v Žalmoch (Lk 24,27.44). V knihe Skutkov sa nachádza približne 37 citátov zo Starého zákona, poväčšine v rámci rečí, ktorými sa Peter, Štefan a Pavol obracali na svojich židovských poslucháčov. Odvolávanie sa na inšpirované texty a zároveň poukázanie na ich naplnenie v Ježišovi prisudzuje analogickú hodnotu aj slovám kresťanských kazateľov.

S Písmami sú spájané jednak kristologické udalosti, ktoré sú obsahom kázania, a jednak aj sprievodné skutočnosti. V úvodnej reči na Turíce Peter vysvetľoval vznik mimoriadnych javov, ktoré spôsobil príchod Ducha (Sk 2,4-13.15) vo svetle Joelovho proroctva 3,1-5. Na konci knihy sa uvádza, ako Pavol interpretoval odmietnutie jeho zvesti rímskymi židmi (Sk 28,23-25) s odvolaním sa na proroctvo Izaiáša 6,9-10. Teda to, čo sa odohrало na začiatku a na konci apoštolského pôsobenia, sa spája s Božím slovom u prorokov. Tento príklad inklúzie navodzuje myšlienku, že všetko, čo sa stalo a čo je opísané v tejto knihe, zodpovedá Božiemu plánu spásy.



Čo sa týka obsahu kázania apoštolov, uvedieme iba niekoľko príkladov. Peter potvrdzuje ohlasovanie Ježišovho zmŕtvychvstania (2,24) citátom zo Ž 16,8-11, ktorý pripisuje Dávidovi (2,29-32). Ježišovo vyvýšenie po pravici Boha (2,33) zakladá na Ž 110,1, ktorý je tiež pripisovaný Dávidovi. Vyskytujú sa tiež všeobecné odkazy na všetkých prorokov, prostredníctvom ktorých Boh predpovedal Ježišov údel (porov. 3,18.24; 24,14; 26,22; 28,23). Pavol predstavuje Ježišovo zmŕtvychvstanie ako naplnenie prisľúbenia otcom a cituje Ž 2,7 (Sk 13,32-33).

Kniha Skutkov osobitne dosvedčuje spôsob, ktorým prvotná Cirkev nielen prijala židovské Písma ako svoje dedičstvo, ale si aj osvojila slovník a teológiu inšpirácie, ako to vyplýva zo spôsobu citovania textov Starého zákona. Aj na začiatku (Sk 1,16), aj na konci knihy (Sk 28,15) sa vyhlasuje, že Duch Svätý hovorí prostredníctvom autorov a textov Biblie. Na začiatku sú Ježišom naplnené Písma charakterizované ako to, čo „predpovedal Duch Svätý“ (1,16; porov. tiež 4,25) a na konci Pavlove slová, ktoré uzatvárajú dva zväzky lukášovského diela, uvádzajú citát z Iz 6,9-10 podobnými slovami: „Dobre povedal Duch Svätý skrze proroka Izaiáša vašim otcom“ (28,25). Tento spôsob odkazovania na Ducha Svätého, ktorý hovorí v slovách Biblie a ako prostredníkov používa ľudských autorov, je vzor, ktorý prijali kresťania nielen ako opisné vyjadrenie židovských inšpirovaných Písem, ale aj pri charakterizácii apoštolského ohlasovania. Skutky naozaj predstavujú kázanie kresťanských ohlasovateľov, osobitne Petra (4,8) a Pavla (13,9), podobným spôsobom ako je to pri rečiach prorokov Starého zákona aj pri opise Ježišovho pôsobenia: že ide o slovné vyjadrenia (skôr v ústnej podobe ako písanej), ktoré pochádzajú z plnosti Ducha.

#### **e. Záver**

**38.** Pre knihu Skutkov je charakteristické, že hovorí o pôsobení „očitých svedkov a služobníkov slova“, ktorí majú mnohotvárnny vzťah s Ježišom. Predovšetkým sú svedkami Ježišovho zmŕtvychvstania, ktoré dosvedčujú na základe stretnutí so zmŕtvychvstalým Pánom a mocou Ducha Svätého. Ježišov príbeh predstavujú ako naplnenie Božieho plánu spásy s odvolávaním sa na Starý zákon a v rovnakom svetle vidia aj vlastné pôsobenie. Všetko, čo sa opisuje, pochádza od Ježiša a od Boha. Na základe tejto jasnej vlastnosti obsahu knihy Skutkov potom aj samotný text pochádza od Ježiša a od Boha.

#### **3.5. Listy apoštola Pavla**

**39.** Pavol dosvedčuje božský pôvod izraelských Písem, svojho evanjelia, svojho apoštolského pôsobenia a svojich listov.

##### **a. Pavol dosvedčuje božský pôvod Písem**

Pavol uznáva bez akéhokoľvek spochybňovania autoritu Písem, dosvedčuje ich božský pôvod a vníma ich ako predpoveď evanjelia.

Ako sväté Písma (porov. Rim 1,2) Pavol označuje knihy, pochádzajúce z gréckojazyčnej židovskej tradície. Nikdy si nekladie otázky ohľadom ich pravdivosti alebo inšpirácie. Ako veriaci žid ich prijíma ako svedkov Božej vôle a Božieho plánu spásy pre ľudstvo. Podobne ako jeho spoluveriaci verí v ich pravdivosť, v ich svätosť a v ich jednotu. Prostredníctvom nich sa nám Boh zjavuje, oslovuje nás a tlmočí nám svoju vôľu (Rim 4,23-25; 15,4; 1 Kor 9,10; 10,4.11).

Hneď treba dodať, že Pavol číta a prijíma Písma ako proroctvá o Kristovi a o našich časoch (Rim 16,25-26), inými slovami, ako proroctvá o spásе ponúknutej v Ježišovi Kristovi a prostredníctvom neho, a teda ako proroctvá evanjelia (Rim 1,2): sú orientované kristologicky a takto ich treba aj čítať (2 Kor 3).

Písma ako Božie slovo a svedectvo pre evanjelium potvrdzujú jednotu a pevnosť Božieho plánu spásy, ktorý je nemenný od počiatku (Rim 9,6-29).

## **b. Pavol dosvedčuje božský pôvod svojho evanjelia**

**40.** V prvej kapitole svojho listu Galaťanom Pavol priznáva, že vo svojej horlivosti za Zákon prenasledoval Cirkev, no zároveň vyznáva, že Boh mu vo svojej nekonečnej dobrotivosti zjavil svojho Syna (Gal 1,16; porov. Ef 3,1-6). Skrze toto zjavenie sa Ježiš z Nazareta, ktorý bol dovtedy pre Pavla rúhač, falošný mesiáš, stal preňho Zmŕtvychvstalým, osláveným Mesiášom, Víťazom nad smrťou, Božím Synom. V tom istom liste, v Gal 1,12, vyhlasuje, že jeho evanjelium mu bolo zjavené; a pod evanjeliom treba chápať hlavné prvky Ježišovej cesty a misie, prinajmenšom jeho spasiteľnú smrť a zmŕtvychvstanie.

V Gal 1–2 Pavol ďalej vyhlasuje, že súčasťou jeho evanjelia nie je obriezka. Inými slovami, prehlasuje, že na základe toho, čo mu bolo zjavené, pre získanie dedičstva eschatologických prisľúbení nie je nutné dať sa obrezať a stať sa poddaným mojžišovského zákona. Pre Pavla otázka podrobenia kresťanov nežidovského pôvodu obriezke nie je nejakou okrajovou alebo kurióznou otázkou, ale dotýka sa srdca samotného evanjelia. Preto neohrozene vyhlasuje, že kto sa dá obrezať – aby sa podrobil mojžišovskému zákonu, a tak dosiahol spravodlivosť – urobí tým zbytočnou Kristovu smrť na kríži: „Ja, Pavol, vám hovorím, že ak sa dáte obrezať, Kristus vám nič neprospeje“ (Gal 5,2; porov. 5,4; 2,21). Do hry teda vstupuje samotné evanjelium, evanjelium, ktoré mu bolo zjavené a ktoré teda nemôže byť zmenené.

Ako Pavol v Gal 1–2 vyjadruje, že jeho evanjelium – ktorého súčasťou nie je obriezka – má božský pôvod? Na úvod hovorí, že takáto podoba evanjelia nemôže pochádzať od neho, lebo ako farizej sa sám proti nej tvrdo staval a pretože ak teraz ohlasuje opak toho, čomu predtým veril, nejde o intelektuálnu nestálosť: všetci si jeho spoluveriaci totiž dobre vedeli, že bol pevný vo svojom presvedčení (Gal 1,13-14). Pavol ďalej uvádza, že jeho evanjelium nemôže pochádzať ani od iných apoštolov, a to nielen kvôli tomu, že ich navštívil dlhý čas po stretnutí s Kristom, ale tiež preto, že neváhal odporovať Petrovi, najznámejšiemu spomedzi apoštolov, keď zastával postoj, ktorý z obriezky spravil faktor diskriminácie medzi kresťanmi (Gal 2,11-14). Napokon keďže jeho evanjelium mu bolo zjavené, musel aj on sám poslúchnuť to, čo mu Boh dal poznať. Práve preto môže na začiatku samotného listu Galaťanom vyjadriť: „Ale keby sme vám hlásali my alebo aj anjel z neba iné evanjelium, ako sme vám hlásali, nech je prekliaty!“ (Gal 1,8; porov. 1,9).

Prečo chcel Pavol dať taký dôraz na zjavený charakter svojho evanjelia? Jeho božský pôvod totiž popierali židovčiaci misionári, keďže obriezka bola nariadená apodiktickým Božím výrokom mojžišovského zákona (Gn 17,10-14). Ved' Gn 17,10-14 vyhlasuje, že na získanie spásy treba patriť do rodiny Abraháma a z tohto dôvodu prijať obriezku. A tak Pavol vo svojich dvoch listoch – Galaťanom a Rimanom – musí dokázať, že jeho evanjelium nie je proti Písmam a neprotirečí Gn 17,10-14, textu, ktorý nepripúšťa výnimky. Pavol teda nemôže vyhlásiť, že tento výrok už neplatí, ved' bol považovaný za záväzný pre všetkých praktizujúcich židov. Keďže ho teda Pavol nemôže obísť, musí ho interpretovať inak, čo nemôže urobiť inak ako za pomoci iných textov z Písma (Gn 15,6 a Ž 32,1-2 v Rim 4,3.6), ktoré sa stávajú normou, podľa ktorej treba vykladať Gn 17,10-14.

## **c. Pavlovo apoštolské pôsobenie a jeho božský pôvod**

**41.** Pavol musel tiež trvať na božskom pôvode svojho apoštolátu, pretože ho niektorí zo skupiny apoštolov očierňovali a znižovali hodnotu jeho evanjelia; hoci sa stretol so Zmŕtvychvstalým, nepatril do skupiny tých, čo žili s Ježišom a ktorí boli svedkami jeho učenia, jeho zázrakov a jeho utrpenia. Preto trvá na tom, že ho Pán oddelil a povolal, aby sa stal apoštolom národov (Rim 1,5; 1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1; Gal 1,1). Práve preto v obšírnej vlastnej chváloreči v 2 Kor 10–13 uvádza zjavenia, ktorých sa mu dostalo od Pána (2 Kor 12,1-4). Nie je to rečnícke zveličovanie ani zbožná lož, ktorou by podporil svoj status apoštola, ale prosté vyjadrenie pravdy. Vo vlastnej chváloreči v 2 Kor 10–13 zdôrazňuje

omnoho menej výnimočné zjavenia, ktorých sa mu dostalo, a v omnoho väčšej miere uvádza apoštolské útrapy pre cirkevné obce, lebo Božia moc sa naplno prejavuje v jeho slabosti. Inými slovami, keď Pavol zverejňuje zjavenia, ktorých sa mu dostalo od Boha, nerobí to, aby ho cirkvi obdivovali, ale aby ukázal, že znakmi pravého apoštola sú skôr námahy a útrapy. Jeho svedectvo je preto hodnoverné.

Pavol tiež v Gal 2,7-9 vyzdvihuje, že keď išiel do Jeruzalema, Jakub, Peter a Ján, najváženejší a najvplyvnejší spomedzi apoštolov, uznali, že Boh ho ustanovil za apoštola národov. Pavol teda nie je jediný, kto vyhlasuje božský pôvod svojho povolania, keďže bol uznaný aj vtedajšími cirkevnými autoritami.

#### **d. Pavol dosvedčuje božský pôvod svojich listov**

**42.** Pavol nepotvrdzuje iba božský pôvod svojho apoštolátu a svojho evanjelia. Skutočnosť, že jeho evanjelium mu bolo zjavené, nie je automaticky garanciou správnosti a spoľahlivosti jeho sprostredkovania. Práve z tohto dôvodu v úvode svojich listov pripomína svoje povolanie a apoštolské poslanie; napríklad v Rim 1,1 je zadané takto: „Pavol, služobník Krista Ježiša, povolaný za apoštola, vybraný hlásať Božie evanjelium“. Tiež zastáva, že jeho listy verne sprostredkujú jeho evanjelium a chce, aby sa čítali vo všetkých cirkvách (porov. Kol 4,16).

Dokonca aj disciplinárne nariadenia, ktoré nie sú priamo spojené s evanjelium, majú byť veriacimi jednotlivých cirkví prijaté, akoby boli Pánovým príkazom (1 Kor 7,17b; 14,37). Pavol samozrejme nepripisuje rovnakú vážnosť všetkým svojim vyhláseniam, ako to ukazuje kauzistická argumentácia v 1 Kor 7, ale keďže jeho argumentácie (porov. Rim 1–11 a Gal 1–4) často vysvetľujú a zdôvodňujú jeho evanjelium, v istom zmysle sa javia ako nová a hodnoverná interpretácia samotného evanjelia.

### **3.6. List Hebrejom**

**43.** Autor Listu Hebrejom si nijako nenárokuje apoštolskú autoritu na rozdiel od Pavla, ktorý tvrdí, že evanjelium prijal priamo od Krista (Gal 1,1.12.16).

V tejto súvislosti sú tu však dva texty osobitného významu: 1,1-2, kde autor ponúka zhrnutie dejín Božieho zjavenia ľuďom a poukazuje na tesné prepojenie Božieho zjavenia v Starom i Novom zákone, a 2,1-4, kde sa predstavuje ako patriaci do druhej kresťanskej generácie, ako ten, kto prijal Božie slovo, posolstvo spásy, nie síce priamo od Pána Ježiša, ale skrze Kristových svedkov, učeníkov, ktorí ho počúvali.

#### **a. Dejiny Božieho zjavenia**

Na začiatku svojho spisu autor konštatuje: „Mnoho ráz a rozličným spôsobom hovoril kedysi Boh otcom skrze prorokov. V týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi“ (Hebr 1,1-2). V tejto obdivuhodnej úvodnej vete autor načrtáva celkové dejiny Božieho Slova, adresovaného ľuďom. Je to text osobitnej dôležitosti pre tému zjavenia a inšpirácie a zasluhuje si dôkladné vysvetlenie.

Slávnostným spôsobom sa tu vyjadruje kľúčová skutočnosť: Boh hodlal vstúpiť do osobného vzťahu s ľuďmi. Pre toto stretnutie prevzal iniciatívu On sám: *Boh prehovoril*. Použité sloveso nemá priamy predmet, neupresňuje sa obsah tohto slova. Uvádzajú sa však osoby, ktoré vstupujú do vzťahu: Boh, otcovia, proroci, my, Syn. Božie slovo sa tu nepredstavuje ako zjavenie pravdy, ale ako prostriedok na utvorenie vzťahov medzi osobami.

V dejinách Božieho slova sa rozlišujú dve hlavné etapy. Opakovaním toho istého slovesa „hovoriť“ sa vyjadruje zrejma kontinuita a paralelizmus oboch viet zvyrazňuje podobnosť oboch Božích zásahov. Rozdiely zase naznačujú odlišnosť epochy, spôsobu, adresátov a prostredníkov.

V súvislosti s epochou oproti prvému čisto chronologickému údaju („kedysi“) stojí údaj, ktorý je komplexnejší. Autor používa biblický výraz „v posledných dňoch“, ktorý iba vágne naznačuje budúci čas (porov. Gn 49,1), no jeho význam bol vyšpecifikovaný a aplikovaný na čas definitívneho Božieho zásahu, na „koniec dní“ (Ez 38,16; Dan 2,28; 10,14). Autor používa tento výraz, ale dopĺňa ho novým spresnením: „v týchto (posledných dňoch)“ (ktoré teraz žijeme). Z materiálneho hľadiska ide síce o minimálne spresnenie, ale ono vyjadruje radikálnu zmenu perspektívy. V Starom zákone sa rozhodujúci Boží zásah vždy kládol do nejasnej budúcnosti. Tu autor tvrdí, že posledná doba je už prítomná, pretože nová éra bola už zahájená Kristovou smrťou a zmŕtvychvstaním (Sk 2,17; 1 Kor 10,11; 1 Pt 1,20). „Tieto dni“ sú teda súčasťou poslednej éry, no posledný deň zatiaľ nenastal (porov. Jn 6,39; 12,48); on sa iba približuje (Hebr 10,25). No odteraz má už život kresťanov účasť na konečných dobrách, ktoré boli prisľúbené pre posledné časy (6,4-5; 12,22-24.28). Vzťah Boha k ľuďom sa dostal na inú úroveň: od prisľubu sa prešlo k uskutočneniu, od predobrazu k naplneniu. Ide o kvalitatívny rozdiel.

Spôsob, akým sa Božie slovo predstavuje, nie je rovnaký v oboch obdobiach dejín spásy. V starších časoch bola preň charakteristická mnohotvárnosť: „mnoho ráz“ (alebo doslovnejšie: „mnohodiely“, „čiastkovým spôsobom“) a „rozličným spôsobom“. V tejto mnohotvárnosti je bohatstvo. Boh neúnavne (porov. Jer 7,13) nachádzal spôsoby, ako prísť k nám: dával príkazy, prisľuby, trestal vzdorovitých, utešoval trpiacich, využíval všetky možné výrazové formy ako hrozivé teofánie, potešujúce videnia, krátke výroky alebo veľké obrazy dejín, kázanie prorokov, spevy a liturgické rituály, zákony, rozprávania. No táto mnohotvárnosť je zároveň náznakom nedokonalosti (porov. 7,23; 10,1-2.11-14). Boh sa vyjadril čiastočne. Ako dobrý pedagóg začal s hovorením základných vecí tým najprístupnejším spôsobom. Hovoril o dedičstve a o zemi, prisľúbil a uskutočnil oslobodenie svojho ľudu, vybavil ho dočasnými inštitúciami: kráľovskou dynastiou, dedičným kňazstvom. No toto všetko bolo iba predobrazom. V konečnej fáze bolo Božie slovo darované v úplnosti, definitívnym a dokonalým spôsobom. Roztrúsené bohatstvo predošlých období bolo sústredené a privedené k svojmu vrcholu v jednote Kristovho tajomstva.

Vystriedaniu období zodpovedá zmena poslucháčov Slova. Slovo predošlých období bolo adresované „otcom“ v širokom zmysle, teda všetkým pokoleniam, ktoré prijali prorocké posolstvo (porov. 3,9). Definitívne slovo bolo adresované „nám“. Zámeno „my“ zahŕňa autora aj adresátov jeho spisu, ale tiež priamych počúvajúcich svedkov (porov. 2,3) a ich súčasníkov. Keď autor hovorí o prostredníkoch, používa zvláštny, neobvyklý výraz: Boh hovoril „v“ prorokoch<sup>6</sup>, „v“ Synovi; bežne sa hovorí „skrze“ (Mt 1,22; 2,15; atď.; Sk 28,25). Je možné, že autor mal pred očami aktívnu prítomnosť samotného Boha v jeho posloch. Je to jedinečný význam, ktorý zodpovedá druhému výrazu: „v Synovi“. Po prorokoch v širokom zmysle, čiže po všetkých, o počinoch ktorých Biblia rozpráva, nasleduje posledný posol, ktorý je „Synom“. Zvolené umiestnenie jeho mena na konci vety sústreďuje pozornosť na neho. Hneď po jeho uvedení sa bude hovoriť iba o ňom (1,2-4). Stretnutie Boha s človekom sa uskutočňuje iba v ňom. Boh najprv poslal „svojich sluhov, prorokov“ (Jer 7,25; 25,4; 35,15; 44,4); tentoraz jeho poslom už nie je obyčajný sluha, je to „Syn“. Skrze slovo prorokov sa Boh dal poznať, no nepriamo, cez nastavenú osobu; teraz sa stretnutie s Božím slovom uskutočňuje v Synovi. Už to nie je nejaký človek, odlišný od Boha, kto k nám teraz hovorí, ale božská osoba, ktorej jednota s Otcom je vyjadrená tými najsilnejšími výrazmi, aké autor mohol nájsť: „odlesk jeho slávy a obraz jeho podstaty“ (1,3). Bohu nestačilo, že sa obrátil na nás našou rečou; On sám v osobe Ježiša Krista prišiel, aby mal reálne účasť na našej existencii a aby prehovoril nielen rečou slov, ale aj rečou obetovania života a preliatej krvi.

---

<sup>6</sup> Preklad SSV je svojím vyjadrením „skrze prorokov“ nepresný.

## **b. Vzťah autora k zjaveniu Syna**

**44.** Potom ako autor rozvinul jeden z aspektov svojej náuky, teda tému Božieho slova adresovaného človekovi v prorokoch a v Synovi (1,1-14), hneď nato upresňuje jej prepojenie so životom a vyjadruje svoj vlastný vzťah k Synovi: „Preto musíme dávať tým väčší pozor na to, čo sme počuli, aby nás nestrhol prúd mimo. Lebo ak už slovo, ktoré vyslovili anjeli, bolo pevné a každý priestupok a neposlušnosť dostali spravodlivú odplatu, ako unikneme my, ak zanedbáme takú spásu? Prvý ju začal ohlasovať Pán, potom nám ju potvrdili tí, čo ho počuli, a Boh ju dosvedčoval znameniami, zázrakmi a rozličnými prejavmi moci a udeľovaním Ducha Svätého podľa svojej vôle“ (Hebr 2,1-4).

Kresťania sú pozvaní, aby venovali väčšiu pozornosť počutému slovu. Nestačí vypočuť si posolstvo; treba k nemu prílnúť celým srdcom a celým životom. Bez seriózneho prílnutia k evanjeliu vzniká nebezpečenstvo byť strhnutý prúdom mimo (porov. 2,1). Kto sa vzdáva od Boha, ten sa zaiste stratí a zahynie. No kto sa usiluje prílnúť k počutému posolstvu, približuje sa k Bohu (porov. 7,19) a nachádza spásu.

Po uvedení témy (porov. 2,1) ju autor rozvíja ďalej jednou dlhou vetou (porov. 2,2-4). Svoju argumentáciu zakladá na porovnaní anjelov s Pánom. Jediným zhodným prvkom v týchto dvoch častiach je koncept vyslovenia, ohlasovania. „Slovo“ vyslovili anjeli; „spása“ začala byť ohlasovaná Pánom.

Pri zmienke o „slove“ má autor pred očami vyhlásenie Zákona, ku ktorému došlo na Sinaji. Výraz „spása“ je nečakaný. Očakával by sa nejaký paralelný termín k „slovu“. Tento nedokonalý paralelizmus je obsahovo bohatý. Vyjadruje hlboký rozdiel medzi Starým a Novým zákonom. V starej zmluve bolo iba „slovo“, externý zákon, ktorý nariaďuje a trestá. V novej zmluve je ponúknutá pravá spása. Ako možno teda ospravedlniť tých, ktorí odmietajú spásu? U nich sa k neučiteľnosti pridáva aj nevďačnosť. Nie je to odmietnutie požiadavky; je to uzatvorenie sa pred láskou.

Dlhá reč na túto tému uvádza tri vlastnosti spásy a ukazuje, ako sa spása dostáva k autorovi a k adresátom jeho spisu: cez Pánovo kázanie, pôsobenie prvých učeníkov, svedectvo zo strany Boha (porov. 2,3b-4). Prvou vlastnosťou spásy je, že ju začal ohlasovať Pán. Autor nepoužíva bežné sloveso „začať“, ale doslova slávnostnú perifrázu „mať počiatok“. Možno ide o jemný odkaz na Gn 1,1. Táto spása je novým stvorením. Titul „Kyrios“ označuje Krista, Syna, ktorý je posledným zjavovateľom, poslaným od Boha (porov. 1,2). Ním zjavená spása je vrcholom Božieho diela spásy. Pánovo ohlasovanie sa dostáva až „k nám“ (2,3; autor a adresáti jeho spisu) skrze pôsobenie priamych svedkov, ktorí boli prvými Ježišovými učeníkmi. Boh, od ktorého pochádza každé zjavenie a spása (porov. 1,1-2), potvrdzuje pôsobenie učeníkov znameniami, zázrakmi a darmi Ducha Svätého (porov. Sk 5,12; Rim 15,19; 1 Kor 12,4.11; 2 Kor 12,12).

Po súhrnnom predstavení celých dejín zjavenia (1,1-2) autor ukazuje (2,1-4), ako je on a tým aj jeho spis spojený so Synom a s Bohom cez pôsobenie Pánových priamych svedkov.

## **3.7. Kniha Zjavenia**

**45.** Termín „inšpirácia“ nie je v Knihe Zjavenia prítomný, ale v skutočnosti sa v nej nachádza to, čo sa ním myslí, keď sa v texte ozrejmuje vzťah tesnej a priamej závislosti práve od Boha. S touto situáciou sa stretávame v prológu (1,1-3); potom opäť v 1,10 a 4,2, keď Ján vo vzťahu k tomu, čo bude obsahom knihy, je vovedený do osobitého spojenia s Duchom, a v 10,8-11, keď je obnovené jeho prorocké poslanie v súvislosti s „knižkou“; napokon sa objavuje v záverečnom liturgickom dialógu, kde sa zdôrazňuje nedotknuteľná posvätnosť celého posolstva, ktoré už teraz dosiahlo podobu knihy (22,18-19). Vychádzajúc z týchto textov nadobúdame prvé porozumenie toho, akého druhu je inšpirácia prítomná v Knihe zjavenia.

### **a. Pôvod textu od Boha podľa prológu (1,1-3)**

Pozorné čítanie prológu Knihy zjavenia nám poskytuje zaujímavú a podrobnú dokumentáciu cesty, ktorá v súlade s textom Knihy zjavenia vedie z čirej Božej úrovne na konkrétnu úroveň knihy, určenej na čítanie v liturgickom zhromaždení.

Prvý odkaz na Božiu úroveň nachádzame hneď na začiatku textu: „zjavenie“ sa týka „Ježiša Krista“ (1,1a). No Ježiš Kristus nie je pôvodcom zjavenia. Ním je Boh, ktorého v súlade so stálym použitím tohto termínu v Novom zákone môžeme chápať v zmysle „Otca“. Keďže zjavenie pramení u Otca a je darované Synovi, Ježišovi Kristovi, čiže možno povedať, že je v hlbokom vzťahu s Bohom, získava od neho a nesie jeho stopu.

Z úrovne Boha sa potom zostupuje na úroveň človeka. A práve tu sa stretávame s Ježišom Kristom: všetko, čo patrí Bohu – Otcovi, sa nachádza v ňom, živom „Božom slove“. Keď sa Ježiš Kristus obráti na ľudí, bude sa im preto javiť ako úplne dôveryhodný svedok, ktorý je ako Syn v rovine Najsvätejšej Trojice schopný naplno zachytiť posolstvo Otca, od ktorého všetko odvodzuje, a ako vtelený Syn je schopný adekvátnym spôsobom ho odovzdať ľuďom.

A takto zjavenie vstupuje do kontaktu s Jánom. Uskutočňuje sa to jedinečným spôsobom: Otec skrze Ježiša Krista, ktorý je jeho prostredníkom, vyjadruje zjavenie symbolickými znameniami, ktoré sú vnímané, „videné“ Jánom a ním aj náležite pochopené skrze sprostredkovanie anjela, ktorý ich vysvetľuje. Ján potom toto zjavenie, ktorého sa mu dostalo, vyjadruje vo svojom posolstve cirkvám a v tomto bode sa zjavenie stáva písomným textom. Spojenie s Otcom a vteleným Synom, ktorý dal vznik tomuto textu, pretrváva aj naďalej a stáva sa jeho trvalou charakteristikou. Ako posledný krok svojej genézy bude zapísané zjavenie ohlasované v liturgickom zhromaždení, a takto získa podobu prorocstva.

## **b. Jánova premena, uskutočnená Duchom vo vzťahu ku Kristovi (1,10; 4,1-2)**

**46.** Na začiatku prvej (1,4–3,22) a druhej časti (4,1–22,5) svojho textu autor Knihy Zjavenia, ktorý sa sám identifikuje ako Ján, ponúka zaujímavé upresnenie dynamiky zjavenia, ktoré vychádza od Otca, prechádza skrze Ježiša Krista a napokon prichádza k nemu: dochádza k osobitnému zásahu Ducha Svätého, ktorý potom ako Jána premenil, uvádza ho do nového spojenia s Ježišom Kristom, ktorého takto poznáva lepšie.

Vidieť to predovšetkým na začiatku prvej časti knihy (1,10) a vzťahuje sa to na celú túto časť. Ján vo vyhnanstve na ostrove Patmos, myšlienkami a srdcom prítomný vo svojej komunite vzdialeného Efezu, pociťuje „v Pánov deň“, charakteristický liturgickým zhromaždením, dotyk Ducha, ktorý sa sprítomňuje novým spôsobom: „v Pánov deň som bol vo vytržení“ (doslova: „v Pánov deň som sa stal v Duchu“). Toto „stať sa“ skrze Ducha a v spojení s ním spôsobuje v Jánovi vnútornú premenu, ktorá nemusela nutne dosiahnuť úroveň extázy, no uschopnila ho zachytiť a interpretovať komplexné symbolické znamenie, ktoré mu bude vzápätí predstavené. Z toho vyplynie u Jána na rovine kognitívnej a afektívnej nová existenciálna skúsenosť vzkrieseného Ježiša Krista, od ktorého potom dostane úlohu odoslať siedmim cirkvám písomné posolstvo (porov. 1,10b–3,22).

Toto osobitné spojenie s Duchom sa obnovuje na začiatku (4,1-2) druhej časti knihy (4,1–22,5): „hneď som bol vo vytržení“ (doslova: „hneď som sa stal v Duchu“; 4,2) a takto nezmenené zostane až do konca. Nový dotyk Ducha, rovnako ako ten predchádzajúci, má ako cieľ Jána vnútorne premeniť. Predchádza mu príchod Ježiša Krista, ktorý hovorí Jánovi, aby sa pozdvihol zo zeme na úroveň neba. Pre toto druhé „stať sa v Duchu“ bude Ján schopný vnímať mnohé „znamená“, ktoré mu Boh dá skrze Ježiša Krista, a náležite ich vyjadriť v texte. Toto obnovené spojenie s Duchom bude neskôr pripomínané na niektorých osobitne dôležitých miestach vo vzťahu k Ježišovi Kristovi. Prítomné je to v 17,3 pred zvlášť komplexným predstavením súdu nad „veľkou neviestkou“ (17,3–18,24), nad tou, ktorá pod démonickým vplyvom uskutočňuje v dejinách najradikálnejší odpor voči hodnotám Ježiša Krista. Posledným odkazom na Ducha (Zjv 21,10) bude potom u Jána, keď bude zjavené záverečné veľké „znamenie“ nového Jeruzalema, ktoré bude sprítomňovať nevýslovný vzťah

lásky medzi Ježišom Kristom, Baránkom, a Cirkvou, ktorá sa stala jeho nevestou, a to ho otvorí najhlbšiemu chápaniu Ježiša Krista. Toto Duchom spôsobené rozširovanie s cieľom dospieť k „viac“ vo vzťahu k Ježišovi Kristovi prejde od Jána do jeho spisu s cieľom nájsť si miesto u čitateľa – poslucháča.

### **c. Účasť človeka na vyjadrení prorockého posolstva (10,9-11)**

47. Ako sa však rozvíja v človeku toto rozširovanie v Duchu? Zaujímavú indikáciu k tomu nachádzame v 10,9-11. Anjel ako slávnostné zjavenie Krista (porov. 10,1-8) drží v ľavej ruke „knižku“, obsahujúcu Božie posolstvo, pravdepodobne ešte tvrdý obsah Zjv 11,1-13, a vyzýva Jána, aby ju vzal: „On mi odpovedal: ‚Vezmi si ju a zjedz ju! V žalúdku ti zhorkne, ale v ústach ti bude sladká ako med‘“ (10,9). Pri prvom kontakte s „knižkou“ je Ján fascinovaný a zakúša nevýslovnú sladkosť Božieho slova. No čaro prijatého slova bude potom musieť ustúpiť bolestnej námahe s jeho asimiláciou. Božie slovo bude musieť prejsť z božskej roviny na úroveň ľudskej komunikácie skrze namáhavé spracovanie zvnútra, ktoré zamestná Jánovu inteligenciu, emotivitu aj tvorivé literárne schopnosti. Po skončení tejto náročnej fázy bude Ján pripravený ohlasovať Božie slovo, ktoré sa skrze namáhavé spracovanie stalo – už nie v surovom stave – zároveň slovom ľudským.

### **d. Nedotknuteľnosť inšpirovanej knihy (22,18-19)**

48. Na konci svojho diela, keď možno zostavený text označiť výrazom „táto kniha“ (22,18.19.19), autor vyslovuje – všetko ústami Jána – radikálne vyhlásenie o nedotknuteľnosti samotnej knihy.

Inšpirovaný rôznymi textami Knihy Deuteronomium (porov. Dt 4,2; 13,1; 29,19) zdôrazňuje autor Knihy zjavenia jej radikálnosť: už zostavená kniha dosiahla úplnosť, aká je vlastná Bohu, a tak nič nemožno pridať ani ubrať. Trvalé spojenie s Ježišom Kristom skrze Ducha pri jej tvorení vtlačilo posolstvu knihy istú posvätnosť: môžeme povedať, že niečo z Ježiša Krista a z jeho ducha ju preniká zvnútra, a tak uschopňuje text plniť úlohu prorockta, ktoré vstupuje do života so schopnosťou premieňať ho.

### **e. Stručné zhrnutie ohľadom božského pôvodu**

49. Vzhľadom na našu tému vyplývajú z doterajšieho pozorovania niektoré základné vlastnosti textu Knihy Zjavenia. Text má jednoznačne božský pôvod, pretože sa priamo odvodzuje od Boha Otca a od Ježiša Krista, ktorému ho Boh Otec odovzdáva. Ježiš Kristus ho potom odovzdáva Jánovi tak, že vkladá jeho obsah do symbolických „znamení“, ktoré Ján za pomoci anjela interpreta dokáže pochopiť. Toto počiatkové a priame prepojenie textu s Božou rovinou je potom v priebehu celej knihy aktivované, teda v prvej i druhej časti, z ktorých pozostáva, pod osobitným a trvalým vplyvom Ducha, ktorý Jána obnovuje a vnútorne rozširuje, a takto v ňom neustále plodí ďalší kvalitatívny skok v poznaní Ježiša Krista.

Obsah zjavenia neprechádza automaticky z božskej úrovne, kde sa rodí a rozvíja, na ľudskú úroveň, kde je počúvané. Prechod, v ktorom sa z Božieho slova stáva zároveň ľudské slovo, vyžaduje od Jána po záchveve radosti pri prvom kontakte so slovom namáhavé spracovanie, ktoré prináša posolstvo na úroveň vhodnú pre človeka a robí ho zrozumiteľným. Týmto prechodom sa nestráca jeho pôvodná charakteristika: v celom texte, ktorý bol definitívne spísaný a zostavený ako kniha, zostáva rozmer posvätnosti, ktorý sa jemne dotýka roviny Boha. Na jednej strane sa pre túto posvätnosť stáva text absolútne nedotknuteľným, bez možnosti niečo dodať alebo ubrať, no na druhej strane v ňom aktivuje prorockú energiu, pre ktorú nadobúda schopnosť rozhodujúco zasiahnuť do života.

Tento komplexný súbor vlastností, ktoré je treba vždy držať pospolu, pomáha chápať, ako autor Knihy Zjavenia cíti a chápe prvky toho, čo dnes nazývame inšpiráciou: je to trvalá iniciatíva zo strany Boha Otca; je to trvalá, osobitne bohatá a rôznorodá iniciatíva Ježiša

Krista; je to rovnako trvalá iniciatíva Ducha; je to iniciatíva anjela interpreta; je to tiež v línii kontaktu textu s človekom osobitná iniciatíva zo strany Jána. Napokon tento text, Božie slovo, ktoré vstúpilo do kontaktu s človekom, bude môcť nielen privádzať k chápaniu svojho žiarivého obsahu, ale tiež ho dokáže vyžarovať v živote. Bude inšpirované a inšpirujúce.

Je pozoruhodnou skutočnosťou, že táto posledná kniha Nového zákona, ktorá obsahuje s najvyššou frekvenciou odkazy na Starý zákon, a takto sa môže javiť ako jeho syntéza, dosvedčuje veľmi presným a rôznorodým spôsobom svoj pôvod u Boha a svoj inšpirovaný charakter. A v spojení s Kristom sa vynára ďalší nový rozmer: aj Starý zákon sa stáva inšpirovaným a inšpirujúcim v optike kristológie.

#### **4. Záver**

**50.** Na záver časti o božskom pôvode biblických kníh (ktorým ozrejmujeme pojem inšpirácie) zhrňujeme na jednej strane to, čo sa ukázalo o vzťahu medzi Bohom a ľudskými autormi, a osobitne zdôrazňujeme skutočnosť, že spisy Nového zákona uznávajú inšpiráciu Starého zákona a ponúkajú jeho kristologickú lektúru. Na druhej strane otvárame novú perspektívu pokúsime sa doplniť dosiaľ sformulované závery. Synchronický pohľad bude doplnený krátkym diachronickým prehľadom literárnej formácie biblických spisov. Potom bude štúdium jednotlivých spisov doplnené celkovým pohľadom na všetky spisy, ktoré boli prijaté do kánona. Tento posledný aspekt bude skúmaný v dvoch častiach: budú predstavené niektoré odkazy na kánon oboch zákonov v rámci Nového zákona a budú načrtnuté dejiny vzniku kánona a prijatia biblických kníh v Izraeli a v Cirkvi.

##### **4.1. Celkový pohľad na vzťah „Boh – ľudský autor“**

**51.** Naším zámerom bolo v niektorých biblických knihách spoznať indicie vzťahu medzi tými, čo ich zostavili, a Bohom, aby sa tak ozrejmiло, akým spôsobom je dosvedčený ich pôvod od Boha. Z toho vyplynul určitý druh biblickej fenomenológie ohľadom vzťahu „Boh – ľudský autor“. Teraz po krátkom súhrnnom prehľade toho, o čom sa už pojednávalo, zdôrazníme niektoré charakteristické črty inšpirácie a ukončíme načrtnutím správneho spôsobu, akým majú byť inšpirované knihy prijaté.

##### **a. Krátky súhrn**

V spisoch Starého zákona je vzťah medzi jednotlivými autormi a Bohom vyjadrený rôznymi spôsobmi. V Pentateuchu sa Mojžiš javí ako človek Bohom ustanovený za jediného prostredníka zjavenia. V tejto časti Svätého písma nachádzame jedinečné vyjadrenie, že Boh sám zapísal text desiatich prikázaní a odovzdal ho Mojžišovi (Ex 31,18), čo dosvedčuje, že tento spis priamo pochádza od Boha. Mojžiš potom dostáva úlohu zapísať ďalšie Božie slová (Ex 34,27), a tak sa v konečnom dôsledku stal prostredníkom Pána pre celú Tóru (porov. Dt 31,9). Prorocké knihy uvádzajú zase rôzne formulky na vyjadrenie skutočnosti, že Boh zveruje svoje Slovo inšpirovaným poslom, ktorí ho majú odovzdávať ľudu. Kým v Pentateuchu a v prorockých knihách je Božie slovo prijaté priamo prostredníkmi, ktorých si Boh vyvolil, v žalmoch a sapienciálnych knihách je situácia odlišná. V Žalmoch autor počúva Boží hlas, ktorý vníma predovšetkým vo veľkých udalostiach stvorenia a izraelských dejín spásy, ale rovnako aj pri niektorých osobitných vlastných skúsenostiach. Analogicky v sapienciálnych knihách meditatívne štúdium zákona a prorokov, preniknuté bážňou pred Bohom, robí z jednotlivých usmernení učenie božskej múdrosti.

V Novom zákone tvorí vrchol Božieho zjavenia osoba Ježiša, jeho konanie a jeho cesta. Pre všetkých autorov a pre všetky spisy Nového zákona každý vzťah s Bohom závisí od vzťahu k Ježišovi. Synoptické evanjeliá dosvedčujú svoj božský pôvod samotným predstavením Ježiša a jeho zjavovateľského diela. Táto skutočnosť je spoločná pre všetky štyri evanjeliá, hoci nechýbajú osobitné dôrazy. Matúš a Marek sa stotožňujú s osobou Ježiša a jeho



konaním; naratívnym spôsobom predstavujú jeho činnosť, utrpenie a zmŕtvychvstanie, ktoré bolo výsostným božským potvrdením všetkých jeho slov a všetkých tvrdení ohľadom jeho identity. Lukáš v prológu svojho evanjelia vysvetľuje, ako jeho rozprávanie vychádza zo stretnutia s očitými svedkami a služobníkmi slova. Napokon Ján sa prehlasuje za očitého svedka Ježišovho diela od samého začiatku a pod vedením Ducha Svätého a vďaka viere v Ježišovo božské synovstvo podáva svedectvo jeho zjavovateľského diela.

Ostatné spisy Nového zákona ešte ďalšími spôsobmi dosvedčujú svoj pôvod od Ježiša a od Boha. Skrze úzke prepojenie svojich dvoch diel (porov. Sk 1,1-2) Lukáš dáva pochopiť, že v Skutkoch apoštolov uvádza povel'konočnú činnosť týchto očitých svedkov a služobníkov slova (porov. Lk 1,3), od ktorých závisí pri predstavovaní Ježišovho diela vo svojom evanjeliu. Pavol dosvedčuje, že od Boha Otca prijal zjavenie jeho Syna (Gal 1,15-16) a že videl zmŕtvychvstalého Pána (1 Kor 9,1; 15,8), a zároveň potvrdzuje božský pôvod svojho evanjelia. U autora Listu Hebrejom poznanie Bohom zjavenej spásy závisí od priamych svedkov ohlasovania Pána. A napokon autor Knihy Zjavenia opisuje precíznym a diferencovaným spôsobom, ako prijal zjavenie, ktoré sa nachádza ako definitívne a nezmeniteľné v jeho knihe: od Boha Otca skrze Ježiša Krista v znameniach, ktoré pochopil s pomocou anjela interpreta.

V biblických spisoch teda nachádzame širokú škálu svedectiev o ich pôvode od Boha, a takto sa dá hovoriť o bohatej fenomenológii vzťahu medzi Bohom a ľudským autorom. V Starom zákone sa tento vzťah k Bohu prejavuje rôznymi spôsobmi. Naopak v Novom zákone je tento vzťah k Bohu vždy sprostredkovaný Božím Synom, Pánom Ježišom Kristom, v ktorom Boh vyslovil svoje posledné a definitívne Slovo (porov. Hebr 1,1-2). Už v úvode sme spomenuli isté obmedzenie jasného rozlišovania medzi zjavením a inšpiráciou, medzi odovzdávaním obsahov a Božou pomocou pri samotnom zapisovaní. Podstatná je táto Božia komunikácia a prijatie s vierou týchto obsahov, ku ktorému sa potom pridáva Božia pomoc pri ich zapisovaní. Úplne výnimočný je prípad desiatich prikázaní, ktoré zapísal sám Boh a odovzdal Mojžišovi (Ex 31,18), a osobitný je aj prípad Knihy zjavenia, v ktorej je podrobne priblížený proces od Božej komunikácie k jej písomnému záznamu.

## **b. Niektoré charakteristické črty inšpirácie**

**52.** Na základe toho, čo bolo stručným spôsobom vysvetlené vyššie, poukážeme teraz v krátkosti na niektoré charakteristické črty inšpirácie, ktoré môžu pomôcť pri spresnení pojmu inšpirácie biblických kníh.

Keď sme v priebehu nášho skúmania nachádzali indície, ktorými sa prejavuje Boží pôvod jednotlivých spisov, konštatovali sme, že podstatný je živý vzťah s Bohom v Starom zákone a živý vzťah s Bohom skrze jeho Syna Ježiša v Novom zákone. Tento vzťah sa prejavuje rôznymi spôsobmi. Pre Starý zákon spomeňme spôsob opísaný v Pentateuchu ohľadom jedinečného vzťahu Mojžiša s Bohom, spôsob, ktorý je vyjadrený v prorockých formulách, spôsob skúsenosti s Bohom, ktorý tvorí základ v Žalmoch, spôsob bázne pred Bohom, ktorý je charakteristický pre sapienciálne knihy. Autori, ktorí sú v tomto vzťahu a prežívajú ho, prijímajú a spoznávajú to, čo potom sami odovzdávajú svojimi slovami a svojimi spismi. V Novom zákone sa osobný vzťah s Ježišom prejavuje v podobe učeníctva, ktorého základom je viera v Ježiša Krista, Božieho Syna (porov. Mk 1,1; Jn 20,31). Vzťah k Ježišovi môže byť bezprostredný (Jánovo evanjelium; Pavol) alebo sprostredkovaný (Lukášovo evanjelium; List Hebrejom). Tento vzťah, ktorý je podstatný pre odovzdanie Božieho slova, sa osobitne členitým a bohatým spôsobom prejavuje v Jánovom evanjeliu: autor kontemploval slávu jednorodeného Syna, ktorý prichádza od Otca (1,14); je očitým svedkom Ježišovej cesty (19,35; 21,24); podáva vlastné svedectvo pod vedením Ducha pravdy (15,26-27). Takto sa ukazuje aj trojičný charakter vzťahu k Bohu, ktorý je pre novozákonného inšpirovaného autora podstatný.

Podľa svedectva biblických spisov sa inšpirácia javí ako osobitný vzťah k Bohu (alebo k Ježišovi), vďaka ktorému Boh dáva ľudskému autorovi vyjadriť – skrze svojho Ducha – to, čo chce sám ľuďom odovzdať. Tak sa potvrdzuje to, čo hovorí *Dei verbum* (č. 11): knihy sú zapísané z vnuknutia Ducha Svätého; Boh je ich autorom, lebo používa niektorých vyvolených ľudí, účinkuje v nich a skrze nich; no na druhej strane títo ľudia píšu ako skutoční autori.

Charakteristiky, ktoré sme špecifikovali v priebehu nášho štúdia, sa javia ako komplementárne. 1. Podstatný je dar osobného vzťahu s Bohom (bezpodmienečná viera v Boha, bázeň pred Bohom, viera v Ježiša Krista, Božieho Syna). 2. V tomto vzťahu prijíma autor rôzne spôsoby, ktorými sa Boh zjavuje (stvorenie, dejiny, prítomnosť Ježiša Nazaretského). 3. V ekonómii Božieho zjavenia, ktoré vrcholí vo vyslaní Božieho Syna, Ježiša, aj osobný vzťah s Bohom, aj spôsob zjavenia podlieha istým obmenám, v závislosti od jednotlivých fáz a okolností zjavenia. Z toho plynie záver, že inšpirácia je analogicky tá istá pre všetkých autorov biblických kníh (ako to vyjadruje *Dei Verbum*, č. 11), ale je mnohoraká z dôvodu ekonómie Božieho zjavenia.

### **c. Správny spôsob prijatia inšpirovaných kníh**

**53.** Pri štúdiu inšpirácie biblických spisov sme videli neúnavnú starostlivosť Boha, s ktorou sa obracia na svoj ľud, a uvažovali sme tiež o Duchu, v ktorom boli tieto knihy napísané.

Tejto Božej starostlivosti by mala zodpovedať hlboká vďačnosť, ktorá by sa prejavovala v živom záujme a vo veľkej pozornosti pri počúvaní a pochopení toho, čo nám Boh chce odovzdať. No Duch, v ktorom boli tieto knihy napísané, chce byť Duchom, v ktorom ich my počúvame. Knihy Nového zákona zapísali skutoční Ježišovi učeníci, hlboko preniknutí vierou v svojho Pána. A preto tieto knihy by mali aj počúvať praví učeníci Ježiša (porov. Mt 28,19), preniknutí živou vierou v neho (porov. n 20,31). A spolu so zmŕtvychvstalým Ježišom v súlade s učením, ktoré odovzdal svojim učeníkom (porov. Lk 24,25-27.44-47), a v jeho perspektíve sme pozvaní, aby sme čítali spisy Starého zákona. Aj pri odbornom štúdiu biblických spisov, ktoré má byť uskutočnené nie neutrálnym spôsobom, ale so skutočným teologickým prístupom, je nevyhnutné brať do úvahy inšpiráciu. Totiž ako kritérium správneho čítania *Dei verbum* uvádza slovami: „Sväté písmo sa má čítať a vysvetľovať v tom istom Duchu, v ktorom bolo napísané“ (č. 12). Moderné exegetické metódy nemôžu nahradiť vieru, no ak sú používané v súlade s vierou, môžu byť veľmi prínosné pre teologické porozumenie textov.

### **4.2. Spisy Nového zákona dosvedčujú inšpiráciu Starého zákona a poskytujú jeho kristologickú interpretáciu**

**54.** Pri štúdiu novozákonných spisov sme vždy konštatovali ich odkazovanie na posvätné Písma židovskej tradície. Tu v záverečnej časti ponúkame niekoľko príkladov, ktorými sa ukazuje vzťahov k textom Starého zákona. Zakončíme komentárom k dvom textom Nového zákona, ktoré Starý zákon nielen citujú, ale jasným spôsobom potvrdzujú jeho inšpiráciu.

#### **a. Niekoľko príkladov**

Matúš cituje prorokov príznačným spôsobom. Keď totiž hovorí o naplnení prisľúbení alebo proroctiev, neprisuduje ich prorokovi (slovami: „Ako hovorí [povedal] prorok“), ale explicitne alebo implicitne ich pripisuje samotnému Bohu s použitím teologického pasívu: „To všetko sa stalo, aby sa splnilo, čo Pán povedal *ústami proroka*“ (Mt 1,22; 2,15; 2,17; 8,17; 12,17; 13,35; 21,4); prorok je iba Božím nástrojom. A keď ukazuje, že to, čo sa stalo s Ježišom, je naplnením starobylého prisľúbenia, ponúka tým kristologickú interpretáciu.

Lukášovo evanjelium dopĺňa, že táto interpretácia má pôvod u samotného Ježiša, ktorý svoje pôsobenie opisuje za pomoci Izaiášových výrokov (Lk 4,18-19) a prorockých postáv Eliáša

a Elizea (Lk 4,25-27); s plnou autoritou, ktorú mu dáva jeho zmŕtvychvstanie, napokon ukazuje, ako všetky Písma hovoria o ňom, o jeho utrpení a o jeho sláve (Lk 24,25-27.44-47). U Jána Ježiš sám vyjadruje, že Písma svedčia o ňom; urobil tak pri konfrontácii so svojimi oponentmi, ktorí skúmajú tieto Písma, aby dosiahli večný život (Jn 5,39). Pavol, ako to už bolo naširoko objasnené, uznáva bez výhrad autoritu Písem, dosvedčuje ich božský pôvod a hľadá na ne ako na prorocká evanjelia.

#### **b. Svedectvo 2 Tim 3,15-16 a 2 Pt 1,20-21**

**55.** V týchto dvoch listoch (2 Tim e 2 Pt) nachádzame jediné explicitné svedectvá o povahe inšpirácie Písem Starého zákona.

Pavol pripomína Timotejovi jeho formáciu vo viere slovami: „Od útleho detstva poznáš Sväté písma, ktoré ti môžu dať poučenie na spásu skrze vieru, ktorá je v Kristovi Ježišovi. Celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti“ (2 Tim 3,15-16). Sväté písma Starého zákona, čítané s vierou v Krista Ježiša, tvorili základ Timotejovej náboženskej výuky (porov. 16,1-3; 2 Tim 1,5) a prispievali k upevneniu jeho viery v Krista. Pavol označením všetkých týchto Písem ako „Bohom vnuknutých“, vyjadruje, že Boží Duch je ich autorom.

Peter svoje apoštolské poslanstvo (ktoré ohlasuje „moc a príchod nášho Pána Ježiša Krista“: 2 Pt 1,16) zakladá na vlastnom očitom a priamom svedectve a na slove prorokov. Uvádza (v 1,16-18) svoju prítomnosť na svätom vrchu premenenia, keď spolu s ďalšími svedkami („my“: 1,18) počul hlas Boha Otca: „Toto je môj Syn, môj milovaný“ (1,17). Potom sa odvoláva na veľmi pevné slovo prorokov (1,19), o ktorom hovorí: „Predovšetkým však vedzte, že nijaké proroctvo v Písme nepripúšťa súkromný výklad. Lebo proroctvo nikdy nevzišlo z ľudskej vôle, ale pod vedením Ducha Svätého prehovorili ľudia poslaní od Boha“ (1,20-21). Hovorí o všetkých proroctvách, ktoré sa nachádzajú v Písme, a vyjadruje, že vznikli pod vplyvom Ducha Svätého, pôsobiaceho v prorokoch. Je to ten istý Boh, ktorého hlas Peter počul na vrchu premenenia a ktorý hovoril skrze prorokov. Od tohto istého Boha, cez tieto dve sprostredkovania, pochádza apoštolské poslanstvo o Kristovi.

Pre vzťah medzi Starým zákonom a apoštolským svedectvom je dôležitá skutočnosť – spoločná pre 2 Tim a 2 Pt – že autori po poukázaní na vlastné apoštolské dielo hovoria o „Písmach“. Pavol spomína najprv svoje učenie a svoj príkladný život (2 Tim 3,10-11) a potom úlohu Písem (3,16-17). Peter predstavuje svoje postavenie očitého a priameho svedka premenenia (2 Pt 1,16-18) a potom sa odvoláva na starozákonných prorokov (1,19-21). Oba texty ukazujú, že bezprostredným kontextom čítania a výkladu inšpirovaných Písem (Starého zákona) je pre kresťanov apoštolské svedectvo. Z toho vyplýva, že aj ono musí byť chápané ako inšpirované.

#### **4.3. Proces literárnej formácie biblických spisov a inšpirácia**

**56.** Stručný diachronický prehľad, ktorého predmetom je literárna formácia biblických spisov, ukazuje sa postupne v priebehu dejín utváral kánon Písem, krok za krokom. V prípade Starého zákona možno jednotlivé kroky zhrnúť takto:

- písomné zaznamenanie ústnych tradícií, slov prorokov a normatívnych zbierok;
- zostavenie zbierok zapísaných tradícií, ktoré postupne nadobúdajú autoritu a sú uznané ako vyjadrenie Božieho zjavenia; platí to pre Tóru;
- prepojenie jednotlivých zbierok: Tóra, Proroci a sapienciálne Spisy

Najstaršie tradície boli na jednej strane predmetom neustálych reлектúr a rôznorodých reinterpretácií. K rovnakému javu dochádza aj v rámci jednotlivých literárnych zoskupení: takto v prípade Tóry neskoršie legislatívne zbierky predstavujú rozvinutie a interpretáciu predexilových ustanovení; alebo aj napr. v Knihe proroka Izaiáša nachádzame stopy následného rozvinutia a tiež snahy o literárnu unifikáciu.

Neskoršie spisy potom predstavujú aktualizáciu starších textov, ako napríklad Kniha Sirachovcova, ktorá Tóru stotožňuje s Múdrosťou.

Štúdium novozákonných tradícií ukázalo, ako ony samy pri ohlasovaní Kristovho evanjelia vychádzajú z písomných tradícií judaizmu. V tomto zmysle stačí spomenúť, ako sa dvojdielo Lukáš – Skutky apoštolov často odvoláva na Tóru, na prorockú literatúru a na Žalmy, aby sa tak ukázalo, ako Ježiš „naplnil“ Písma Izraela (Lk 24,25-27.44).

Pre pochopenie pojmu inšpirácie svätých Písem je preto nevyhnutné vziať do úvahy túto vnútornú dynamiku v rámci samotných Písem. Inšpirácia sa týka jednak každého jednotlivého textu a jednak kánona ako celku, ktorý spája starozákonné tradície s novozákonnými: písomne zaznamenané starobylé tradície Izraela boli podrobené reлектúre, boli komentované a napokon interpretované vo svetle Kristovho tajomstva, ktoré im dáva ich *plný*, definitívny zmysel.

Práve sledovaním „línii“ a „ťažísk“ v rámci Písma môže čitateľ objaviť spôsob, akým sú teologické témy rozširované a rozvíjané. Kanonická lektúra Biblie pomáha objaviť, ako sa zjavenie rozvíjalo v rámci logiky, ktorá je zároveň diachronická aj synchronická.

Uvedme jediný príklad. Teológia stvorenia, ohlasovaná už na začiatku Knihy Genezis, nachádza svoje rozvinutie v prorockej literatúre; tak Kniha proroka Izaiáša v kapitole 43 prepája spásu so stvorením tak, že chápe spásu Izraela ako pokračovanie stvorenia a kapitoly 65–66 interpretujú vytúženú obnovu Izraela ako nové stvorenie (Iz 65,17; 66,22). Táto teológia je potom ďalej rozvinutá v Žalmoch a v sapienciálnej literatúre.

**57.** V Novom zákone možno na jednej strane pozorovať „vzťah naplnenia“ vzhľadom na starozákonné tradície a na druhej strane diachrónnu líniu rozvinutia a reinterpretácie tradícií, ktorá je analogická tomu, na čo bolo poukázané v súvislosti so Starým zákonom.

Na ilustráciu vzťahu naplnenia pri konfrontácii novozákonných spisov s tradíciami Starého zákona možno uviesť Jánovo evanjelium, ktoré vo svojom prologue predstavuje Krista ako stvoriteľské Slovo, a tiež pavlovské listy, ktoré evokujú kozmický význam Kristovho príchodu (porov. 1 Kor 8,6; Kol 1,12-20), a rovnako aj Knihu Zjavenia, ktorá opisuje Kristovo víťazstvo ako eschatologickú obnovu stvorenia (Zjv 21).

Diachróne štúdium kníh Nového zákona ukazuje, ako preberajú staré tradície, v určitých prípadoch predliterárne, ktoré odrážajú život a liturgické vyjadrenie prvotnej kresťanskej komunity: napríklad list Korint'anom cituje starobylé vyznanie viery v 1 Kor 15,3-5. Okrem toho knihy, ktoré sú súčasťou kánona Nového zákona, odrážajú istý vývoj a rozvinutie, ktorým prechádzala teológia a inštitúcie prvých komunít: takto listy Títovi a Timotejovi dosvedčujú prepracovanejšie služobné úlohy a postupy pri rozlišovaní v porovnaní so skoršími listami, ktoré napísal Pavol.

Tento stručný diachrónný prehľad treba doplniť perspektívou synchronnej lektúry: v miere, v akej sa chápe kánon Písem ako rámec medzi Knihou Genezis a Knihou Zjavenia, je čitateľ Biblie pozvaný vnímať ju ako celok, ako jediné rozprávanie, ktoré sa rozvíja od stvorenia až po nové stvorenie, ktoré započal Kristus.

Inšpirácia Svätého písma sa teda týka každého textu, ktorý ho tvorí, ako aj kánona ako celku. Tvrdiť, že nejaká biblická kniha je inšpirovaná, znamená uznať, že tvorí osobitný a privilegovaný vektor pre zjavenie Boha ľuďom a že jej ľudskí autori boli podnietení Duchom, aby vyjadrili pravdy viery v texte, ktorý má svoj dejinný rámec a bol komunitou veriacich prijatý ako normatívny.

Tvrdiť, že Písmo je ako celok inšpirované, znamená uznať, že tvorí kánon, čiže zbierku spisov normatívnych pre vieru a prijatých v Cirkvi. Biblia je ako taká miestom zjavenia neprekonateľnej pravdy, ktorá je stotožnená s jedinou osobou – Ježišom Kristom – ktorý svojimi slovami a skutkami „naplňa“ a „završuje“ tradície Starého zákona, a tak plným spôsobom zjavuje Otca.

#### **4.4. Na ceste ku kánonu Starého a Nového zákona**

**58.** Dva spomínané listy – 2 Tim a 2 Pt – majú dôležitú úlohu ako prvý náznak kresťanského kánona Písem. Poukazujú na uzavretie korpusu pavlovských a petrovských listov, zamedzujú možnosti neskoršieho doplnenia týchto listov a takto vzhľadom na ne pripravujú uzatvorenie kánona. Osobitne text 2 Pt poukazuje na kánon dvoch zákonov a na prijatie pavlovských listov zo strany Cirkvi, ktoré bolo dôležitým faktorom pre prijatie týchto spisov v Cirkvi. Väčšina biblistov považuje tieto dva listy za „pseudonymné“ diela (pripisované apoštolom, no v skutočnosti zostavené neskoršími autormi). To im však neupiera ich charakter inšpirovanosti ani neumenšuje ich teologický význam.

#### **a. Uzatvorenie zbierok pavlovských a petrovských listov**

Oba listy hľadajú do minulosti a zdôrazňujú blížiaci sa koniec života oboch autorov. Často odkazujú na „spomínanie“ a povzbudzujú čitateľov k pripomínaniu a uskutočňovaniu učenia, ktoré im apoštoli predtým odovzdali (porov. 2 Tim 1,6.13; 2,2.8.14; 3,14; 2 Pt 1,12.15; 3,1-2). V miere, v akej oba listy s dôrazom signalizujú smrť svojich autorov, účinným spôsobom plnia úlohu záveru zbierok týchto listov.

V 2 Tim sa uvádza ako blízka smrť Pavla: apoštol, opustený svojimi podporovateľmi a po svojej prehre v procese pred cisárskym tribunálom (porov. 4,16-18), je pripravený prijať korunu mučeníctva: „Lebo ja mám vyliať svoju krv na obeť, nastáva čas môjho odchodu. Dobrý boj som bojoval, beh som dokončil, vieru som zachoval. Už mám pripravený veniec spravodlivosti, ktorý mi v onen deň dá Pán, spravodlivý sudca“ (4,6-8). Podobne 2 Pt uvádza, že Pán zjavil, že smrť apoštola je blízko: „Ale považujem za správne prebúdzat' vás napomínaním, kým som v tomto stánku. Viem, že čoskoro zložím svoj stánok, ako mi to aj zjavil náš Pán Ježiš Kristus. No postarám sa, aby ste si aj po mojom odchode často pripomínali tieto veci“ (1,13-15; porov. 3,1).

Takto sa oba tieto listy javia ako posledný list oboch týchto autorov, ako ich testament, ktorý uzatvára to, čo chceli odovzdať.

#### **b. Na ceste ku kánonu oboch zákonov**

**59.** V 2 Pt 3,2 Peter vyjadruje cieľ svojich dvoch listov: „aby ste pamätali na to, čo predpovedali svätí proroci, i na to, čo prikázal Pán a Spasiteľ a čo vám odovzdali apoštoli“. Keďže text hovorí o slovách vyjadrených prorokmi, niet pochyb, že autor má na mysli prorocké Písma (porov. 1,20). Vyjadrenie „prikaz Pána a Spasiteľa“ nepoukazuje na nejaký konkrétny Pánov príkaz, ale má rovnaký význam ako v predchádzajúcom úryvku, kde „poznanie nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista“ je ozrejmené ako „cesta spravodlivosti“ a ako „sväté prikázanie, ktoré sa im zverilo“ (2,20-21). Termín „prikázanie“ (v jednotnom čísle), použitý v podobnom zmysle ako Tóra, má kvázi technický význam a v 3,2 v spojení s dvojítm genitívom (v gréčtine<sup>7</sup>) označuje Kristovo učenie, odovzdané apoštolmi, čiže evanjelium ako novú ekonómiu spásy.

Text 2 Pt 3,2 zdôrazňuje prorokov, Pána, apoštolov. Týmto spôsobom je načrtnutý kánon dvoch zákonov, z ktorých prvý je bližšie určený prorokmi a druhý Ježišom, Pánom a Spasiteľom, a dosvedčený apoštolmi. Oba zákony sú úzko prepojené svedectvom viery v Krista (porov. 2 Pt 1,16-21; 3,1-2), Starý zákon (proroci) skrze jeho kristologickú lektúru a Nový zákon skrze svedectvo apoštolov, ktoré je vyjadrené v ich listoch (osobitne v listoch Petra a Pavla), ale aj v evanjeliách, ktoré sú založené na „očitých svedkoch a služobníkoch slova“ (Lk 1,2; porov. Jn 1,14).

Dôležitý pre pochopenie kánona dvoch zákonov a jeho charakteru inšpirovanosti je aj text 2 Pt 3,15-16. Peter po vysvetlení oneskorenia *parúzie* (3,3-14) vyjadruje svoju zhodu s Pavlom: „Ako vám napísal aj náš milovaný brat Pavol podľa múdrosti, ktorá mu bola daná, tak ako vo

---

<sup>7</sup> pozn. prekladateľa

všetkých listoch, keď v nich o tomto hovorí. Niektoré miesta v nich sú ťažko zrozumiteľné a neučení a neutvrdení ľudia ich prekrúcajú, ako aj ostatné Písma, na svoju vlastnú záhubu.“ Vyjadruje sa tu existencia zbierky pavlovských listov, ktorú Petrovi adresáti prijali. Tvrdenie, že Pavol písal „podľa múdrosti, ktorá mu bola daná“, ho predstavuje ako inšpirovaného autora. Nesprávne výklady náročných pavlovských textov sú prirovnané k takýmto výkladom „ostatných Písem“; týmto spôsobom sú pavlovské texty a nimi potvrdený Petrov list postavené povedľa „Písem“, ktoré sú tak ako prorocké texty Bohom inšpirované (porov. 1,20-21).

#### **4.5. Prijatie biblických kníh a vznik kánona**

**60.** V knihách, ktoré dnes tvoria naše sväté Písma, nenájdeme sebaoznačenie „kánonické“. Ich autorita na základe ich inšpirácie musí byť uznaná a prijatá spoločnosťou, ktorým je synagóga alebo Cirkev. Je preto príhodné zaoberať sa teraz dejinným procesom tohto uznania. Každá literatúra má svoje klasické knihy. Klasický titul pochádza z kultúrneho sveta určitého národa, no zároveň rozširuje jazyk tohto spoločenstva a predkladá sa ako vzor pre budúcich spisovateľov. Kniha sa stáva klasickým titulom nie rozhodnutím nejakej autority, ale pretože je takto uznaná najvzdelanejšími ľuďmi toho národa. Dá sa povedať, že aj mnohé náboženstvá majú svojich klasikov. V tomto prípade sú vybranými textami tie, ktoré odrážajú vieru stúpcov týchto náboženstiev a tí v nich nachádzajú pramene svojho náboženského počínania. Dialo sa tak na starobyľom Blízkom Východe, v Mezopotámii aj v Egypte. Rovnaký fenomén sa prejavil aj u židov, ktorí sa v osobitnom vedomí, že sú vyvoleným Božím ľudom, podstatne identifikovali so svojou náboženskou tradíciou. Učenci vybrali spomedzi rôznych spisov uchovávaných v archívoch teda tie, ktoré obsahovali posvätné zákony, príbeh ich národných dejín, prorocké výroky a zbierku sapienciálnych výrokov, cez ktoré mohol židovský ľud hľadiť na seba ako v zrkadle a spoznať pôvod svojej viery. A to isté sa udialo aj medzi kresťanmi prvých storočí v súvislosti s apoštolskými spismi, ktoré sú teraz súčasťou Nového zákona.

#### **Predexilové obdobie**

Odborníci považujú za možné, že takýto výber písaných a ústnych tradícií, kde nechýbali výroky prorokov a mnohé žalmy, začal už pred exilom. Jer 18,18 totiž uvádza: „Veď u kňaza nezahynul zákon ani u mudrca rada, ani u proroka reč“. Základom Joziášovej reformy bola Kniha zmluvy (asi Deuteronomium), objavená v chráme (2 Kr 23,2).

#### **Poexilové obdobie**

Po návrate z exilu za perzskej nadvlády možno hovoriť o začiatku formovania trojčlenného kánona, pozostávajúceho zo Zákona, Prorokov a Spisov (prevažne sapienciálnej povahy). Tí, čo sa vrátili z Babylonu, potrebovali znovu objaviť svoju identitu ako ľud zmluvy. Bolo teda nevyhnutné kodifikovať zákony, ktoré požadovali aj perzskí vládcovia. Zbierka dejinných spomienok ich spájala s predexilovým Judskom; prorocké knihy pomáhali vysvetľovať príčiny deportácie a Žalmy sa stali nevyhnutnými pre kult v obnovenom chráme. A pretože sa verilo, že od panovania Artaxerxa (465–423 pr. Kr.) skončilo prorokovanie a duch prešiel na mudrcov (porov. Jozef Flávius, *Contr. Ap.* 1,8,41; *Ant.* 13,311–313), začali vznikať rôzne sapienciálne knihy, ktoré zostavovali vzdelaní učenci. Venovali sa zhromažďovaniu tých kníh, ktoré pre svoju starobyľnosť, náboženskú úctu a autoritu mohli tým, čo sa vrátili z exilu, poskytnúť jasnú identitu, a to aj pod ich novými vládcami. Pri počiatkoch formovania kánona sa teda nevylučujú ani politické a sociálne motívy. Za *terminus a quo* utvárania kánona môžeme považovať miestodržiteľskú vládu Nehemiáša. Naozaj 2 Mach 2,13-15 poskytuje informáciu, že Nehemiáš založil knižnicu a sústredil v nej všetky knihy o kráľoch a prorokoch, Dávidove spisy, ako aj kráľovské listiny o votívnych daroch. Okrem toho

podobne ako v časoch Joziáša pisár Ezdráš s autoritou predniesol ľudu knihu Mojžišovho zákona (Neh 8).

Poexiloví učitelia sa však nevenovali iba zhromažďovaniu kníh s náboženskou autoritou. Aktualizovali zákony a dejinné rozprávania, usporiadávali výroky prorokov a dopĺňali ich vysvetľujúcim komentárom a z viacerých materiálov zostavovali jednu knihu (napríklad Knihu proroka Izaiáša alebo Dvanástich prorokov). Okrem toho zostali nové žalmy a sformovali sapienciálne knihy. Všetko zjednotili pod menom Mojžiša, zákonodarcu a najväčšieho proroka, Dávida, žalmistu, a Šalamúna, mudrea. Tento komplexný literárny *corpus* sa potom ukázal ako veľmi osožný na podporu viery aj zoči-voči kultúrnym výzvam perzského a helenistického obdobia. Zároveň začali ušľachťovať text starších kníh, takže kánon a text sa rozvíjali spoločne.

### **Machabejské obdobie**

Nový problém vznikol, keď dal Antiochus IV. zničiť všetky posvätné knihy židov. Bola teda nevyhnutná istá reorganizácia a práve toto privádza k *terminus ad quem* starozákonného obdobia. V prvých desaťročiach druhého storočia pr. Kr. klasifikoval Sirachovec posvätné knihy už ako Zákon, Prorokov a iné spisy (Prológ). V Sir 44–50 rekapituluje dejiny Izraela od počiatku až po svoju dobu a v 48,1-11 explicitne spomína proroka Eliáša, v 48,20-25 Izaiáša a v 49,7-10 Jeremiáša, Ezechiela a Dvanásť prorokov. Asi päťdesiat rokov neskôr 1 Mach 1,59-60 podáva informáciu, že Seleukovci počas Antiochovho prenasledovania spálili knihy Zákona a Knihu zmluvy, no 2 Mach 2,14 nám hovorí, že Júda Machabejský zozbieral knihy uchránené pred prenasledovaním.

V prvom storočí kresťanskej éry zaznamenáva Jozef Flávius, že židia uznávajú za posvätné dvadsaťdva kníh (*Contr. Ap.* 1,37-43) a sú to knihy obsahujúce zákony, naratívne tradície, hymny a rady. Toto číslo možno chápať tak, že mnohé knihy, ktoré sú v našich vydaniach Biblie rozdelené (napr. Dvanásť prorokov), boli rátané ako jedna. Počet 22 môže tiež vyjadrovať úplnosť, nakoľko zodpovedá písmenám hebrejskej abecedy. V súčasnosti je tendencia datovať uzatvorenie kánona rabínov do druhého storočia po Kr. alebo aj neskôr, či už pre vnútorné dôvody v judaizme alebo v protiklade ku knihám Nového zákona, kresťanmi považovaným za Sväté písmo. Rozlišovanie, ktoré bolo bežné, medzi palestínskym kánonom 22 kníh a širším kánonom diaspory dnes už nemá zástancov, zvlášť po objavení mnohých textov v Kumráne.

### **Kánon Starého zákona u otcov**

Aj medzi cirkevnými otcami nachádzame rozdiely medzi tými, ktorí prijímali užší kánon, azda pre uľahčenie dialógu so židmi, a tými, čo medzi knihy prijaté Cirkvou zahrňovali aj deuterokanonické knihy (zostavené v gréčtine). Na koncile v Hippo v roku 393, ktorého sa zúčastnil aj Augustín, vtedy ešte ako bežný kňaz, africkí biskupi stanovili ako kritérium verejné čítanie vo väčšine cirkevných obcí alebo v tých hlavných, a tak poskytli základ pre prijatie deuterokanonických kníh, ktoré bolo definitívne potvrdené v období stredoveku. V Katolíckej cirkvi bol potom rozhodnutím Tridentského koncilu schválený širší kánon proti reformátorom, ktorí sa vrátili k tomu užšiemu. Väčšina ortodoxných cirkví sa nelíši od Katolíckej cirkvi, no medzi starobylými východnými cirkvami sa vyskytujú rozdiely.

### **Formovanie kánona Nového zákona**

**61.** Keď pristúpime k utváraniu kníh Nového zákona, vnímame skutočnosť, že obsah týchto kníh bol prijatý skôr, ako boli zapísané, pretože veriaci prijali kázanie Krista a apoštolov ešte pred zostavením našich posvätných kníh Stačí si spomenúť na prológ k Lukášovmu evanjeliu, kde sa uvádza, že jeho evanjeliový spis nemá ako cieľ nič iné, ako skrze prerozprávanie Ježišovho príbehu poskytnúť pevný základ učenia, ktoré Teofil prijal. Keďže vzniklo mnoho

príležitostných spisov, vyjadrovali vnútornú potrebu kresťanských komunít pripojiť *didaché* (spísané učenie) ku *kerygme* (k hlásaniu). Spočiatku boli čítané v zhromaždeniach, ktorým boli adresované, postupne však boli odovzdávané ďalším cirkvám, pretože mali autoritu apoštolov. Prijatie týchto dokumentov – keďže hovorili s autoritou Ježiša a apoštolov – však nemožno stotožňovať s ich prijatím za „Písmo“ rovnako ako Starý zákon. Uviedli sme síce zmienky v 2 Pt 3,2.15-16, no treba čakať až na koniec druhého storočia, kým sa toto presvedčenie ohľadom tejto rovnosti stalo všeobecnejším a knihy nazývané „Starý zákon“ a knihy označované ako „Nový zákon“ sa kládli na tú istú úroveň.

V priebehu prvého storočia po Kristu sa prešlo od „zväzku“ (ktorý mal formu zvitku) ku „kódexu“ (ktorý tvoria zviazané listy, ako je to v súčasnosti bežné pri knihe) a toto značne prispelo k vzniku malých literárnych celkov, ktoré mohli byť zarnuté v jedinom zväzku, čo sa týka predovšetkým evanjelií a Pavlových listov. Zmienky o vzniku *corpus johanneum* a zbierky katolíckych listov sú neskoršieho dát.

Nutnosť zdefinovať zbierku autoritatívnych spisov vznikla na začiatku druhého storočia, keď gnostici pre šírenie svojich doktrín začali vytvárať diela rovnakých literárnych druhov ako veľká Cirkev (evanjeliá, skutky, listy a apokalypsy). Vtedy sa ukázala potreba jasných kritérií na rozlíšenie ortodoxných textov od heterodoxných. Niektoré krajné židokresťanské skupiny, ako napr. ebioniti, sa usilovali o *damnatio memoriae* Pavla, montanisti zase pripisovali nadmerný význam charizmatickým darom. Rozhodujúci vplyv pri podpore Pavlovho učenia mal Lukáš svojimi *Skutkami apoštolov*, ktoré z veľkej časti opisujú činnosť tohto apoštola a úspech jeho poslanca. Svojím spôsobom prispel aj Marcion k procesu prijatia novozákonných textov, keď vybral Pavla a Lukáša ako pôvodcov jediných „kánonských“ spisov a tým vyvolal reakciu, ktorá viedla k tomu, že sa stanovilo, ktoré spisy boli u kresťanov už v úcte. Postupne sa začali uplatňovať rozlišujúce kritériá, medzi ktorými bolo verejné a všeobecné čítanie týchto kníh, apoštolskosť chápaná ako autentická tradícia určitého apoštola a predovšetkým *regula fidei* (Irenej), teda skutočnosť, že určitý spis nebol v rozpore s apoštolskou tradíciou odovzdávanou biskupmi vo všetkých cirkvách. Vzhľadom na túto *catholicitas* pochybil Marcion, ktorý apoštolskú tradíciu obmedzil iba tradíciu pavlovskú a opomenul petrovskú, jánovskú a židokresťanskú.

Od začiatku druhého storočia sa začali objavovať zoznamy kníh Nového zákona. Všeobecné prijatie mali štyri evanjeliá, Skutky apoštolov, trinásť pavlovských listov, pochybnosti vznikali ohľadom Listu Hebrejom, katolíckych listov a tiež Knihy Zjavenia. Do niektorých zoznamoch bol tiež pridaný Prvý Klementov list, Hermov pastier a niektoré ďalšie spisy. Keď však neboli všeobecne čítané, do kánona neboli prijaté. Na základe všeobecného konsenzu v Cirkvi, ktorý bol vyjadrený mnohými vyhláseniami Učiteľského úradu a dosvedčený vo významných vyhláseniach viacerých lokálnych synôd, koncil v Hippo (na konci 4. storočia) stanovil kánon Nového zákona, ktorý potvrdila dogmatická definícia Tridentského koncilu.

Na rozdiel od starozákonného kánona dvadsaťsedem kníh Nového zákona považujú za kánonské katolíci, pravoslávni aj protestanti. Prijatie týchto kníh komunitou veriacich vyjadruje uznanie ich božskej inšpirácie a ich charakteru posvätných a normatívnych kníh.

Ako bolo už povedané, v Katolíckej cirkvi k definitívnemu a oficiálnemu uznaniu „širšieho“ kánona Starého zákona a dvadsiatich siedmich spisov Nového zákona došlo na Tridentskom koncile (DS 1501–1503). Toto zdefinovanie sa ukázalo ako nutné vzhľadom na skutočnosť, že reformátori z tradičného kánona odmietali deuterokánonské knihy.

## DRUHÁ ČASŤ

### SVEDECTVO BIBLICKÝCH KNÍH O ICH PRAVDE



**62.** V tejto druhej časti nášho dokumentu sa venujeme objasneniu toho, ako biblické spisy dosvedčujú pravdu svojho posolstva. Po úvode v prvej časti ukážeme, ako niektoré knihy Starého zákona v príprave na zjavenie evanjelia (porov. *Dei verbum* [DV], č. 3) predkladajú Bohom zjavenú pravdu; v druhej časti objasníme, čo niektoré spisy Nového zákona vyhlasujú o pravde zjavenej skrze Ježiša Krista, ktorý privádza Božie zjavenie k zavŕšeniu (porov. DV, č. 4).

## **1. Úvod**

Na úvod našej témy predovšetkým preskúmame, ako chápe pravdu Biblie *Dei verbum* a potom spresníme povahu tematického zamerania nášho štúdia biblických spisov.

### **1.1. Pravda Biblie podľa *Dei Verbum***

**63.** Pravda Božieho slova v svätých Písmach je úzko prepojená s ich inšpiráciou: totiž Boh, ktorý hovorí, nemôže klamať. No napriek tomuto zásadnému tvrdeniu viaceré vyjadrenia posvätného textu spôsobujú ťažkosti. Uvedomovali si ich už otcovia Cirkvi a aj dnes pretrvávajú problémy, ako o tom svedčia aj diskusie v priebehu 2. vatikánskeho koncilu. Následne sa pokúsime objasniť zmysel termínu „pravda“, ako ho chápal koncil.

Teológovia sa zamerali na pojem „neomylnosti“ a aplikovali ho na Sväté písmo. Ak sa tento termín berie vo svojom absolútnom význame, vyjadroval by, že v Biblii nemôže byť omyl žiadneho druhu. No s pokračujúcimi objavmi na poli dejín, filológie a prírodných vied a v súvislosti s použitím historicko-kritickej metódy v biblickom výskume exegéti museli pripustiť, že nie všetko v Biblii je vyjadrené v súlade s požiadavkami súčasných vied, a to vzhľadom na skutočnosť, že biblickí autori reflektujú obmedzenia vlastných osobných znalostí, ale aj znalostí svojej epochy a kultúry. S touto problematikou sa musel vyrovnávať 2. vatikánsky koncil pri príprave dogmatickej konštitúcie *Dei verbum*.

*Dei verbum* v bode 11 predkladá tradičné učenie, že Cirkev „pokladá všetky knihy Starého a Nového zákona i všetky ich časti za posvätné a kánonické, pretože, napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. Jn 20,31; 2 Tim 3,16; 2 Pt 1,19-21; 3,15-16), majú za pôvodcu Boha“. Konštitúcia nevstupuje do podrobností ohľadom spôsobu inšpirácie (porov. encykliku pápeža Leva XIII. *Providentissimus Deus*), no v tom istom bode 11 hovorí: „Keďže teda všetko, čo tvrdia inšpirovaní autori, čiže svätopisci, sa má pokladať za tvrdenie Ducha Svätého, treba vyhlásiť, že knihy Písma isto, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu. A teda ‚celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo‘ (2 Tim 3,16-17 gr.)“.

Teologická komisia, ktorá na konštitúcii pracovala, vypustila výraz „spásna pravda“ (*veritas salutaris*) a zaviedla širšiu formuláciu „pravda, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu“ (*veritatem quam Deus nostrae salutis causa Litteris Sacris consignari voluit*). Keďže tá istá komisia vysvetlila, že to, čo bolo vyjadrené „na našu spásu“ má vzťah k „pravde“, znamená to, že keď sa hovorí o „pravde Svätého písma“, chápe sa tým pravda, ktorá sa týka našej spásy. Toto však nemožno interpretovať v zmysle, že pravda Svätého písma sa týka iba tých častí posvätnej Knihy, ktoré sú nevyhnutné pre učenie viery a mravov s vylúčením ostatných (výraz *veritas salutaris* zo štvrtej schémy nebol prijatý práve pre vylúčenie takejto interpretácie). Zmyslom vyjadrenia „pravda, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu“ je skôr to, že knihy Písma so všetkými svojimi časťami ako inšpirované Duchom Svätým, a teda majú Boha ako autora, majú ako cieľ odovzdať pravdu, nakoľko je vo vzťahu k našej spásu, čo je aj cieľ, pre ktorý sa Boh zjavuje.

Na potvrdenie tejto tézy *Dei verbum*, č. 11 okrem 2 Tim 3,16-17 cituje v poznámke 21 *De Genesi ad litteram* 2.9.20 a *Epistula* 82,3 od sv. Augustína, ktorý učenia Biblie vylučuje

všetko, čo nie je užitočné pre našu spásu; a tiež sv. Tomáša, ktorý na základe prvého citátu od sv. Augustína v *De veritate* q. 12, a. 2 hovorí: *Illā vero, quae ad salutem pertinere non possunt, sunt extranea a materia prophetiae*. („No veci, ktoré sa nemôžu týkať spásy, sú cudzie matérii proroctva.“)

**64.** Problémom je teda pochopiť, čo znamená „pravda na našu spásu“ v kontexte *Dei verbum*. Nestačí zaoberať sa termínom „pravda“ v jeho všeobecnom ponímaní: keďže tu ide o kresťanskú pravdu, pojem je obohatený o biblický zmysel pravdy a ešte viac o spôsob, aký sa používa v ďalších koncilových dokumentoch. V Starom zákone je Boh sám najvyššou pravdou pre pevnosť jeho rozhodnutí, jeho prisľúbení a jeho darov; jeho slová sú pravdivé a požadujú pre odpoveď človeka, v srdci i v skutkoch, obdobnú pevnosť prijatia (porov. napr. 2 Sam 7,28; a Ž 31,6). Pravda je základom zmluvy. V Novom zákone je sám Kristus pravdou, pretože on je vtelené Amen všetkých Božích prisľúbení (porov. 2 Kor 1,19-20) a pretože on, ktorý je „cesta, pravda a život“ (Jn 14,6), zjavením Otca (porov. Jn 1,18) otvára prístup k Nemu (porov. Jn 14,6), ktorý je konečným prameňom života (porov. Jn 5,26; 6,57). Duch, ktorého Kristus dáva, je Duchom pravdy (Jn 14,17; 15,26; 16,13), a on podporí svedectvo apoštolov (Jn 15,26-27) i pevnosť našej odpovede viery. Pravda má teda trojičný rozmer, no predovšetkým kristologický, a cirkev, ktorá ju ohlasuje, je „stĺpom a oporou pravdy“ (1 Tim 3,15). Zjavovateľom i predmetom pravdy na našu spásu je teda Kristus, ohlásený v Starom zákone: pravda sa zjavuje v Novom zákone v jeho osobe a v kráľovstve, tom prítomnom i eschatologickom, ktoré on ohlasoval a založil. Pojem pravdy podľa 2. vatikánskeho koncilu sa rozvíja v tom istom trojičnom, kristologickom a ekleziologickom rámci (porov. *Dei verbum*, č. 2.7.8.19.24; *Gaudium et spes*, č. 3; *Dignitatis humanae*, č. 11): Syn osobne zjavuje Otca, jeho zjavenie sprostredkované a potvrdené Duchom Svätým a odovzdané Cirkvi.

## **1.2. Stred nášho štúdia zameraného na pravdu Biblie**

**65.** Naše prehĺbenie témy, uskutočnené na niektorých biblických textoch, sa zakladá na práve načrtnutom učení a usmernení *Dei verbum*. Uvedieme predovšetkým vetu, ktorou táto konštitúcia uzatvára úvodný text o zjavení: „Najhlbšia pravda o Bohu, ako aj o ľudskej spáse nám týmto zjavením žiari v Kristovi, ktorý je prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia (porov. Mt 11,27; Jn 1,14.17; 14,6; 17,1-3; 2 Kor 3,16 a 4,6; Ef 1,3-14)“ (č. 2). Niet pochybnosti o tom, že pravda, ktorá je v strede zjavenia, a v strede Biblie ako nástroja odovzdávania zjavenia (porov. *Dei verbum*, č. 7-10), sa týka Boha a spásy človeka. A niet pochybnosti, že plnosť tejto pravdy sa zjavuje skrze Krista a v Kristovi. On je osobne Božím Slovom (porov. Jn 1,1.14), ktoré pochádza od Boha a zjavuje Boha. On nielenže hovorí pravdu o Bohu, on je pravda o Bohu, veď vyhlasuje: „Kto vidí mňa, vidí Otca“ (Jn 14,9; porov. 12,45). No príchod Syna zjavuje aj spásu človeka: „Veď Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezhynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život“ (Jn 3,16).

Pri štúdiu pravdy biblických spisov sa teda naša pozornosť zameria na tieto dve vzájomne úzko prepojené témy: čo hovoria tieto spisy o Bohu a čo hovoria o Božom pláne spásy človeka. Plnosť zjavenia a pravdy priniesol Kristus; no jeho príchod bol pripravovaný dlhodobým Božím zjavením, ktoré dosvedčujú spisy Starého zákona. Preto si chceme tiež vypočuť, čo tieto spisy hovoria o Bohu a o spáse, s vedomím, že plný zmysel toho, čo dosvedčujú, sa zjavuje v osobe a v diele Krista. Nielen méta, ale aj cesta a príprava tvoria podstatnú súčasť Božieho zjavenia.

## **2. Svedectvo vybraných textov Starého zákona**

**66.** Z obrovského bohatstva Biblie sme na ilustráciu vybrali niektoré knihy s ohľadom na rôzne literárne druhy a na dôležitosť textov. Preberieme niektoré ústredné témy, týkajúce sa Boha a spásy, tak ako sú zaznamenané v rozprávaniach o stvorení (Gn 1–2), v dekalógoch,

v dejepisných a prorockých knihách, v Žalmoch, v Piesni piesní a v sapienciálnych knihách. Hoci Starý zákon je prípravou na vrcholnú udalosť Božieho zjavenia v Kristovi, vzhľadom na jeho väčší rozsah a rozmanitosť a bohatstvo jeho textov sme sa zamerali na väčší počet textov Starého zákona v porovnaní s textami Nového zákona. Naším zámerom je ukázať, ako rôzne texty zjavujú Boha a jeho spásu a prispieť, aby sa tejto téme venovala väčšia pozornosť a pochopenie.

## **2.1. Rozprávania o stvorení (Gn 1–2)**

**67.** Prvé stránky Biblie, obsahujúce takzvané rozprávania o stvorení (Gn 1–2), svedčia o viere v Boha, ktorý je pôvodcom a cieľom všetkého. Keďže ide o „rozprávania o stvorení“, nevysvetľujú, „ako“ vznikol svet a človek, ale hovoria o Stvoriteľovi a o jeho vzťahu k stvoreniu a k tvorom. Dochádza vždy k veľkým nedorozumeniam, keď sa tieto starobylé texty čítajú v modernej perspektíve a považujú sa za vyjadrenia, „ako“ bol utvorený svet a človek. Je nutné postaviť sa proti takémuto čítaniu, ak sa má primeranejším spôsobom pochopiť zámer týchto biblických textov, teda vyhnúť sa stavať ich tvrdenia ako konkurenciu k poznatkom prírodných vied našej doby. Tieto tvrdenia nijako neumenšujú aspiráciu Biblie odovzdať pravdu, pretože pravda biblických rozprávání o stvorení sa týka zmysluplnej súdržnosti sveta ako diela stvoreného Boha.

Prvé rozprávanie o stvorení (Gn 1,1–2,4a) práve prostredníctvom svojej jasne usporiadanej štruktúry opisuje nie, *ako* svet vznikol, ale *prečo* a *s akým cieľom* je taký, aký je. Poetickým spôsobom s využitím obrazov svojej doby autor Gn 1,1–2,4a ukazuje, že Boh je pôvodcom vesmíru i človeka. Boh Stvoriteľ, o ktorom hovorí Biblia, je zameraný na vytvorenie vzťahu s tvorstvom, a tak jeho dielo stvorenia, ako ho opisuje Biblia, zdôrazňuje tento vzťah. Tým, že stvoril človeka „na svoj obraz“ a že mu zveril poslanie starať sa o stvorenie, Boh prejavil svoju primárnu spásonosnú vôľu.

V centre rozprávania Gn 1 sú hlavné prvky ľudskej existencie. Svoje vyvrcholenie dosahuje v antropologickom vyjadrení, že človek je „obrazom Boha“, čiže jeho zástupcom v stvorení. Prvým dielom Boha Stvoriteľa je podľa rozprávania čas (Gn 1,3–5), ktorý reprezentovaný striedaním svetla a tmy. No týmto sa naozaj nevyjadruje, čo je to čas. Rozložením jednotlivých diel stvorenia do šiestich dní sa nechce vyjadriť ako pravda viery, že svet skutočne nadobudol svoju formu za šesť dní a na siedmy deň sa Boh oddal odpočinku; ale chce sa skôr vyjadriť, že v stvorení jestvuje istý poriadok a istý cieľ. Človek môže a má prijať tento poriadok, aby prechodom od práce k odpočinku uznal, čas, ktorý Boh ustanovil pre neho, mu dáva možnosť chápať seba stvorené, ktoré za svoju existenciu vďačí Stvoriteľovi.

Prostredníctvom jednotlivých diel stvorenia sa ukazuje, čo je stvorenie a aký je jeho cieľ. Celé rozprávanie, ako už bolo povedané, sa zameriava na človeka. Rozprávanie o stvorení sa teda nemá ako cieľ ponúknuť fyzikálnu definíciu kategórie priestoru, ale skôr predstaviť ho ako „životný priestor“ človeka a ukázať jeho význam. Takzvané „poverenie podmaniť si zem“ (Gn 1,28) je metaforou, ktorá vyjadruje zodpovednosť človeka za životný priestor, ktorý mu bol zverený spolu so zvieratami i rastlinami.

Dva texty o pôvode (Gn 1,1–2,4a; Gn 2,4b–25) sú úvodom do kánonického celku hebrejskej Biblie a ešte vo väčšej miere do kresťanskej Biblie. Za použitia rôznych obrazov sa usilujú vyjadriť rovnakú pravdu: stvorený svet je Božím darom a cieľom Božieho plánu je dobro človeka (porov. Gn 2,18), ako je to zrejme okrem iného aj z častého použitia prídavného mena „dobrý“ (porov. Gn 1,4–31). Ľudstvo je takto situované „do vzťahu stvorenia“ voči Bohu: pôvodný a nezaslúžený dar Stvoriteľa podnecuje človeka k odpovedi.

## **2.2. Dekalógy (Ex 20,2–17 a Dt 5,6–21)**

**68.** Dva dekalógy v Ex 20,2–17 a v Dt 5,6–21 uvádzajú jednotlivé legislatívne zbierky, zoskupené jednak v knihách Exodus, Levitikus a Numeri (Ex 19,1 – Nm 10,10) a jednak

v knihe Deuteronomium (Dt 12–26). Tieto texty preberajú formu reči Pána (JHWH), ktorý sa v prvej osobe obracia na Izrael. Táto literárna forma dodáva týmto textom silný *status authority*. Tieto dekalógy tvoria prepojenie jednak zhrnutia viery Izraela (Ex 20,2 = Dt 5,6) – ktoré odkazuje na rozprávania exodu – a jednak celku kultických a etických nariadení. Oba dekalógy majú mnoho spoločných prvkov, no zároveň každý z nich prejavuje vlastnú teologickú osobitosť: dekalóg v Ex 20 totiž rozvíja predovšetkým *teológiu stvorenia*, dekalóg v Dt 5 kladie väčší dôraz na *teológiu spásy*.

Ako dôkladne vypracované teologické syntézy sú oba dekalógy považované za „zhrnutia“ Tóry a poskytujú teologický kľúč umožňujúci jej správny výklad.

### **a. Literárna štruktúra oboch dekalógov**

Úvod do dekalógov (Ex 20,2 = Dt 5,6) definuje Pána (JHWH) ako Boha spasiteľa v dejinách: Boh Izraela sa dáva spoznať cez dielo spásy, ktoré koná v prospech Izraela. Zato naratívne predstavenie Boha Izraela ako spasiteľa svojho ľudu je zhrnutím celej prvej časti knihy Exodus: výpoveď, ktorou Pán predstavuje sám seba v Ex 3,14: „Ja som, ktorý som“ tvorí úvod k obsiahlemu rozprávaniu o vyslobodení Izraela (Ex 4–14). Pán zjavuje svoju identitu tým, že prináša svojmu ľudu dar spásy. *Boží dar* tvorí teda základ legislatívnych predpisov, prijatých v dekalógoch. Tento Boží dar spočíva vo vyslobodení poskytnutom Izraelu, ktorý bol zotročený v Egypte. Prikázania dekalógov teda vyjadrujú spôsoby, akými má Izrael odpovedať na Boží dar: Izrael, Bohom oslobodený, má teraz nastúpiť na túto cestu slobody tým, že sa zriekne sa modiel a zla (porov. k tejto téme PBK, *Biblia a morálka. Biblické korene kresťanskej činnosti*, SSV, Trnava 2009, č. 20).

Prvá časť textu uvádza zákazy týkajúce sa modloslužby, zhotovovania obrazov a vyzýva k striktnému monoteizmu (Ex 20,3-7 = Dt 5,7-11). Zrieknuť sa modiel znamená oddať sa výlučnému uctievaniu Pána a prijať definitívnu zmluvu s ním: Pán je jediným spasiteľom ľudu, *jediným pravým Bohom*.

Dve pozitívne prikázania dekalógu sa týkajú šabatu a úcty k rodičom (Ex 20,8-12 a Dt 5,12-16). Deň šabatu možno zdefinovať ako „Božiu svätýňu“ v čase a dejinách; zachovávaním šabatu Izrael ukazuje, že iba Pán môže dať zmysel ľudským dejinám.

Posledná časť textu dekalógov sa týka stanovenia správneho vzťahu k blížnemu (Ex 20,13-17 a Dt 5,17-21). Zrieknutie sa akéhokoľvek zámeru škodiť blížnemu je nevyhnutnou podmienkou na vytvorenie skutočného spoločenstva, dosvedčujúceho, že víťazstvo bratskej lásky nad nenávisťou je možné.

### **b. Komentár a teologické dôsledky**

**69.** Dekalógy predkladajú Izraelu cestu poslušnosti zákonu, zjavenému Bohom na Sinaji (alebo na Horebe). Boží plán apeluje na odpoveď ľudí, a to v rámci zmluvy (Ex 24,7-8; Dt 5,2-3).

Prikázania, ktoré v Tóre nasledujú po dekalógoch, rozvíjajú jej obsah. Zákaz modloslužby je *leitmotívom* Deuteronomia a výzva k životu v bratstve sa tematizuje v Kódexe svätosti (Lv 17–26) a vrcholí výzvou k láske k blížnemu, čiže jednak k členovi komunity Izraela a jednak k cudzincovi bývajúcemu uprostred nich (Lv 19,18.34).

Dekalógy predstavujú spôsob, akým sa Boh stvoriteľ zjavuje v dejinách zároveň ako spasiteľ a pozýva teda každého člena komunity vstúpiť do tejto logiky spásy, a to uskutočňovaním náročnej etiky tejto komunity. Zmluva s Bohom stvoriteľom a spasiteľom vedie veriacich, aby „žili v súlade s pravdou“.

Dekalógy poskytujú kľúč k interpretácii celku Tóry a stávajú sa napokon skutočným „katechizmom“ pre komunitu Izraela. Tento katechizmus umožňuje Izraelitom potvrdiť svoju vieru v jediného pravého Boha, tým, že čelia výzvam dejín, a zasadzovať sa o bratský život svojej komunity tým, že sa zriekajú stratégií moci a násilia. Vyjadrené inými slovami,

dekalógy prepájajú dosvedčenie pravdy týkajúcej sa samotného Boha (on je *stvoriteľ* a *spasiteľ*) s pravdou týkajúcou sa spôsobov správneho a čestného života. Vzťah k Bohu Izraela sa tak javí ako neoddeliteľný od vzťahu k blížnemu, ktorý sa stáva privilegovaným miestom na vyjadrenie oddanosti veriacich zjavenej pravde.

### 2.3. Dejepisné knihy

**70.** Súhrn dejín Izraela, ktorým s venujú viaceré knihy Biblie, osobitne takzvané dejepisné knihy (Jozue; Sudcovia; 1.-2. Kniha Samuelova; 1.-2. Kniha kráľov; 1.-2. Kniha kroník; Ezdráš; Nehemiáš; 1.-2. Kniha Machabejcov) jasne ukazujú, že tu nejde o historiografiu v súčasnom ponímaní, teda v zmysle čo najobjektívnejšieho kronikárskeho záznamu minulých udalostí. Každý pokus interpretovať biblické dejín v súčasnej perspektíve sa vystavuje nebezpečenstvu čítať texty v rozpore s ich zámerom a nepochopiť ich plný význam.

Biblické predstavenie dejín sa rozvíja harmonicky na základe teológie stvorenia, ako je podaná na prvých stránkach Biblie (pozri vyššie), keďže ide o svedectvo o skúsenosti Boha a keďže zjavuje, že On koná aj v dejinách v prospech spásy ľudí (Joz 24). V dôsledku toho biblická historiografia sa usiluje ukázať, že Božia spásenosná vôľa je naplno zakusovaná ako úplne zameraná na dobro ľudstva. V biblických dejinách nie sú opísané iba pozitívne udalosti; ukazuje sa naopak, ako pri protikladnom počínaní človeka Boh prejavuje svoj trvalý zámer uskutočniť spásu ľudstva. Týmto spôsobom ho biblické dejiny (Sdc 6,36; 2 Sam 22,28) zjavujú ako „Spasiteľa“.

Postoj Boha k ľuďom, ako ho dosvedčuje biblické rozprávanie, je teda predstavený ako dejiny „zmlúv“, počnúc zmluvou s Noemom, týkajúcou sa celého ľudstva, a pokračujúc s ďalšími, ktoré sú pre dejiny Izraela také charakteristické. Zmluva, ktorú Boh ponúka svojmu ľudu v osobe Abraháma a ktorá je potom slávnostne s Izraelom uzatvorená na Sinaji, bola v priebehu dejín týmto ľuďom neprestajne porušovaná, takže iba vďaka vernosti Boha platí skutočnosť, že sa nazýva „večnou“.

V dôsledku toho sa teologický program biblickej historiografie predstavuje na prvom mieste ako teo-lógia v doslovnom význame tohto termínu, čiže ako snaha predstaviť Boha ako verného vo svojom vzťahu k človekovi. Toto sa potvrdzuje až do ohlásenia novej zmluvy v Jer 31,31. Práve zmluva s Bohom vedie jeho ľud v priebehu dejín k spásu, ktorá je u Neho a je spoločenstvom s Ním.

### 2.4. Prorocké knihy

**71.** Biblický profétizmus osobitným spôsobom dosvedčuje zjavovanie sa Boha, keďže tu ľudské slovo prorokov explicitne splýva so samotným Boží slovom: veď „toto hovorí Pán“ je typickou formulou v tejto literatúre. A základnou charakteristikou tohto zjavenia je to, že sa prejavuje v ľudských dejinách v udalostiach, ktoré sa zaraďujú do hodnovernej chronológie, a v slovách, adresovaných konkrétnym ľuďom, a to prostredníctvom ľudí, pri ktorých je často známe ich meno, ich pôvod i datovanie. Večný Boží plán uzatvoriť s ľudstvom zmluvu lásky (porov. *Dei verbum*, č. 2) bol oznámený prorokom (Am 3,7) a prorokmi bol ohlasovaný Izraelu i národom, aby bola takto zjavená všetkým autentická Božia pravda a pravda dejín

Z nevyčerpatelného bohatstva prorockého slova, ktoré je znamením nekonečnej Božej múdrosti, pramenia niektoré význačné črty, ktoré osobitným spôsobom pomáhajú načrtnúť tvár pravého Boha a prispievajú k oddanosti viery.

#### a. Verný Boh

V dejinách postupne prichádzajú proroci podľa Pánovho prísľubu: „Vzbudím im proroka spomedzi ich bratov, ako si ty, svoje slová vložím do jeho úst a bude im hovoriť všetko, čo mu prikážem“ (Dt 18,18). Charizma Mojžiša (Dt 18,15) sa v postupnosti prorokov odovzdáva tým, ktorí sa svojím samotným vystúpením stávajú svedkami vernosti Boha svojej zmluve (Iz

38,18-19; 49,7), svedkami dobrotivosti, ktorá siaha do tisícich pokolení (Ex 34,7; Dt 5,10; 7,9; Jer 32,18). Boh, ktorý je Pôvodcom ľudského konania, Otcou, z ktorého pramení život, neopúšťa (Iz 41,17; Oz 11,8), nezabúda na svoje tvorstvo (Iz 44,21; 54,10; Jer 31,20): „Či zabudne žena na svoje nemluvňa a nemá zľutovania nad plodom svojho lona? I keby ona zabudla, ja nezabudnem na teba“ (Iz 49,15).

Proroci, ktorých Pán neúnavne posielal (Jer 7,13.25; 11,7; 25,3-4; atď.), sú autoritatívnym hlasom, ktorý pripomína neprekonateľnú prítomnosť pravého Boha v pohnutých ľudských dejinách (Iz 41,10; 43,5; Jer 30,11); oni vyhlasujú: „Preukáž vernosť Jakubovi, milosrdenstvo Abrahámovi; ako si sa zaprisahal našim otcom od pradávnych dní“ (Mich 7,20).

Pánovu pravdu možno teda prirovnať Skale (Iz 26,4), ktorá je úplne hodnoverná (Dt 32,4); ak sa človek pevne drží jeho slov, bude stáť pevne (Iz 7,9) bez strachu zo záhuby (Oz 14,10).

## **b. Spravodlivý Boh**

**72.** Verný Boh pri svojom zjavení požaduje vernosť, svätý Boh žiada od toho, kto vstupuje do jeho zmluvy, aby bol svätý, ako je on svätý (Lv 19,2), spravodlivý Boh vyžaduje od každého, aby kráčal cestou spravodlivosti, ktorú vytyčuje Zákon (Dt 6,25). Proroci sú v priebehu dejín hlásateľmi dokonalej spravodlivosti, tej, ktorú uskutočňuje Boh (Iz 30,18; 45,21; Jer 9,3; 12,1; Sof 3,5) i tej, ktorú On požaduje od ľudí (Iz 1,17; 5,7; 26,2; Ez 18,5-18; Am 5,24); nielenže pripomínajú Pánove nariadenia a vysvetľujú ich zmysel, ale s odvahou poukazujú na každé vybočenie z cesty dobra, uskutočnené jednotlivcami alebo národmi. Týmto spôsobom vyzývajú k obráteniu, pričom hrozia spravodlivým trestom za spáchané zločiny, a ohlasujú neodvratnú pohromu nad tými, ktorí vo svojej zvrátenosti nechcú počuť Božie napomenutie (Iz 30,12-14; Jer 6,19; 7,13-15).

Práve v tomto sa preukazuje pravdivosť prorockého slova v protiklade k lacnej úteche falošných prorokov, ktorí nedbajú na náročné morálne požiadavky Zákona, ale hlásajú pokoj, keď visí meč súdu (Jer 6,14; 23,17; Ez 13,10), klamú ľud falošnými sľubmi (Iz 9,14-15; Jer 27,14; 29,8-9; Am 9,10; Zach 10,2) a takto podporujú pretrvávajúce zloby. „Proroci, ktorí boli odpradávna predom mnou a pred tebou – hovorí Jeremiáš falošnému prorokovi Hananiášovi – predpovedali mnohým krajinám a veľkým kráľovstvám vojnu, nešťastie a mor“ (Jer 28,8); autentické Pánovo slovo teda vyjadruje, že zloba sveta je v dejinách zjavovaná spravodlivým Bohom práve skrze stanovený trest. Prechod cez poníženie a smrť takto proroci vysvetľuje ako nevyhnutný prostriedok, ktorý napomáha kajúcnikovi uznať hriech (Jer 2,19) a v pokore sa pripraviť na očakávanie odpustenia (Joel 2,12-14).

## **c. Milosrdný Boh**

**73.** Značná časť prorockej literatúry nadobúda hrozivý tón, pripomínajúci Jonáša v Ninive (Jon 3,4), keďže ohlasuje nešťastie „proti každému telu“ (Ez 21,8-9), a nielenže ohlasuje rozpad izraelského kráľovstva (Jer 5,31; Oz 10,15; Am 8,2), ale evokuje dokonca koniec sveta (Jer 4,23-26; 45,4; Ez 7,2-6; Dan 8,17). Táto katastrofická perspektíva by mohla navodzovať myšlienku, že Boh nie je verný svojmu prísľubu: „Ach, Pane, Jahve, veru si sklamal tento ľud a Jeruzalem, keď si vravel: «Budete mať pokoj»; a hľa, meč vniká až do duše“ (Jer 4,10); „Kde je tvoja horlivosť a tvoja moc? Hnutie tvojej lásky a tvoje zmilovanie?“ (Iz 63,15).

Na tento nárek, ktorý sa stal modlitbou ľudu vo vyhnanstve, odpovedá hlas prorokov, ktorí ohlasujú útechu pre Izrael (Iz 40,1): to, čo sa mohlo javiť ako konečné riešenie, sa mocou Stvoriteľa mení na nový počiatok (Jer 31,22; Ez 37,1nn; Oz 2,16-17); to, čo bolo zdanlivo stroskotaním, sa stáva počiatkom úžasnej skutočnosti, pretože hriech, ktorý spôsobil pohromu, bol Otcovým milosrdenstvom definitívne odpustený (Jer 31,34; Ez 16,63; Oz 14,5; Mich 7,19).

Práve proroci zvestujú radikálny zvrat v dejinách Izraela (Jer 30,3.18; 31,23; Ez 16,53; Joel 4,1; Am 9,14; Sof 3,20) a v samotných dejinách sveta, pretože ohlasujú nové nebo a novú zem (Iz 65,17; 66,22; Jer 31,22). Udalosť Božieho odpustenia, ktoré sprevádza neslýchané bohatstvo duchovných darov (Jer 31,33-34; Ez 36,27; Oz 2,21-22; Joel 3,1-2) a ktoré sa stáva viditeľným vo výnimočnom rozkvetení ľudu, obnoveného v dokonalých podobách jeho inštitúcií (Iz 54,1-3; 62,1-3; Jer 30,18-21; Oz 14,5-9), teda túto definitívnu udalosť dejín nemohla ľudská myseľ predvídať ani si ju predstaviť: „Odteraz – hovorí Pán prostredníctvom Izaiáša – ti zvestujem veci nové a veci skryté, o ktorých nevieš. Teraz sú tvorené, nie oddávna, predom dňom si veru o nich nevedel, aby si nepovedal: «Hľa, vedel som o tom!»” (Iz 48,6-7). Teda Pán prostredníctvom prorokov zjavuje svoje plány, ktoré nekonečne prevyšujú to, čo stvorenia dokážu pochopiť (Iz 55,8-9); a práve v účinnom prejave milosti dáva Boh poznať dokonalosť svojej pravdy, čím privádza zmysel dejín k naplneniu.

Toto slovo prisľúbenia je pravdivé práve preto, že sa naplní (Dt 18,22; Iz 14,24; 45,23; 48,3; Jer 1,12; 28,9): „Lebo ako spáchne z neba dážď a sneh a nevráti sa ta, ale opojí zem, zúrodní ju, dá jej klíčiť a dá semä na siatie a chlieb na jedlo: tak bude moje slovo, ktoré mi vyjde z úst, nevráti sa ku mne naprázdno, ale urobí, čo som si želal, a vykoná, na čo som ho poslal“ (Iz 55,10-11). Plodom jedinečnej a epochálnej udalosti je večná zmluva (Iz 55,3; Jer 32,40; Ez 16,60). Z toho pramení chvála, posledný účinok spásy: „Pane, Bohom si mňa, zvelebujem ťa, chválím tvoje meno, veď si zázračne uskutočnil dávne ustanovenia s pevnou vernosťou!“ (Iz 25,1).

Veriaci v Krista spoznajú, že sú synmi prorokov a prisľúbenia (Sk 3,25), ktorým bolo zoslané utešujúce slovo spásy (Sk 13,26): vo veľkonočných udalostiach Pána Ježišavidia plné zjavenie Boha verného, spravodlivého a milosrdného a budú sa mu klaňať.

## **2.5. Žalmy**

**74.** Modlitba žalmov predpokladá a zároveň potvrdzuje túto základnú pravdu o Bohu a o spásy: Boh nie je akýsi neosobný absolútny princíp, ale osoba, ktorá počúva a odpovedá. Každý Izraelita vie, že sa môže naňho obrátiť v každej situácii života: v radosť i v bolesti. Boh sa zjavil ako Boh prítomný (porov. Ex 3,14), ktorý pozná toho, kto sa modlí, a preukazuje mu čo najživší a najláskavejší záujem.

Spomedzi rôznych charakteristík Boha, ako ich dosvedčujú Žalmy, spomenieme dve z nich: Boh sa zjavuje (a) ako Boh chrániaci svojou mocou a (b) ako Boh spravodlivosti, ktorý premieňa hriešnika na spravodlivého. Boh je teda vždy ten, kto zachraňuje ľudí.

### **a. Všemohúci Boh: Ž 46**

Božia prítomnosť a Božie konanie sa prejavuje ukázkovým spôsobom v Ž 46 a vyjadruje ho veta: „S nami je Pán zástupcov“ (v. 8.12). Na začiatku, uprostred a na konci žalmu sa zdôrazňuje Božia prítomnosť, ktorý je „naším útočiskom“ a „s nami“ (v. 2.8.12). On svojou mocou vládne nad prírodou (v. 2-7), ochraňuje Izrael a tvorí pokoj (v. 8-12).

### **Božia moc vládne nad prírodou: Boh je Stvoriteľ**

Ľud zmluvy zostáva pred kozmickými zvratmi pokojný: „Boh je naše útočisko a sila aj najistejšia pomoc v súžení. Preto sa nebojíme, hoci by sa chvela zem a vrchy na dno morské padali. Nech hučia vody mora a nech sa vzdúvajú a vrchy nech sa trasú pod jeho náporom“ (v. 2-4). Boh má moc nad silami chaosu. Aj keby zaútočili na stabilitu Siona, sväté mesto „sa nezachveje“ (v. 6a), lebo „Boh je v jeho strede“ (v. 6a) a ten istý „Boh mu už od úsvitu pomáha“ (v. 6b).

### **Božia moc ochraňuje svoj ľud a tvorí pokoj: Boh je Spasiteľ**

Vyjadrenie „s nami je Pán zástupov“ vyznieva ako odpoveď na úzkostné volanie ľudu, ohrozeného nepriateľmi: „Vstaň, Pane, pomôž nám!“ (Ž 44,26). Boh je označený ako „útočisko a sila“ (Ž 46,2; porov. tiež v. 8,12), čím sa vyjadruje moc, ktorou chráni svojich verných, zhromaždených na Sione. Všetci sú volaní, aby to uznali: „Podťe a pozrite na diela Pánove“ (v. 9). Žalm potom uvádza, o aké diela ide: „Zo všetkých končín zeme odstraňuje vojny, láme luky a drúzga oštepky a štíty v ohni spaľuje“ (v. 9-10). Pán sa sám obracia na verných a hovorí: „Prestaňte už a uznajte, že ja som Boh, vyvýšený nad národmi, vyvýšený nad zem“ (v. 11). Totiž protivníci majú prestať bojovať, majú uznať Pána a jeho univerzálnu vznešenosť, ktorá prevyšuje všetky národy a celú zem. Mocný Boží zásah v prospech Siona má univerzálny význam: prináša pokoj nielen Božiemu mestu (porov. v. 5), ale všetkým národom, celej zemi (porov. v. 11).

## **b. Boh spravodlivosti: Ž 51**

**75.** V tomto žalme sa vyznanie hriechov spája s prosbou. Základnú dynamiku – zvýraznenú v strede prvej aj druhej časti žalmu – tvorí Božia spravodlivosť: „aby si sa ukázal spravodlivý vo svojom výroku a nestranný vo svojom súde“ (v. 6); „Bože, Boh mojej spásy, zbav ma škvrny krvipreliať a môj jazyk zajasá nad tvojou spravodlivosťou“ (v. 16; porov. v. 21). Spásonosná Božia spravodlivosť pôsobí v hriešnom človekovi, a to nielen zmytím jeho vín a jeho očistením, ale aj jeho ospravedlnením a premenením. Celé toto konanie spravodlivého Boha vychádza z jeho lásky, ktorá je verná a milosrdná.

### **Boh spravodlivosti miluje hriešneho človeka**

Boh, pohnutý svojou láskou, ospravedlňuje hriešnika. Žalm začína prosbou: „Zmiluj sa, Bože, nadou mnou pre svoje milosrdenstvo a pre svoje veľké zľutovanie znič moju nepravosť“ (v. 3). Žalmista vzýva Božiu lásku a milosrdenstvo.

Prvé podstatné meno „milosrdenstvo“ (*chesed*) je jedným zo základných termínov teológie Žalмов a teológie zmluvy (je veľmi časté v Starom zákone a osobitne v Žalmoch): vyjadruje postoj Boha, ktorý v sebe zahŕňa dobrotu, veľkodušnosť, vernosť vo vzťahu k modliacemu sa. V Žalmoch je toto milosrdenstvo často predstavené, akoby šlo o osobu: „Tvoja milosť<sup>8</sup> a tvoja pravda nech mi vždy pomáhajú“ (Ž 40,12); Boh ho zosiela z neba (Ž 57,4; porov. 61,8; 85,11; 89,15), aby sprevádzalo veriaceho, aby ho nasledovalo ako priateľa (Ž 23,6), aby ho obklopovalo (Ž 32,10) a naplňalo (Ž 90,14). Ono je dôležitejšie ako život sám: „Veď tvoja milosť je lepšia než život“ (Ž 63,4; porov. Ž 42,9; 62,13). Božie milosrdenstvo nebude odopreté hriešnikovi ani napriek jeho hriechu (porov. Ž 77,9), lebo Boh ho miluje ako otec. Toto milosrdenstvo bude inšpirovať Božiu spravodlivosť, ktorá hriešnika ospravedlní.

Druhý termín „zľutovanie“ (*rechem*) (porov. Ž 40,12; 69,17 a ďalšie)<sup>9</sup> sa často vyskytuje v kontexte kajúcnosti (porov. Ž 25,6; 79,8) a obvykle sa používa v množnom čísle (*rachamím*). Vyvoláva predstavu „útroba“ matky, čo je archetypický symbol inštinktívnej a radikálnej lásky. Boh je predstavený ako pripútaný k človekovi ešte tesnejšie ako matka k svojmu dieťaťu (porov. Iz 49,15). Preto žalmista hovorí: „No ty, Pane, si Boh milosrdný a láskavý, zhovievavý, veľmi milostivý a verný“ (Ž 86,15).

V skutočnosti sú oba termíny, ktoré v istom zmysle označujú dva spôsoby Božej lásky (otcovskú a materskú), prepojené: „Rozpomeň sa, Pane, na svoje zľutovanie a na svoje milosrdenstvo, ktoré trvá od vekov“ (Ž 25,6; porov. 103,13). Boh miluje človeka – hoci je hriešny – ako matka miluje svoje dieťa láskou, ktorá nie je plodom zásluh, ale úplne nezištná, láskou, ktorá tvorí základnú potrebu srdca. Zároveň ho miluje ako otec, láskou ušľachtilou a vernou. Dva rozmery Božej lásky, uvedené na začiatku Ž 51, sú ako dve súradnice jeho

<sup>8</sup> V tomto i vo viacerých následne uvedených textoch hebr. termínu *chesed* zodpovedá slovenské „milosť“.

<sup>9</sup> Býva tiež prekladaný aj ako „milosrdenstvo“.



spravodlivosti, ktorá ospravedlňuje hriešnika. Boh, plný milosrdenstva a zľutovania (v. 3; porov. v. 20) je zároveň Bohom, ktorý súdi (v. 6; porov. v. 16).

### **Božia spravodlivosť ospravedlňuje, čiže mení hriešnika na spravodlivého (v. 6.16)**

**76.** Boh sa obracia na hriešnika a nadväzuje s ním dynamický a hlboký vzťah, smerujúci k spravodlivosti. Tento proces sa uskutočňuje vo viacerých etapách:

- Súcit či láskyplné zľutovanie: „Zmiluj sa, Bože, nado mnou“ (v. 3). Používa sa tu sloveso „byť milostivý“ (*chanan*) (porov. Ž 4,2; 6,3 a ďalšie), ktoré vyjadruje milostivé „sklonenie sa“ panovníka k svojmu poddanému. Ten, čo sa postavil proti Bohu a stal sa v jeho očiach hodný opovrhnutia, prosí, aby našiel uňho súcit. Ten ho pozdvihne z jeho najhlbšej biedy, z biedy hriechu.

- Vnútorne poučenie: „Ty naozaj máš záľubu v srdci úprimnom a v samote mi múdrosť zjavuješ“ (v. 8). Boh pôsobí v svedomí hriešnika, ktoré hriech zatemnil, a vyžaruje v ňom svetlo pravdy, ktoré umožňuje uznať hriech, a jas svojej múdrosti, ktorá otvára oči k správne mu počínaniu.

- Omilostujúci rozsudok, ktorý udeľuje odpustenie. Hriešnik, uväznený v kráľovstve hriechu, uznáva: „Si spravodlivý vo svojom výroku“ (v. 6). Po jeho prosbách: „Znič, zmy, očisť“ (v. 3-4, zopakované vo v. 9.11) nastupuje pevná nádej: „Odvráť svoju tvár od mojich hriechov a zotri všetky moje viny“ (v. 11). Oslobodený od podmaňujúcej prítomnosti hriechu prosí: „Daj, aby som počul radosť a veselosť“ (v. 10; porov. Iz 66,14).

- Nové stvorenie. Hriešnik prosí Boha o nové stvorenie: „Bože, stvor vo mne srdce čisté“ (v. 12). Po tejto základnej prosbe prosiaci trikrát prosí o prijatie ducha: „ducha pevného“; o prítomnosť „tvojho ducha svätého“; o „ducha veľkej ochoty“ (v. 12.13.14). Prosí trvalú vnútornú obnovu, pre ktorú je rozhodujúca prítomnosť Božieho Ducha, od ktorého pochádza „radosť zo spásy“ (v. 14).

- Podnet k svedectvu. Človek, obnovený Bohom, túži odovzdať vlastnú skúsenosť tým, ktorí ju potrebujú: „Poučím blúdiacich o tvojich cestách“ (v. 15). Predovšetkým ich túži učiť o tejto múdrosti, ktorá mu bola vnútorne vštepená Bohom.

- Otvorenosť pre radosť a chválu. Obnovený kajúcnik sa cíti byť preniknutý radosťou, ktorú túži vyjadriť chválou: „Môj jazyk zajasá nad tvojou spravodlivosťou. Pane, otvor moje pery a moje ústa budú ohlasovať tvoju slávu“ (v. 16-17; porov. Ž 35,28; 71,24).

- Paralelizmus medzi „tvojou spravodlivosťou“ a „tvojou slávou“ v posledných veršoch pomáha dospieť k záveru, že Boh vo svojej spravodlivosti nevzbudzuje strach; naopak práve Boh – vedený svojou otcovskou a materskou láskou – je jedinou príčinou, ktorá zabezpečuje ospravedlnenie hriešnika, čiže jeho pretvorenie a jeho radosť, a jeho vyslobodenie z područia hriechu.

## **2.6. Pieseň piesní**

**77.** Je prekvapivé, že Pieseň piesní bola prijatá ako súčasť hebrejskej Biblie (medzi päť zvitkov); jej obsah je totiž úplne špecifický. Tým, že bola táto kniha uznaná za inšpirovaný text a prijatá do kresťanského kánonu, bola otvorená pre osobitný kristologický výklad. Pieseň piesní je poéma, oslavujúca snúbeneckú lásku ako plnosť skúsenosti človeka, lásku, ktorá spočíva vo vzájomnom hľadaní sa a v spoločenstve osôb muža a ženy. Toto hľadanie sa a spoločenstvo nesú v sebe neodolateľný a nekonečný dynamizmus, ktorý premieňa dve ľudské bytosti – pastiera a mladú ženu – na kráľa a kráľovnú, teda na kráľovskú dvojicu.

Pieseň piesní poeticky oslabuje ľudskú lásku, lásku skutočnú v jej telesnom ale zároveň aj duchovnom rozmere. Uskutočňuje to však spôsobom otvoreným pre tajomnejší a viac teologický rozmer. Text charakterizuje „polysémia“: k základnému významu ľudskej lásky sa pripájajú ďalšie významy, ktoré však majú svoj koreň v tej snúbeneckej láske, ktorá je takpovediac symbolom akejkolvek inej podoby lásky.

Prvý z týchto ďalších významov sa týka Božej lásky ku každej ľudskej osobe. Poéma, založená na vyjadrení, že „Boh stvoril človeka na svoj obraz“ (Gn 1,27), ospevuje vášnivú lásku muža a ženy ako obraz vášnivej a osobnej lásky Boha. Božia láska ku každému človeku (porov. Múd 11,26) nesie v sebe črty lásky mužskej (snúbenca, manžela a otca) a zároveň ženskej (nevesty, manželky a matky). Pravá ľudská láska je symbolom, cez ktorý sa Stvoriteľ zjavuje ľuďom ako Boh – Láska (porov. 1 Jn 4,7.8.16). Kniha nám za pomoci mnohých symbolov pomáha pochopiť, že Boh je prameňom ľudskej lásky: on ju tvorí, živí, dáva jej rásť a dáva silu hľadať toho druhého (tú druhú) a žiť s ním (s ňou) a konečne s rodinou alebo komunitou v dokonalom spoločenstve. A tak každá ľudská láska (sama v sebe, nielen ako metafora) obsahuje v sebe zárodok a dynamiku božského. Čiže ak človek pozná a žije lásku, môže objaviť a spoznať Boha. Okrem toho skrze ľudskú lásku sa muža a ženy dotýka láska samotného Boha (porov. 1 Jn 4,17). A zotrvávaním v láske sa vstupuje do spoločenstva s Bohom (porov. 1 Jn 4,12).

Druhý z ďalších významov sa týka Božej lásky k ľudu zmluvy (porov. Oz 1–3; Ez 16 a 23; Iz 5,1-7; 62,5; Jer 2–3). Svoju novú aktualizáciu a svoje naplnenie dosahuje v láske Krista k Cirkvi. Kristus sa predstavuje alebo je predstavovaný ako ženích vo viacerých kontextoch (Mk 2,19; Jn 3,29; 2 Kor 11,2; Ef 5,25.29; Zjv 19,7.9; 21,2.9) a cirkev je znázorňovaná ako snúbenica (Zjv 19,7.9), ktorá sa stáva nevestou pri eschatologickom zavŕšení (Zjv 21,9). Láska Krista k Cirkvi je taká dôležitá a podstatná pre spásu ľudí, že Jánovo evanjelium predstavuje Ježišov skutok na svadbe v Káne ako začiatok jeho znamení (Jn 2,11), celej jeho činnosti. Ježiš sa zjavuje ako pravý ženích (Jn 3,29), ktorý v plnej miere zabezpečuje dobré víno pre všetkých, a zjavuje túto lásku, ktorú bude dávať „do krajnosti“ (Jn 13,1; porov. 10,11.15; 15,13; 17,23.26).

## **2.7. Sapienciálne knihy**

**78.** Aj sapienciálne texty poukazujú na rôzne charakteristiky Boha Stvoriteľa a predovšetkým poukazujú naňho ako na Boha milosrdného a nepreniknuteľného. Stvoriteľ je totiž milosrdným Bohom, ktorý zabúda na hriechy ľudí v súvislosti s ich obrátením. Na druhej strane je však tajomný a nepreniknuteľný; ľudia ako stvorenia preto musia uznať svoje limity a kráčať cestou vernosti, hoci by aj nepoznali dôvod toho, čo On koná v dejinách. Zvýrazníme tu niektoré sapienciálne črty, ktoré poukazujú na autentickú Božiu pravdu: tá túži priviesť človeka k oddanosti viery v Pána a jej cieľom je vzbudiť v ňom „bázeň pred Bohom“, teda hlboký rešpekt pri vedomí nesmierného odstupu, aký je medzi Stvoriteľom a jeho stvoreniami (Kaz 3,10-14).

### **2.7.1. Kniha Múdrosti a Kniha Sirachovcova: Božia filantropia**

#### **a. Kniha Múdrosti**

**79.** Božia filantropia, ako je opísaná v Múd 11,15–12,27, je vyjadrená predovšetkým skrze pripomenutie takzvaných rán, ktoré postihli Egyptanov, čím sa novým spôsobom interpretujú Božie tresty a jeho pedagogia. Boh zmluvy, Pán stvorenia (Múd 16,24-29; 19,6-21), neustále zasahoval do dejín spásy a prejavoval starostlivosť o svoj ľud ako o každého „spravodlivého“ (porov. Múd 3,1–4,19); On odmeňuje i trestá (porov. Múd 4,20–5,23; 11,1-5), no ku všetkým pristupuje s vládňosťou, aby ich priviedol k obráteniu (Múd 12,9-18; porov. Rim 2,3-4; 2 Pt 3,9) a aby naučil spravodlivého súdiť so zhovievavosťou (Múd 12,19-22).

Autor po pripomenutí, že v čase exodu Boh s miernosťou trestal nepriateľov svojho ľudu, vysvetľuje dôvody tohto postoja. Hoci uznáva skutočnosť, že to „nebolo nemožné tvojej všemohúcej ruke, čo vytvorila svet z beztvárnej hmoty“ (Múd 11,17), dodáva: „Ty sa zmilúvaš nad všetkými, pretože si všemocný, zhovievavý bývaš s hriechmi ľudí, aby sa kajali“ (Múd 11,23; porov. Ž 103,8-12; 130,3-4; Ex 34,6-7). Miernosť voči Egyptu (Múd 11,15–12,2) nie je znakom slabosti; naopak, Boh takto konal, pretože „sa zmilúva nad

všetkými“ a pretože chce ľudí priviesť k obráteniu, aby sa zriekli zloby a našli vieru v neho: „Preto mierne karháš tých, čo poblúdia, napomínaš ich tým, keď im pripomínaš to, čím zhrešili, aby zanechali hriech a verili v teba, Pane“ (Múd 12,2). Božia všemohúcnosť sa neprejavuje jeho silou, ale naopak v jeho milosrdenstve. Božia moc nie je prameňom súdu, ale odpustenia (porov. Sir 18,7-12 [SSV 18,6-10]; Rim 2,4). Práve samotná Božia všemohúcnosť motivuje jeho zľutovanie. Božie milosrdenstvo sa prejavuje aj v spôsobe, ako trestá obyvateľov krajiny (Múd 12,8): zaobchádza s nimi veľkodušne, so zhovievavosťou (porov. 11,26), veď sú krehkými ľuďmi (porov. Ž 78,39). Ak Boh prejavil veľkodušnosť pri ich prestaní a odpustil im, nebolo to zo slabosti alebo že by nedbal na ich zločiny (Múd 12,11).

Autor sa tu nezastavuje a predkladá nám jednu z najkrajších úvah celého Starého zákona: „Lebo všetko, čo je, miluješ a nič nemáš v nenávisti z toho, čo si urobil; lebo keby si bol nenávidel niečo, nebol by si to vytvoril. [...] Lež ty šetríš všetko, lebo je to tvoje, Pane, priateľ života“ (Múd 11,24.26). Boh nemôže nemilovať to, čo On sám vytvoril, veď jeho nezničiteľný duch je vo všetkom (porov. Múd 1,7; 12,1). Boh stvoril všetko, aby to spasil, zľutúva sa nad všetkými vzhľadom na ich obrátenie a nechce zničiť nič z toho, čo stvoril (Múd 11,26).

Božia láska sa prejavuje dokonca aj v predčasnej smrti spravodlivého. Boh miluje spravodlivého pre jeho cnosti, pre jeho nepoškvrnený život (Múd 4,9) a berie ho z tohto zvráteného sveta, aby sa neskazil: „Pretože sa ľúbil Bohu, stal sa jeho miláčikom, pretože žil medzi hriešnikmi, bol prenesený“ (Múd 4,10; porov. Gn 5,24; Sir 44,16; Hebr 11,5).

Láska Boha k svojim stvoreniam nie je láskou statickou, ale dynamickou, ktorá sa prejavuje konaním. Skutočnosť, že stvorenia aj ďalej jestvujú, a skutočnosť, že sa zachováva ich mnohotvárne, aktívne, tajomné bytie, sú najrukopisnejším dôkazom aktívnej Božej lásky.

## **b. Kniha Sirachovcova**

**80.** Ben Sirach tiež prejavuje živý zmysel pre Božiu veľkosť v zmysle všemohúcnosti a milosrdenstva. Hovorí o Bohu s entuziazmom a nadšením, plným dojatia. Boh je všemohúci a vo svojej prozreteľnosti dáva učencovi múdrosť (Sir 37,21 [SSV 37,24]; 39,6 [SSV 39,8-9])<sup>10</sup> i úspech, ktorý z nej vyplýva (Sir 10,5), no dáva tiež bohatstvo chudobnému (Sir 11,12-13.21 [SSV 11,12-13.23]); od neho pochádza aj rozhodnutie o smrti každého (Sir 41,4 [SSV 41,5-6]). Povedľa Božej veľkosti sa vyníma jeho milosrdenstvo: „Kto zmeria moc jeho majestátu? Kto vyrozpráva jeho milosrdné skutky?“ (Sir 18,5 [SSV 18,4]). Pre krehkosť stvorenia, utvoreného z mäsa a kostí, zo zeme a z popola, bol Boh k človekovi veľkodušný a na všetkých ľuďoch (Sir 18,13 [SSV 18,12]; porov. Múd 11,21-12,18; Ž 145,9) vylial svoje milosrdenstvo (Sir 18,11 [SSV 18,9]). Táto Božia zhovievavosť nesmie viesť k tomu, aby zbavila človeka zodpovednosti, ale je skôr pozvaním k obráteniu: „Obráť sa k Pánovi, zanechaj hriechy, modli sa pred ním a čím viac sa vyhýbaj pohoršujúcemu správaniu. Pristúp k Najvyššiemu a odvráť sa od neprávosti“ (Sir 17,25-26 [SSV 17,21-22]).

## **2.7.2. Kniha Jób a Kniha Kazateľ: Božia nepreniknuteľnosť**

### **a. Kniha Jób**

**81.** Kniha Jób – ktorej rámec tvorí dvojité prolog (1,1-2,13) a dvojité epilóg (42,7-17) – je dlhým dialógom, cez ktorý sa od Boha „známeho“ prichádza k zjaveniu Boha nevyspytateľného a tajomného.

Jób vrúčne túžil po prítomnosti Pána (9,32-35; 13,22-24; 16,19-22; 23,3-5; 30,20), ba dokonca očakával od neho odpoveď (31,35), pretože chcel o svojom prípade diskutovať priamo s Ním. Bolo však omylom vstupovať do konfrontácie s Bohom a správať sa k nemu ako k sebe rovnému. Tým, že Jób protestoval proti spôsobu, akým Boh koná, a vyzýval ho k zodpovednosti za svoje kritériá, v istom zmysle staval seba na rovnakú úroveň ako svojho

---

<sup>10</sup> Citácie z knihy Sirachovcovej a číslovanie veršov tejto knihy sú podľa SEP, pozri poznámku vyššie.

Stvoriteľa. Bolo preňho nemožné dosiahnuť nekonečné výšiny Všemohúceho, ktorého dokonalosť je pre ľudského ducha nedosiahnuteľná (Jób 11,7). Božia transcendencia, ktorá prevyšuje každé ľudské chápanie, je výrečným a poetickým spôsobom vyjadrená poukazaním na nebesia, podsvetie, zem a more ako na symboly kozmickej výšky, hĺbky, dĺžky a šírky, ktoré Božia nesmiernosť ešte presahuje (Jób 11,8-9). Zoči-voči hĺbke Božieho tajomstva zostáva človek nevedomý a bezmocný (porov. Am 9,1-4; Jer 23,24; Dt 30,11-14; Ef 3,18-21). Ľuďom bolo totiž dané rukolapne zachytiť limity ľudskej veľkosti; už proroci poukazovali na tých, „čo sú vo vlastných očiach múdri a sami pred sebou rozumní“ (Iz 5,21; porov. Iz 10,13; 19,12; 29,14; Jer 8,8-9; 9,22-23; Ez 28).

Hoci Boh neodpovedá na žiadnu z Jóbových otázok, napokon prednáša veľmi peknú reč v kapitolách 38–41 tejto knihy. Vo veľkolepej teofánii, ktorá mala podobu búrky, sa Boh napokon ujal slova, nie však aby namietal proti tým, čo hovorili, ale aby podrobil Jóba akémusi výsluchu, a tak ho upriamil na tajomstvo svojej osoby. V Božej reči postupne zaznievajú viaceré rýchle otázky, občas doplnené obšírnymi opismi. Boh privádza Jóba k pochopeniu vlastnej nevedomosti, obmedzení, ktoré sú mu vlastné ako stvoreniu, kým múdrosť Stvoriteľa nepozná žiadne limity (porov. Jób 28). Za všetkými otázkami Pána stojí jasná výpoveď: Boh je prítomný vo svojom stvorení, ktoré však vo svojej nekonečnej rozmanitosti zostáva pre človeka tajomstvom. Kritériá ľudského úsudku nie sú primerané na obsiahnutie tajomstiev stvorenia.

Jób poznal Boha „len z počutia“ (42,5), podľa tradičného vzorca teológie založenej na striktnom princípe odplaty. No po dlhej reči Boha napokon spoznáva Boha primeranejším spôsobom. Na konci svojho zápasu vyznáva: „Nuž dobre viem ja, že ty všetko urobíš, nijaký tvoj zámer nemožno prekaziť. Hovoril som, lenže neuvážil som tie divy, čo chápať ver’ som nemohol“ (42,2-3). Jób spoznal svoje miesto a dokázal objaviť veľkosť Boha a nedosiahnuteľnosť jeho všemohúcnosti. Stretnutie s Bohom mu zjavilo márnosť jeho nároku zahájiť proces s Bohom. Zostal trpiacim človekom, ale bez žiadnych nárokov. Na konci znovu nachádza sám seba; znovu chápe sám seba ako prach, a tak sa stáva viac pravým človekom (42,6).

Jób chápe, že človek nemôže poznať Božie plány, no napokon pochopí, že jeho oči videli samého Boha prostredníctvom toho, čo Boh koná vo svete (Jób 42,5). Pri pohľade na svet a ľudstvo Božími očami môže vyznať omyl svojej perspektívy, skutočnosť, že zašiel príliš ďaleko; preto hovorí: „Budem robiť pokánie“ (Jób 42,6a). Podľa Jóba múdrosť teraz spočíva vo vyznaní, že Boha možno spoznať ako spravodlivého bez toho, že by bol úplne pochopený; a človek môže vytrvať vo vernosti k Nemu aj bez toho, že by poznal „od počiatku až do konca“ (Kaz 3,11) zmysel toho, čo Boh vykonal. Boh zostáva pre ľudí nepreniknuteľným tajomstvom.

## **b. Kniha Kazateľ**

**82.** Autor tejto knihy ďalej rozvíja tému nevyspytateľnosti Božieho konania. Osvojuje si zorný uhol mudrcov (Kaz 8,16-17) a oddáva sa hľadať zmysel života na základe toho, čo bolo dané vidieť v skutočnostiach sveta, na zemi pod slnkom. Tento mudrc chce pochopiť zmysel namáhavých zamestnaní ľudí na zemi (8,16) a konštatuje: „Tak som videl, [...] že človek nie je schopný vystihnúť dianie, ktoré sa odohráva pod slnkom. [...] A keby si aj múdry povedal, že on ho (už) pozná, ani on to nevládze vystihnúť“ (8,17; porov. Jób 42,3). Žiaden človek nemôže nikdy zmeniť to, čo Boh koná vo svojom čase (porov. Kaz 1,15; 3,1-8.14; 6,10; 7,13). Boh neumožnil človeku poznať svoje dielo (Kaz 7,13-14; porov. Jób 9,2-4). Kazateľ sa k tejto téme vracia v 11,5, kde je Božie dielo opísané ako nepochopiteľné a prirovnané k tajomstvu nového života v matkinom lone. Človek nepozná zmysel života, no v súlade s Božou vôľou majú všetky stvorené veci svoje miesto a svoj čas (Kaz 3,11). Tajomstvo Božieho konania je neprístupné, nepreniknuteľné a nepochopiteľné pre človeka, ktorý hľadá zmysel na základe

vlastnej skúsenosti. Božie konanie i sám Boh Stvoriteľ zostáva pre ľudí nepreniknuteľným tajomstvom.

### **Záver**

**83.** Svedectvo biblickej múdrosti ukazuje všetkým autentickú pravdu Boha, ktorý je milosrdný; zároveň sa Boh predstavuje ako nepreniknuteľné tajomstvo pre ľudí. Božia filantropia vedie človeka k obráteniu a k viere, kým Božia nepreniknuteľnosť pomáha človeku uznať veľkosť Stvoriteľa a vlastnú obmedzenosť a privádza ho k „bázni pred Pánom“ a k zachovávaniu jeho prikázaní.

Vidíme, že prístupy k pravde o Bohu sú veľmi rozdielne na jednej strane v Knihe Múdrosti a v Knihe Sirachovcovej a na druhej strane v Knihe Jób a v Knihe Kazateľ. Podľa prvých dvoch kníh možno dospieť k pravde rozumom a/alebo skrze poznanie Tóry, no Kniha Jób a Kniha Kazateľ trvajú na neschopnosti človeka pochopiť tajomstvo Boha a jeho konania: zostáva iba dôvera, ktorú majú veriaci k samotnému Bohu, hoci nechápu logiku udalostí i sveta.

Nový zákon mení horizont tohto uvažovania a ukazuje, že pravda presahuje chápanie, ku ktorému dospela múdrosť Izraela a zjavuje sa plným a definitívnym spôsobom v osobe Krista.

### **3. Svedectvo vybraných textov Nového zákona**

**84.** V Novom zákone môžeme rozlíšiť na základe ich osobitného literárneho druhu evanjeliá od listov apoštolov a od Knihy Zjavenia. Tohto rozdelenia sa drží aj naše pojednanie týkajúce sa pravdy, dosvedčenej v týchto knihách.

#### **3.1. Evanjeliá**

Medzi knihami Biblie kresťanov patrí popredné miesto evanjeliám ako zapísanému svedectvu Božieho zjavenia v jeho vrcholnom bode; v nich totiž nachádzame seba-zjavenie Boha Otca skrze Syna, ktorý keď sa stal človekom, žil, trpel a zomrel, a svojím zmŕtvychvstaním pozdvihol našu ľudskú prirodzenosť k božskej sláve. Dogmatická konštitúcia *Dei verbum* uvádza: „Najhlbšia pravda o Bohu, ako aj o ľudskej spáse nám [...] žiari v Kristovi“ (č. 2). Z toho konštitúcia vyvodzuje ako dôsledok, „že medzi všetkými knihami Písma, a to aj Nového zákona, právom vynikajú evanjeliá, lebo sú hlavným svedectvom o živote a učení vteleného Slova, nášho Spasiteľa“ (č. 18). Tento koncilový dokument potvrdzuje aj apoštolský pôvod štyroch evanjelií (*tamtiež*): apoštoli ako „očití svedkovia a služobníci slova“ (porov. Lk 1,2) a ich učeníci skrze písomné svedectvo evanjelií spájajú Cirkev so samotným Kristom.

*Dei verbum* okrem toho zdôrazňuje historický charakter evanjelií: „verne podávajú to, čo Ježiš, Syn Boží, za svojho pozemského života [...] skutočne vykonal a učil na večnú spásu ľudí“ (č. 19). Opisuje tiež proces, ktorý viedol k zostaveniu štyroch evanjelií: nemožno ich redukovať na symbolické, mýtické, poetické výtvory anonymných autorov, ale sú spoločným prerozprávaním udalostí Ježišovho života a pôsobenia. Bolo by mylné nárokovať presnú ekvivalenciu medzi každým jednotlivým prvkom textu a detailmi udalostí, pretože to nezodpovedá povahe ani cieľu evanjelií. Rôzne faktory, ktoré pozmeňujú jednotlivé rozprávania a vytvárajú rozdiely medzi nimi, nie sú prekážkou pre spoločné podanie udalostí. Za nevhodný treba považovať aj názor, ktorý uvažuje o diskontinuite medzi Ježišom a tradíciami, ktoré o ňom svedčia, alebo o nedostatočnom záujme alebo neschopnosti predstaviť ho adekvátnym spôsobom. Evanjeliá teda tvoria hodnoverné prepojenie so skutočným Ježišom.

#### **3.2. Synoptické evanjeliá**

**85.** Teraz preskúmame – najprv v synoptických evanjeliách a potom v Jánovom evanjelia – akú pravdu zjavuje Kristus o Bohu a o spáse človeka. Je samozrejme nemožné poskytnúť k tomu úplný obraz; preto sa musíme uspokojiť s niekoľkými poznámkami.

#### **a. Pravda o Bohu**

Ježiš v Mt 11,27 (Lk 10,22) hovorí: „Môj Otec mi odovzdal všetko. A nik nepozná Syna, iba Otec, ani Otca nepozná nik, iba Syn a ten, komu to Syn bude chcieť zjaviť.“ Ježiš vyjadruje exkluzívny vzťah vzájomného poznania medzi sebou a Bohom. Boh pozná Ježiša ako svojho vlastného Syna (Mt 3,17; 17,5; Lk 3,22; 9,35) a Ježiš pozná Boha ako svojho vlastného Otca, s ktorým má absolútne jedinečný vzťah. Toto poznanie Otca je základom osobitnej schopnosti Ježiša zjaviť Boha, dať poznať jeho pravú tvár. A zjavenie Boha ako Otca vždy v sebe zahŕňa aj zjavenie seba samého ako Syna. Z tejto osobitnej schopnosti Ježiša vyplýva hlavná úloha jeho poslanca – zjavenie Boha. Nielen slová, ale aj skutky a celé Ježišovo putovanie zjavujú Boha a vyžadujú trvalú a bdelú pozornosť voči tomuto zjaveniu.

Ježiš zjavuje Boha ako Otca svojich poslucháčov zvlášť explicitným spôsobom v Matúšovom evanjeliu. To sa osobitne potvrdzuje v Reči na hore (Mt 5–7). Ježiš v nej svojich poslucháčov poučá, že ich Otec vie, čo potrebujú, prv, ako by ho o to prosili (6,8) a učí ich obracať sa na Boha s oslovením „Otče náš, ktorý si na nebesiach“ (6,9). Poučá ich o jeho bedlivej starostlivosti, pre ktorú sa stávajú neodôvodnenými ľudské starosti (6,25–34). Otec, ktorý je dobrotivý voči dobrým i zlým (5,45) predstavuje vzor pre ich konanie: „Vy teda buďte dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec“ (5,48). Iba „ten, kto plní vôľu môjho Otca, ktorý je na nebesiach“ (7,21) – hovorí Ježiš – sa nachádza na správnej ceste a unikne konečnej pohrome (porov. 7,24–27). Ježišovi poslucháči sú „svetlom sveta“ (5,14) a majú za úlohu skrze svoje dobré skutky priviesť k poznaniu Otca, aby ľudia „oslavovali vášho Otca, ktorý je na nebesiach“ (5,16). Ježiš tým, že zjavuje Otca, dáva aj poslanie privádzať k poznaniu Otca.

V Lukášovom evanjeliu Ježiš pri zjavovaní Otca zdôrazňuje predovšetkým jeho milosrdenstvo voči hriešnikom. Tento Boží atribút vyjadruje úžasným spôsobom v podobenstve o otcovi, ktorý má dvoch synov: so súcitom a radosťou prijíma toho, čo sa stratil, no zároveň sa usiluje presvedčiť toho, čo zostal doma (Lk 15,11–32). Týmto podobenstvom Ježiš vysvetľuje a obhajuje svoj postoj k hriešnikom (porov. Lk 15,1–10). Na záver príhody s mýtnikom Zachejom hovorí: „Lebo Syn človeka prišiel hľadať a zachrániť, čo sa stratilo“ (19,10). Týmto vyjadruje jadro svojho poslanca a zjavuje vôľu a konanie Boha Otca.

Príznačný a programový je spôsob, ktorým Marek opisuje začiatok Ježišovho verejného pôsobenia: „Keď Jána uväznili, Ježiš prišiel do Galiley a hlásal Božie evanjelium. Hovoril: Naplnil sa čas a priblížilo sa Božie kráľovstvo. Kajajte sa a verte evanjeliu“ (1,14–15). Obsahom Ježišovho ohlasovania je „Božie evanjelium“, dobrá zvesť, ktorá hovorí o Bohu a pochádza od Boha. Ježiš prichádza ako ten, ktorý zjavuje Boha, a jeho zjavenie je dobrou zvesťou. Ohlasuje, že Božie kráľovstvo sa priblížilo. Skutočnosť „Božieho kráľovstva“ je centrom Ježišovho kázania v synoptických evanjeliách. Ježiš zjavuje a kladie dôraz na kráľovskú zvrchovanosť Boha, jeho pastiersku starostlivosť o ľudí, jeho aktívne a mocné konanie v ľudských dejinách. Celou svojou činnosťou Ježiš vysvetľuje a zvýrazňuje túto pravdu o Bohu.

#### **b. Pravda o spáse človeka**

**86.** Ľudská bytosť je Božím stvorením, pre ktoré je Ježiš, Boží Syn, vždy platným vzorom vďačnosti, poslušnosti a otvorenosti voči Bohu Otcovi, ktorý je prameňom každej spásy.

Uzdravovanie chorých a oslobodzovanie posadnutých tvorí podstatnú časť Ježišovho pôsobenia. Matúš kladie rovnaké zhrnutie na začiatok (4,23) a na koniec (9,35) veľkého začiatku Ježišovej aktivity (5,1–9,34), kde v jeho druhej časti približuje celý rad jeho

zázračných úkonov (8,1–9,34). V tomto zhrnutí sa uvádzajú dve Ježišove činnosti: hlásanie evanjelia o kráľovstve a uzdravovanie „každého neduhu a každej choroby medzi ľuďom“ (4,23). Táto aktivita poukazuje jednak na slabosť a potrebu ľudí a jednak na štedrú a mocnú schopnosť Ježiša túto biedu prekonať. Hlásateľ Božieho kráľovstva účinným spôsobom prináša zdravie tela a zjavuje súcit Boha pre svoje trpiace stvorenie a jeho vôľu spasit' ho. Toto Ježišovo pôsobenie je prijímané s nadšením; Matúš hovorí: „Prinášali k nemu všetkých chorých, postihnutých rozličnými neduhmi a trápením, posadnutých zlými duchmi, námesačníkov a ochrnutých, a on ich uzdravoval“ (4,24). Nie je málo rozprávání, kde sa zdôrazňuje, že Ježiš neuzdravuje automaticky, ale očakáva vieru tých, ktorí k nemu prichádzajú (porov. Mt 8,10; 9,22.28; 15,28). Správu o jeho návšteve v Nazarete uzatvára poznámka: „A pre ich neveru tam neurobil veľa zázrakov“ (Mt 13,58).

Uzdravenia sú skutočné a majú veľký význam, no neboli cieľom Ježišovho pôsobenia. Už pred jeho narodením anjel vysvetľuje Jozefovi význam mena Ježiš: „Dáš mu meno Ježiš; lebo on vyslobodí svoj ľud z hriechov“ (Mt 1,21). Najväčšou bídou ľudí nie sú choroby, ale hriechy, čiže vzťah k Bohu a k blížnemu, ktorý bol narušený a rozbitý. Ľudia nie sú schopní dostať sa z tohto stavu biedy, potrebujú mocného spasiteľa, ktorý by ich zmieril s Bohom. Meno „Ježiš“ znamená „Pán spasí“; v osobe svojho Syna Ježiša Boh poslal Spasiteľa Izraelu i celému ľudstvu. Ježiš sa približuje k hriešnikom nie ako sudca, ale ako lekár plný milosrdenstva, aby ich uzdravil, a vyzýva ich k obráteniu (Mt 9,12-13). On položí „svoj život ako výkupné za mnohých“ (Mt 20,28; Mk 10,45). Jeho krv je „krv novej zmluvy, ktorá sa vylieva za všetkých na odpustenie hriechov“ (Mt 26,28). Obeta jeho života ustanovuje novú a definitívnu zmluvu Boha s Izraelom a s ľudstvom, zmierenie Boha s ľuďmi. Táto zmluva je nezaslúženým Božím darom. Závisí od slobodného rozhodnutia ľudí, či prijmú pozvanie a budú spasení, alebo či ho odmietnu a budú zatratení (porov. Mt 22,1-13; 25,1-13.14-30).

Lukášovo evanjelium opisuje účinným spôsobom, aká je spása, ktorú Boh ponúka prostredníctvom svojho Syna. Pri Ježišovom narodení Pánov anjel vyhlasuje: „Zvestujem vám veľkú radosť: [...] narodil sa vám Spasiteľ, Kristus Pán“ (2,10-11). Evanjelista potom opisuje celú Ježišovu aktivitu a cestu až po jeho ukrižovanie. Po ňom nasleduje opakované posmievanie Spasiteľovi a Kristovi, ktorý nie je schopný zachrániť samého seba (23,35-39). Nakoniec však jeden zo zločincov, ktorí boli ukrižovaní s ním (23,33), sa kajú zo svojich ničomných skutkov a vyjadruje svoju vieru v Ježišov a v Kráľovstvo, ktoré ohlasoval (23,40-42). A Ježiš mu odpovedá: „Veru, hovorím ti: Dnes budeš so mnou v raji“ (23,43). Ježiš sľubuje kajúcemu zločincovi plnú spásu, čiže priame spoločenstvo s Bohom, ktoré zahŕňa odpustenie hriechov a prekonanie smrti. Zjavenia zmŕtvychvstalého Ježiša (24,1-53) zdôrazňujú a potvrdzujú, že Kristus vošiel do svojej slávy (porov. 24,26) a že je vskutku Spasiteľom, schopným dať spásu, prisľúbenú ukrižovanému zločincovi.

Zdôrazňujeme ešte raz univerzálny charakter spásy, ktorú Ježiš zjavil a uskutočnil. Jeho poslanie sa obracia najskôr na izraelský ľud (Mt 15,24; porov. 10,6), ale určené je všetkým národom. Jeho evanjelium sa hlása v celom svete (Mt 24,14; 26,13; porov. Mk 14,9) a jeho učeníci sú vyslaní k všetkým národom (Mt 28,19; porov. Lk 24,47). Boh poslal Ježiša ako Spasiteľa celého ľudstva.

### 3.3. Jánovo evanjelium

**87.** V tomto evanjeliu nachádzame veľmi úzke prepojenie medzi pravdou o Bohu a pravdou o spásu ľudí. Ježiš v Jn 3,16 hovorí: „Veď Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezhynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život.“ Boh posla svojho Syna spasit' ľud, ale práve cez toto vyslanie Boh dáva spoznať seba samého, keď zjavuje svoj vzťah k Synovi a svoju lásku k svetu. Ľuďom sa tak indikuje vnútorná súvzťažnosť medzi poznaním Boha a ich spásou. Ježiš totiž hovorí o večnom živote, v ktorom spočíva plná spása: „A večný život je v tom, aby poznali teba, jediného pravého Boha, a toho, ktorého si poslal, Ježiša

Krista“ (17,3). Prostredníkom je Ježiš, Syn Boží a Slovo Boha, ktoré sa stalo telom (1,14). On zjavuje Otca (1,18) a prináša spásu ľuďom; alebo ešte lepšie: zjavením Otca zjavuje spásu. Zamyslime sa teraz nad Ježišovou úlohou z troch hľadísk: nad vzťahom Syna k Otcovi; nad vzťahom Syna a Spasiteľa k ľuďom; nad prístupom ľudí k spáse.

#### **a. Vzťah Syna k Otcovi**

**88.** Základnou a najcharakteristickejšou črtou vzťahu medzi Synom a Otcom je ich dokonalá jednota; Ježiš hovorí: „Ja a Otec sme jedno“ (10,30) a: „Vo mne je Otec a ja v Otcovi“ (10,38; porov. 17,21.23). Táto jednota sa prejavuje ako hlboké vzájomné poznanie a ako ušľachtilá láska: „Otec pozná mňa a ja poznám Otca“, tvrdí Ježiš (10,15); Otec miluje Syna (3,35; 5,20; 10,17; 15,9; 17,23.24.26) a Syn miluje Otca (14,31).

Hneď treba poznamenať, že jednota, poznanie a láska, ktoré charakterizujú vzťah medzi Otcom a Synom, sú základom a vzorom pre vzťah medzi Synom a ľuďmi. Ježiš sa modlí a Otca prosí: „Aby všetci boli jedno, ako ty, Otče, vo mne a ja v tebe, aby aj oni boli v nás jedno“ (17,21; porov. 17,22-23). Keď Ježiš predstavuje seba samého ako dobrého pastiera, hovorí: „Poznám svoje a moje poznajú mňa, ako mňa pozná Otec a ja poznám Otca“ (10,14-15). Aj v súvislosti s láskou vyjadruje rovnaké prepojenie: „Ako mňa miluje Otec, tak ja milujem vás. Ostaňte v mojej láske! [...] Toto je moje prikázanie: Aby ste sa milovali navzájom, ako som ja miloval vás“ (15,9.12; porov. 13,34). Láska Syna pochádza z lásky Otca a láska učeníkov má byť zakorenená v láske, ktorú prijali od Syna a má odrážať jej kvalitu a intenzitu. Pôvodcom všetkého je vždy Otec. To, čo ohlasuje Syn, pochádza od Otca a pomáha poznať Otca; nie je to len dar Otca, ale je to aj pravda o Otcovi, ktorá sa stáva modelom pre konanie ľudí.

Dokonalá jednota medzi Otcom a Synom neznamená totožnosť úloh. Syn je ten, kto všetko prijíma od Otca; Ježiš vyhlasuje, že prijíma konkrétne od Otca život, skutky a slová. Hovorí: „Lebo ako Otec má život sám v sebe, tak dal aj Synovi, aby mal život sám v sebe“ (5,26; porov. 6,57). Syn závisí od Otca aj v súvislosti so skutkami: „Syn nemôže urobiť nič sám od seba, len to, čo vidí robiť Otca“ (5,19). A Ježiš viackrát hovorí, že jeho učenie a jeho slová pochádzajú od Otca: „Ten, ktorý ma poslal, je pravdivý, a ja hovorím svetu to, čo som počul od neho. [...] Hovorím tak, ako ma naučil Otec“ (8,26.28; porov. 7,16). Ježiš uzatvára celé svoje verejné účinkovanie týmto vyhlásením: „Ja som nehovoril sám zo seba, ale Otec, ktorý ma poslal, ten mi prikázal, čo mám povedať a čo mám hovoriť. A viem, že jeho príkaz je večný život. Čo teda hovorím, hovorím tak, ako mi povedal Otec“ (12,49-50).

Spásonosné zameranie tejto mnohorakej závislosti Syna od Otca je zrejmé. Vplyvom života, ktorý má v sebe, Syn v súlade s Otcovou vôľou vzkriesi mŕtvych v posledný deň (6,39-40). Slová, ktoré počul od Otca, sú učením, ktoré Ježiš ohlasuje ľuďom (porov. 7,16; 17,8.14). Skutky, ktoré preberá od Otca, sú znameniami, ktoré tvoria jadro jeho aktivity a ktoré – zapísané a predkladané v evanjeliu – sú základom pre vieru budúcich generácií (20,30-31). Tak sa stáva zrejmým, že sa nemôžeme zaoberať vzťahom medzi Otcom a Synom bez toho, aby sa vzal do úvahy význam tohto vzťahu pre spásu ľudí; je teda jasné, že vzťah Otca a Syna má v sebe spásonosný rozmer.

Vychádzajúc z toho, na čo sa doteraz poukázalo, nie je možné oddelovať Otca a Syna, ani ich vzájomný dôverný vzťah od spásonosného diela Syna. V Jánovom evanjeliu Ježiš nehovorí o Otcovi bez zmienky o Synovi a na druhej strane nehovorí o spáse ľudí bez zmienky o dôvernom vzťahu Otca a Syna. Hovorí: „Kto vidí mňa, vidí Otca“ (14,9; porov. 12,45) a: „Lebo vôľa môjho Otca je, aby každý, kto vidí Syna a verí v neho, mal večný život“ (6,40). Pravda o bohu a pravda o spáse ľudí sú medzi sebou nerozlučiteľne prepojené.

#### **b. Vzťah Syna a Spasiteľa k ľuďom**



**89.** Na základe toho, čo sme povedali, nachádzame v Jánovom evanjeliu ďalšie spresnenia o spásonosnom diele Syna a v dôsledku toho aj o spáse ľudí. Ján Krstiteľ predstavuje Ježiša pri jeho prvom verejnom vystúpení týmito slovami: „Hľa, Boží Baránok, ktorý sníma hriech sveta“ (1,29; porov. 1,36; Mt 1,21). Samaritáni chápu, že „toto je naozaj Spasiteľ sveta“ (4,42). Pre Ježišovo dielo spásy je podstatné to, že bol vyzdvihnutý na kríž. Vo vznešenom vyhlásení „Ja Som“ Ježiš vyjadruje eminentným spôsobom perspektívu spásy v jej rôznych aspektoch.

Už vo svojom rozhovore s Nikodémom vyhlasuje: „Ako Mojžiš vyzdvihol na púšti hada, tak musí byť vyzdvihnutý aj Syn človeka, aby každý, kto verí, mal v ňom večný život“ (3,14-15). Na inom mieste hovorí: „Keď vyzdvihnete Syna človeka, poznáte, že Ja Som“ (8,28); čiže ľudia pochopia jeho pravú identitu ako prítomnosť Boha. Ježiš tiež hovorí ohľadom svojho vyzdvihnutia na kríž: „Všetkých pritiahnem k sebe“ (12,32). On bude „pšeničným zrnom“ ktoré padlo do zeme a ktoré, až keď odumrie, „prinesie veľkú úrodu“ (12,24). Jeho vyzdvihnutie je zároveň jeho oslávením (porov. 12,23.28; 17,1.5), čiže plným zjavením jednak jeho lásky k Otcovi, ktorá sa prejavuje v poslušnosti Otcovej vôli a poslaniu (14,31; porov. 4,34), a jednak bezhraničnej lásky, ktorú preukazuje Otec, keď posiela a vydáva svojho Syna, aby spasil svet (3,16). Tým, že Ježiš prijíma hodinu, ktorú Otec určil, privádza svoju lásku k svojim až ak hraničnému bodu, „do krajnosti“ (13,1). A jeho posledné slovo, ktoré predchádzalo jeho smrti na kríži, bolo: „Je dokonané“ (19,30). Ježiš smrťou na kríži zavŕšil dielo, ktoré mu Otec zveril pre spásu ľudí; zjavil nielen slovami, ale aj skutkami, svoju lásku a lásku Otca k ľuďom.

Ježiš, ktorý bol poslaný od Otca a od Otca všetko prijal, zjavuje spásonosný význam svojej osoby osobitne výrokmi, ktoré začínajú spojením „Ja som“. Týmto výrazom – treba ho chápať vo svetle zjavenia Boha Mojžišovi: „Ja som, ktorý som!“ (Ex 3,14) – Ježiš vyjadruje, že v jeho osobe je prítomný Boh Otec a zároveň konkretizuje spásonosný účinok tejto prítomnosti. Ježiš trikrát používa vyjadrenie „Ja Som“ bez akéhokoľvek dodatku: keď kráčal po vode (6,20), v súvislosti so svojím vyzdvihnutím na kríž (8,28) a v slávnostnom vyhlásení: „Veru, veru, hovorím vám: Prv ako bol Abrahám, Ja Som“ (8,58) a vždy pritom vyjadruje svoju spásonosnú prítomnosť, založenú na svojej dokonalej jednote s Otcom. Ďalších sedemkrát je vyjadrenie „Ja som“ spresnené doplnením, ktoré uvádza základné skutočnosti ľudského života. Môžeme len nakrátko naznačiť zmysel týchto slov.

V prvom výroku Ježiš vyhlasuje: „Ja som chlieb života“ (6,35.48.51). Hneď treba dodať, že termín „život“ sa explicitne vyskytuje ešte v dvoch ďalších vyhláseniach (11,25; 14,6) a implicitne je prítomný vo všetkých. Pozemský život je základným dobrom, je základom pre všetky ďalšie dobrá. Ježiš zjavuje, že večný život, ktoré spočíva v intenzívnejšom a plnšom spojení s Bohom (porov. 17,3), je najvyšším dobrom, je dokonalou spásou. Ježišov výrok o chlebe zahŕňa tri dvojité tvrdenia: 1. Chlieb vás udržuje pri pozemskom živote. Odo mňa dostanete večný život. 2. Závisíte od chleba (jedla), aby ste mohli žiť; bez chleba život končí. Závisíte odo mňa, aby ste dosiahli večný život; tento život si nemôžete dať sami. 3. Aby ste mohli žiť, musíte jesť chlieb; kto nejde, zomiera. Aby ste mali večný život, musíte veriť vo mňa; kto neverí, hynie.

Ďalšie výroky, ktorými Ježiš definuje podstatu svojej osoby, majú podobnú štruktúru ako práve opísaný výrok a majú zhodný spásonosný význam. Často sú spojené s niektorým z jeho znamení a/alebo sa vyskytujú v rámci nejakého jeho obsiahlejšieho poučenia; kontext objasňuje ich zmysel.

Nasledujúcim výrokom je: „Ja som svetlo sveta. Kto mňa nasleduje, nebude chodiť vo tmách, ale bude mať svetlo života“ (8,12; porov. 9,5; 12,35). Je veľmi nebezpečné kráčať v temnote bez svetla. Ježiš pozná pravý cieľ (porov. 8,14), Otca; on kráča správnou cestou a ukazuje ju učeníkom. Ďalším výrokom: „Ja som brána“ (10,7.9) Ježiš hovorí, že dáva prístup k ovciam (10,7): pravými a autentickými pastiermi Božieho ľudu sú len osoby, ktoré Ježiš poveril

a prichádzajú v jeho mene (porov. 21,15-17). A Ježiš je zároveň brána *pre* ovce: len prostredníctvom neho veriaci nachádzajú dobrú a hojnú potravu pre život v plnosti (10,10). Do kontextu toho istého podobenstva patrí ďalší Ježišov výrok: „Ja som dobrý pastier“ (10,11.14); zdôrazňuje Ježišovu bdelú starostlivosť voči svojim, ktorá ide až po vydanie vlastného života a charakterizuje ju vzájomná dôvera (10,14-18).

Výrok „Ja som vzkriesenie a život“ (11,25) vyjadruje Ježišovu úlohu pri premožení smrti. V nasledujúcom výroku Ježiš hovorí: „Ja som cesta, pravda a život. Nik nepríde k Otcovi, iba cez mňa“ (14,6). Súhrnne naznačuje Ježišovu úlohu v prístupe k Bohu Otcovi, ktorý je jediným prameňom spásy a života; vyjadruje jeho úlohu, ako sa dostať k Otcovi, ako poznať Otca, ako mať účasť na živote Otca.

Posledný výrok: „Ja som vinič, vy ste ratolesti“ (15,5; porov. 15,1) v istom zmysle zhŕňa vzťah medzi Ježišom a ľuďmi: iba ak ratolesti ostanú na viniči, môžu žiť a priniesť ovocie. Otázka: „Čo teda musia robiť ľudia, aby boli zjednotení s Ježišom?“ nás privádza k nasledujúcej úvahe.

### c. Prístup ľudí k spáse

**90.** Na obraze viniča Ježiš naznačuje dva spôsoby zjednotenia s ním (cez jeho slová a jeho lásku): „Ak ostanete vo mne a moje slová ostanú vo vás...“ (15,7) a „Ostaňte v mojej láske!“ (15,9). Ježišove slová obsahujú celé zjavenie, ktoré so sebou priniesol. Svoj pôvod majú v Otcovi (porov. 14,10; 17,8) a zostávajú v tom, kto ich prijíma a verí v Ježiša (porov. 12,44-50). A toto je jadrom viery: „Verte mi, že ja som v Otcovi a Otec vo mne“ (14,11). Ostať v Ježišovej láske je možné vtedy, keď je prijatý so živou vďačnosťou a s plnou dôverou v neho, no tiež zachovávaním jeho prikázania: „Aby ste sa milovali navzájom, ako som ja miloval vás“ (15,12; porov. 13,34). Veriť v Ježiša, v jeho slová a v jeho lásku a milovať druhých sú spôsoby ako ostať v ňom, ako udržať spojenie s ním, ktoré je vinič, čiže prameň každého života a spásy (porov. 1 Jn 3,23).

Práve v kontexte posledného výroku „Ja som“ Ježiš hovorí: „Nazval som vás priateľmi, pretože som vám oznámil všetko, čo som počul od svojho Otca“ (15,15). Jeho vzťah s učeníkmi zodpovedá jeho vzťahu s Otcom a svojou povahou je dokonale osobný, dôverný a srdečný. Ostávať v tomto vzťahu s Ježišom otvára pre večný život, pre spásu zjavenú Ježišom. S akou intenzitou Ježiš túži po takomto spojení, dokazuje to na konci svojej veľkej modlitby k Otcovi; od slova „prosím“ (17,9.15.20) prechádza k jedinečnému a neslýchanému „chcem“, keď hovorí: „Otče, chcem, aby aj tí, ktorých si mi dal, boli so mnou tam, kde som ja, aby videli moju slávu, ktorú si mi dal, lebo si ma miloval pred stvorením sveta“ (17,24).

Skutočnosť, že Božie zjavenie je sústredené na Boha samého a na spásu ľudí (porov. *Dei verbum*, č. 2), sa teda osobitným spôsobom ukazuje v Jánovom evanjeliu.

### 3.4. Listy apoštola Pavla

**91.** Pavlove spisy sú najstaršími spismi Nového zákona; dosvedčujú pravdu, ktorú Boh zjavil Izraelu a ktorá vyslaním Božieho Syna Ježiša Krista dosiahla svoju plnosť a bola ohlasovaná za hranicami vyvoleného národa takým spôsobom, že „už niet Žida ani Gréka“ (Gal 3,28). Na rozdiel od evanjelií, ktoré sú všetky neskoršieho dátumu ako zbierka Pavlových listov, sa Pavol nezaobrá až toľko minulosťou, ale skôr o uskutočnenie a o budúcnosť života v Kristovi u kresťanských komunít, ktoré založil on sám alebo aj iní, ale všetky zjednocuje rovnaká odpoveď viery a lásky.

Historické spomienky na Ježiša, ktoré sa dajú vyňať z týchto listov, sú dosť limitované. A treba tiež poznamenať, že v Pavlových spisoch chýbajú aj tituly, ktoré evanjelisti pripisujú pozemskému Ježišovi (majster, rabbi, prorok, syn Dávidov, Syn človeka), no prevažujú tie, ktoré priamo kvalifikujú Zmŕtvychvstalého ako Pána (Flp 2,11), Krista (s tendenciou používať tento titul ako Ježišovo vlastné meno; porov. Rim 5,6.8; atď.), Boží Syn (Rim 1,4;

Gal 4,4; atď.), obraz Boha (2 Kor 4,4) a ďalšie. Pánova smrť a zmŕtvychvstanie a spásenosné účinky, ktoré z nich vychádzajú, upriamujú na seba takmer výlučným spôsobom Pavlov osobný a pastoračný záujem. Pavol žije „vo viere v Božieho Syna, ktorý ma miluje a vydal seba samého za mňa“ (Gal 2,20). Preto vytrvalo bojuje proti tým, ktorí deformujú túto „pravdu evanjelia“ (Gal 2,5) a dokonca sa stavia aj proti „Kéfasovi“ (Gal 2,11). Pavol v istom zmysle začína tam, kde končia evanjeliá.

Pavlovo svedectvo o Bohu a o spáse človeka vysvetlíme v štyroch krokoch: a. Pavol pozná zjavenie zo svojho vlastného povolania a z tradície Cirkvi; b. Boh sa zjavuje v ukrižovanom a zmŕtvychvstalom Kristovi; c. Spásu možno dosiahnuť a žiť v Cirkvi, Kristovom tele; d. Plnosť spásy spočíva vo vzkriesení spolu s Kristom.

#### **a. Pavol pozná zjavenie zo svojho vlastného povolania a z tradície Cirkvi**

**92.** Tým, že Pavol spája svoje osobitné povolanie s tým, čo sa už ohlasovalo a žilo v Cirkvi, ktorú sám predtým zúriivo prenasledoval (1 Kor 15,9; Gal 1,13; Flp 3,6), zachováva kontinuitu s tradíciou a spoločnou vierou cirkevných obcí. Vo vedomí svojho jedinečného prijatia pravdy evanjelia, ktorého sa mu osobne dostalo (Gal 1,11-17; 1 Kor 15,8), pociťuje nutnosť podeliť sa s touto skúsenosťou so všetkými ďalšími kresťanskými komunitami. Pavlov vzťah k veriacim v Krista, nie je iba vzťahom otca, ktorý dáva (1 Kor 4,15; Gal 4,19), ale a predovšetkým vzťahom toho, kto má dlh voči svojim predchodcom, ktorí mu podávajú ruku (Gal 2,9). Ježiša a Pavlovu apoštolskú aktivitu delí približne dvadsať rokov života Cirkvi, ktorý sa rozvinul v Jeruzaleme, Samárii, Damasku a sýrskej Antiochii. V tomto období sa viera v Ježiša stále hlbšie upevňovala v mysli a v srdci prvých kresťanov, pričom už od počiatku nadobúdala svoju originálnu identitu, hoci isté spresnenia ešte nasledovali. Pavol je dlžníkom aj tohto ďalšieho rozvoja a týchto cirkevných obcí. Preto po jasnom zdôraznení skutočnosti, že povolanie, ktorého sa mu dostalo priamo od Krista, bolo dostatočné, aby sa tak potvrdilo jeho evanjelium bez toho, že by sa očakávalo schválenie predchádzajúcich apoštolov (Gal 1,11-17), predsa pociťoval potrebu spojiť zjavenie, ktorého sa mu dostalo, so spoločným dedičstvom, a preto navštívil Kéfasa (Gal 1,18) a konfrontoval svoje ohlasovanie, „či nebeží alebo či nebežal nadarmo“ (porov. Gal 2,2). Rovnako, hoci vyzdvihuje prevahu svojej apoštolskej práce („veď som pracoval viac ako oni všetci“, 1 Kor 15,10), ihneď dodáva: „Či už ja alebo oni takto hlásame a vy ste tak uverili“ (1 Kor 15,11).

Pavol preto odmieta akúkoľvek formu lokálneho separatizmu, ktorý sa oddeľuje od iných cirkevných obcí, a Korint'ánov sa pýta: „Vari od vás vyšlo Božie slovo, alebo iba k vám prišlo?“ (1 Kor 14,36). V cirkvi Korintu bolo mnoho rozdelenia: boli tu skupinky, ktoré sa aj v polemickom duchu odvolávali na rôzne osobnosti Cirkvi (kap. 1–4); boli tu slávenia samotnej Pánovej večere s delením podľa spoločenských tried (1 Kor 11,17-34); súperenie ohľadom čo nápadnejších chariziem (kap. 12–14). Podobná situácia rozdelenia vysvetľuje aj široký záber Pavlovho počiatočného pozdravu: „Božej cirkvi v Korinte, [...] povolaným svätým aj všetkým, čo vyzývajú meno nášho Pána Ježiša Krista na každom mieste u nich aj u nás“ (1,2). Túto komunitu, ohrozovanú toľkými nebezpečenstvami štiepenia, Pavol teda právom vyzýva, aby pamätali na mnohé dôležité faktory jednoty: na nerozdeleného Krista (1,13); na krst v jednom Duchu (12,13); na Eucharistiu (10,14-17; 11,23-34); na lásku (8,1; 13; 16,24).

#### **b. Boh sa zjavuje v ukrižovanom a zmŕtvychvstalom Kristovi**

**93.** Smrť Božieho Syna na kríži je jadrom zjavenej pravdy, ktorú ohlasuje Pavol (1 Kor 2,1-2). Práve „slovo kríža“ (1 Kor 1,18) stojí v protiklade k nárokom Židov a Grékov (1,22-23). Proti pýche Grékov, ktorí sú hrdí na svoju „múďrosť“, Pavol stavia „bláznovstvo“ kríža (1,23). Pavol však reaguje aj na legalizmus Galaťanov: ku Kristovi nemožno nič pridávať,

dokonca ani zákon, ktorý dal Boh ako čosi prípravné a ktorý Kristus priviedol k naplneniu a prekonal ho.

Skutočne prekvapuje, že pri namietaní proti sebestačnosti Korint'anov sa Pavol neodvoláva na zmŕtvychvstanie, ktoré by skvele vyvažovalo pohoršenie kríža. Hoci má zmŕtvychvstanie dôležité miesto v Pavlovom evanjeliu (márne je hlásanie a viera bez vzkriesenia: 1 Kor 15,14), Pavol chcel proti triumfalizmu Korint'anov pripomenúť, že k veľkonočnému víťazstvu nemožno dospieť ináč, ako prechodom cez Golgotu. Treba poznamenať, že v súvislosti s ukrižovaným používa participium perfekta (*estauiroménos*: 1,23; 3,2; Gal 3,1), čím naznačuje, že hoci je už Kristus oslávený, neprestáva byť aj naďalej ukrižovaný. Je teda zrejmé, že Boh sa definitívne zjavuje skrze pohoršenie Kristovho kríža a dáva sa poznať ako Boh milosti, ktorý uprednostňuje slabých, hriešnikov a vzdialených. Je prítomný a pôsobí tam, kde by si to človek nedokázal predstaviť: v Ježišovi z Nazaretu, odsúdenom na smrť na kríži.

No „smrť nad ním už nepanuje“ (Rim 6,9). Tu treba ešte poznamenať, že Pavol nikdy nehovorí o vzkriesení ako o skutočnosti nezávislej od kríža. Medzi ukrižovaným a zmŕtvychvstalým je absolútna totožnosť, teda neprerušuje sa kontinuita medzi tým, ktorý „sa uponížil, stal sa poslušný až na smrť, až na smrť na kríži“ a tým, ktorého „Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno“, čiže meno „Pán“ (*Kyrios*: Flp 2,8-9.11). Ak by sa vzhliadalo iba k ukrižovanému, nebol by žiaden rozdiel medzi Ježišom a ďalšími dvoma zločincami, ktorí boli odsúdení spolu s ním, a ani medzi ním a ukrižovaným hrdinom Spartakom. Na druhej strane, ak by sa do úvahy bral iba zmŕtvychvstalý, dospelo by sa iba k abstraktnému, odcudzujúcemu náboženstvu, ktoré zabúda na cestu (kríža), ktorú treba prekonať pred dosiahnutím slávy. V každom prípade práve stretnutie s Kristom, víťazom nad smrťou, pomohlo Pavlovi pochopiť vitalitu Ukrižovaného a nie naopak. Bolo to umožnené jednak osobnou skúsenosťou apoštola (Gal 1,15-16; 1 Kor 9,1; 15,8) a jednak cez sprostredkovanie Cirkvi (1 Kor 11,23; 15,3: „Odovzdal som vám [...] to, čo som aj ja prijal“).

### **c. Spásu možno dosiahnuť a žiť v Cirkvi, Kristovom tele**

**94.** Základná a osobitná harmónia medzi rozdielnosťou a jednotou v kresťanských komunitách podnietila Pavla pri prehĺbení tajomstiev Kristovej Cirkvi pomôcť si metaforou „tela“. Ide o úvahu, ktorá je v rámci Nového zákona výlučne pavlovská (1 Kor 12,12-27; Rim 12,4-5). Značne je ďalej rozvinutá v liste Kolosanom (1,18.22.24; 2,9-19) a v liste Efezanom (2,15-16; 4,4.12-16; 5,28-33), ktoré podľa mnohých prináležia k neskoršej „pavlovskej škole“.

Keď Pavol hovorí o kresťanoch ako o „Kristovom tele“, ide ďalej ako pri jednoduchom prirovnaní: údy Krista sú spolu s ním jedno, Cirkev je telom „v ňom“. Nie je plodom súhrnu jednotlivcov a ich spolupráce, pretože jej existencia predchádza pričlenenie každého jej člena k nej. Preto nie je ani toto výsledné zoskupenie označené stredným rodом (*hen*), ale ako čosi osobné (*heis*): „Už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy všetci ste jeden (*heis*) v Kristovi Ježišovi“ (Gal 3,28).

Táto stať nás pouča, že „my všetci [...] boli sme v jednom Duchu pokrstení v jedno telo“ (1 Kor 12,13). Pavol akoby vopred ohlasoval použitie tejto metafory, keď zdôraznil pôvodný zdroj tejto jednoty: „Dary milosti sú rozličné, ale Duch je ten istý. Aj služby sú rozličné, ale Pán je ten istý. A rozličné sú aj účinky, ale Boh, ktorý pôsobí všetko vo všetkých, je ten istý“ (1 Kor 12,4-6). Takto sa zvyrazňuje, až do akej miery rozdiely, v Cirkvi zharmonizované do jednoty, odrážajú pôvodnú božskú jednotu, v ktorej sú zakorenené. Pomáha to chápať vzácne záverečné požehnanie v 2 Kor 13,13: „Milosť Pána Ježiša Krista a Božia láska i spoločenstvo Svätého Ducha nech je s vami všetkými“. Toto Pavlovo želanie nezačína s Bohom Otcom, ale s Ježišom Kristom, pretože iba on nás uviedol do trojičného tajomstva (Rim 8,39). Treba tiež napokon poukázať na úlohu Ducha Svätého pri vytváraní spoločenstva, lebo jemu prináleží

uskutočniť dielo spásy v priebehu vekov: „Aby v Kristovi Ježišovi prešlo Abrahámovu požehnanie na pohanov, aby sme skrze vieru dostali prisľúbeného Ducha“ (Gal 3,14). Tak boli všetci napojení tým istým Duchom (1 Kor 12,13) a tvoria bratské spoločenstvo, rozmanité, ale jednomyseľné. Neoceniteľný dar tejto jednoty, ktorý prekonal dokonca aj starobylé rozdelenie medzi „Židom a Grékom“ (Rim 10,12; 1 Kor 1,24; 12,13; Gal 3,28), zaväzuje kráčať „novým životom“ (Rim 6,4), „po novom, v Duchu“ (Rim 7,6), a to tak, že „kto je teda v Kristovi, je novým stvorením Staré sa pominulo a nastalo nové“ (2 Kor 5,17).

#### **d. Plnosť spásy spočíva vo vzkriesení spolu s Kristom**

**95.** Zjednotenie s Kristom, ktoré sa prežíva spolu s ďalšími veriacimi v Krstovom tele, ktorým je Cirkev, sa neobmedzuje na pozemský život; Pavol naopak hovorí: „Ak len v tomto živote máme nádej v Kristovi, sme najúbohejší zo všetkých ľudí“ (1 Kor 15,19). V najdlhšej kapitole spomedzi všetkých svojich listov (1 Kor 15,1-58) sa Pavol pokúša zdôvodniť a vysvetliť vzkriesenie kresťanov, ktoré odvodzuje od Kristovho zmŕtvychvstania. Dôrazne tvrdí: „Kristus vstal zmŕtvych, prvotina zosnulých [...]; všetci ožijú v Kristovi“ (1 Kor 15,20.22). Viera vo vzkriesenie spolu s Kristom, vo večné spoločenstvo s ním a s Otcom, je základom a horizontom Pavlovho kázania. Má hlboký vplyv na terajší pozemský život, uschopňuje znášať ťažkosti a bolesti, „veď vieme, že naša námaha nie je daromná v Pánovi“ (porov. 1 Kor 15,58). Vo svojom najstaršom liste apoštol vysvetľuje Solúnčanom: „Boh aj tých, čo zosnuli, skrze Ježiša privedie s ním“ (1 Sol 4,14); a je to, „aby ste sa nezarmucovali ako ostatní, čo nemajú nádej“ (1 Sol 4,13).

Pavol neponúka žiaden opis toho života, iba jednoducho tvrdí: „Budeme navždy s Pánom“ (1 Sol 4,17; porov. 2 Kor 5,8). V tejto viere a v tejto nádeji objavuje veľkú silu, ktorá povzbudzuje a utešuje, a solúnskym kresťanom na záver state hovorí: „Preto sa potešujte navzájom týmito slovami!“ (1 Sol 4,18). Pri pohľade na vlastnú smrť Pavol vyhlasuje: „Túžim zomrieť a byť s Kristom, a to by bolo oveľa lepšie“ (Flp 1,23). Byť s Kristom, ktorý je s Otcom, čiže konečné a dokonalé spoločenstvo života s Ním a v Ňom, so všetkými údmí jeho Tela, sa ukazuje ako plnosť spásy (porov. 1 Kor 15,28; tiež Jn 17,3.24).

### **3.5. Kniha Zjavenia**

#### **a. Úvod: osobitná a pôsobivá zjavená pravda**

**96.** Zjavená pravda, ktorá je obsahom posolstva Knihy Zjavenia, je označená ako „zjavenie Ježiša Krista, ktoré mu dal Boh“ (Zjv 1,1). V priebehu knihy sa táto zjavená pravda, Bohom Otcom darovaná Ježišovi Kristovi, postupne upresňuje ako iniciatíva, ako plán stvorenia a spásy, ktorý sa zrodil v Božom vnútri a následne sa uskutočňuje aj navonok na úrovni človeka. Na uskutočnení tohto plánu koná Boh sám, Ježiš Kristus, Bohom vnuknuté Slovo. Predmetu tohto stvoriteľsko – spasiteľského plánu možno dať osobitné meno: ide o Božie kráľovstvo, ktoré sa zrodilo v Božej mysli, zahŕňa celý stvorený svet a rozvíja sa v ľudských dejinách skrze Krista a kresťanov, je podnecované a podporované Kristovým slovom až po dosiahnutie svojho eschatologického zavŕšenia v podivuhodnom novom Jeruzaleme (porov. Zjv 21,1–22,5).

Rozvíjanie Božieho kráľovstva v dejinách postupuje dialekticky: je tu tvrdé odporovanie, ktoré sa stáva neľútostným bojom, medzi „sférou Krista“, ktorú tvorí Ježiš Kristus a jeho nasledovníci, a „pozemskou sférou“ zla, ktorú inšpiruje a aktivuje démonická sila, ktorej cieľom je uskutočniť vlastné anti-kráľovstvo, odporujúce Božiemu kráľovstvu. Boj sa napokon ukončí definitívnou porážkou všetkých protagonistov zla a plným uskutočnením Božieho kráľovstva v konečnej perspektíve „nového neba a novej zeme“ (Zjv 21,1), keď hlas od Božieho trónu slávnostne vyhlási: „Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi! A bude medzi nimi prebývať; oni budú jeho ľuďom a sám Boh – ich Boh – bude s nimi. Zotrie im z očí každú slzu

a už nebude smrti ani žiaľu; ani náreku, ani bolesti viac nebude, lebo prvé sa pominulo“ (Zjv 21,3-4). Ide o najkrajšie predstavenie uskutočneného Božieho kráľovstva.

Avšak hlboký cit, aký má autor Knihy Zjavenia pre konkrétneho človeka vo všeobecnosti a osobitne pre obrovské ťažkosti, s ktorými sa stretáva kresťan tvárou v tvár nepriateľským iniciatívam „pozemskej sféry“, ho pri myšlienke na Božie kráľovstvo vedú k zdôrazneniu istoty, že sa naplno uskutoční. Kráľovstvo sa uskutoční na zemi, vo sfére človeka, v celej plnosti, s akou bolo naplánované na najvyššej úrovni Boha.

Takto máme Božie kráľovstvo na jednej strane z pohľadu celku jeho globálneho obsahu a na druhej strane uskutočňované a pozorované v jeho konkrétnom stváraní. Oba aspekty sa vzájomne dopĺňajú a ponúkajú pôsobivý a jednotný obraz Božieho kráľovstva a jeho utvárania. Toto je pre Knihu Zjavenia typická zjavená pravda, na ktorú sa teraz môžeme pozrieť detailnejšie.

## **b. Komplexná pravda: Božie kráľovstvo, uskutočnené v súlade s plánom stvorenia a spásy**

97. Prvé zmienky o kráľovstve, ktoré sa vyskytujú už na začiatku knihy, nám predstavujú názornú scénu: liturgické zhromaždenie sa mocne pohnuté vďačnosťou obracia na Ježiša Krista, ukrižovaného a zmŕtvychvstalého, ktorého pociťuje ako prítomného a blízkeho, a vyjadruje vďaku za dary, ktoré od neho dostalo: „Jemu, ktorý nás miluje a svojou krvou nás oslobodil od hriechov a urobil nás kráľovstvom, kňazmi Bohu a svojmu Otcovi, jemu sláva a vláda na veky vekov. Amen“ (1,5-6). Kresťan, ktorého sa dotkla láska Ježiša Krista, spoznáva samého seba ako ním utvorené Božie kráľovstvo v Kristovi. Je to kráľovstvo vo vývoji a v postupnom uskutočňovaní, ktoré určite ešte nebolo ukončené, ale bolo už započaté: medzi kresťanom a Ježišom Kristom je vzájomná spolupatričnosť lásky, u kresťana vzniká kňazská zodpovednosť, ktorá z neho robí prostredníka medzi Bohom, Kristom a ľudskou skutočnosťou.

No ešte pred týmto vyhlásením zo strany liturgického zhromaždenia nachádzame zmienku o kráľovstve v opačnom význame. Po udelení trojičného požehnania tomuto zhromaždeniu Ján dodáva: „...a od Ježiša Krista, verného svedka, prvorodeného z mŕtvych a vládcu nad kráľmi zeme“ (1,5). Popri kráľovskej moci Boha a Krista povstáva antagonická kráľovská moc: „králi zeme“ v Knihe Zjavenia (porov. Zjv 6,15; 17,2; 18,3.9; 19,19) sú označením mocenských centier, typických pre „pozemskú sféru“, v opozícii k Božiemu kráľovstvu. Medzi kresťanmi, ktorí už patria do Božieho kráľovstva, a anti-kráľovstvom zla vzniká zápas, ktorý ich privedie k tomu, že ako kňazi Krista – Baránka budú zdieľať a mať účasť na jeho vlastnom víťaznom zápase (porov. Zjv 5,6-10).

Starostlivosť o rozvoj Božieho kráľovstva je v skutku vlastná Kristovi – Baránkovi. Toto slávnostné označenie termínom prevzatým zo štvrtého evanjelia (porov. Jn 1,29.36) – termínom „Baránok“ – okrem schopnosti „snímať hriech sveta“ poukazuje aj na silu, ktorá mu umožňuje premôcť a zničiť každé zlo, spôsobené démonickou silou, a v pozitívnom zmysle zdieľať so všetkými ľuďmi, ktorí mu budú chcieť patriť, Ducha Svätého, ktorého je nositeľom (porov. Zjv 5,6). Jemu nebeský Otec slávnostne zveruje celý stvoriteľský a spasiteľský plán kráľovstva (porov. Zjv 5,7). On tiež bude viesť ako svojich kňazov – prostredníkov všetkých tých, z ktorých utvoril kráľovstvo. A súlad lásky, ktorý vzájomne zjednotila Ježiša Krista a kresťanov, ktorí sú mu oddaní ako jeho ustanovené kráľovstvo, rastie a rozvíja sa postupne s tým, ako napreduje ich spolupráca.

Autor Knihy Zjavenia má tendenciu maximálne zdôrazňovať tento súlad lásky tým, že ho v zhode so svojím charakteristickým štýlom zasadzuje do ľudskej schémy lásky dvoch snúbencov. Medzi Ježišom Kristom a tými, čo majú účasť na jeho kráľovstve, tak vzniká vzájomnosť, ktorá v sebe nesie čerstvosť, radikálnosť, strhujúcu silu a nežnosť „prvotnej lásky“ (porov. Zjv 2,4-5), lásky žiarlivej (porov. Zjv 3,19). A Ježiš Kristus ju bezvýhradne

vyžaduje (porov. Zjv 2,4-5). Tak sa ukazuje, že Božie kráľovstvo, ktoré bol povolaný vybudovať, musí byť kráľovstvom lásky.

Súlady vzájomnej lásky medzi Ježišom tými, čo sú jeho, sa paralelne rozvíja s ich spoluprácou pri prekonávaní zla a nastoľovaní dobra s cieľom dosiahnuť maximum, ktoré keď kresťania dosiahnu, prejdú vo svojej láske k Ježišovi Kristovi od snúbeneckého vzťahu k manželskému. Keď sa autor preniesie zo súčasnej roviny konfliktu medzi „sférou Krista“ a „pozemskou sférou na rovinu konečného zavŕšenia, s jasavou radosťou vidí plné uskutočnenie Božieho kráľovstva a počuje hlas z neba, ktorý mu hovorí: „Teraz nastala spása, moc a kráľovstvo nášho Boha a vláda jeho Pomazaného“ (Zjv 12,10). Hoci Kniha zjavenia vníma pozorne ohromujúcu silu zla – a explicitne o nej hovorí – predsa trvá na tomto pozitívnom zavŕšení dejín. Myšlienka uskutočneného Božieho kráľovstva fascinuje autora, a tak jedna z najkrajších doxológií knihy (porov. 19,1-9) vyjadruje nadšenými slovami: „Aleluja! Lebo začal kralovať Pán, náš všemohúci Boh. Radujme sa a plesajme, vzdávajme mu slávu, lebo nadišla Baránkova svadba a jeho nevesta sa pripravila. A smela sa obliecť do čistého, skvúceho kmentu; ten kment sú spravodlivé skutky svätých“ (Zjv 19,6-8). Vďaka „spravodlivým skutkom“ spolupráce s Kristom sú kresťania vykreslení ako snúbenica, ktorá si pripravuje šaty nevesty. „Baránkova svadba“ sa bude konať vtedy, keď vďaka spoločnému úsiliu Ježiša Krista a tých, čo sú jeho, zanikne zo sveta všetko zlo, budú zničení všetci páchatelia zla a úsilie Ježiša Krista a tých, čo sú jeho, sprostredkuje všetkým Kristovu novosť. A kresťania, pripravení Božím dotykom, budú schopní milovať Ježiša Krista tak, ako Ježiš Kristus miloval a miluje ich. „Snúbenica“ sa stane „manželkou“.

Toto je zázrak nového Jeruzalema, už uskutočneného Božieho kráľovstva. Kresťania už nebudú pracovať na rozvíjaní Božieho kráľovstva, ale budú mať na ňom plnú účasť a budú sa tešiť z jeho plnosti. Hovorí o tom nádherný záverečný text (porov. Zjv 22,1-5). Na námestí uprostred nového Jeruzalema stojí jediný trón, „Boží a Baránkov“ (Zjv 22,1c) trón. Od trónu vyteká „rieka vody života, čistá ako krištál“ (Zjv 22,1ab), symbol Ducha Svätého. Rieka tečie a vďaka nej vzchádza a vyrastá „strom života“ (Zjv 22,2c), už nie ako jediná rastlina (porov. Zjv 2,7 a Gn 2,9; 3,22.24), ale „z oboch strán rieky“ (Zjv 22,2b) ako akýsi les života. Vzhľadom na spoločné zapojenie Boha Otca, Syna a Ducha Svätého tu ide – dá sa povedať – o „trojičnú záplavu“ života a lásky bez konca, ktorá zasahuje ľudí. A tak ľudia, šťastní, že sú naplno kráľovstvom a že preto môžu bezhranične milovať, nebudú viac „potrebovať svetlo lampy ani svetlo slnka, lebo im bude žiariť Pán, Boh, a budú kralovať na veky vekov“ (Zjv 22,5). Toto je grandiózny plán uskutočneného Božieho kráľovstva.

### **c. Prehlásenie komplexnej pravdy skrze „pravdivosť“**

**98.** Veľkú zjavenú pravdu Knihy Zjavenia, sústredenú na Božie kráľovstvo, možno opätovne hlbšie skúmať skrze desať typických výskytov termínu „pravdivý“. Vo svojom vzťahu k zjavenej pravde Božieho kráľovstva objasňujú a zdôrazňujú vzťah maximálneho súladu, ktorý je medzi plánom, ako ho vo svojom božskom vnútri vidí Boh, a jeho vonkajším, konkrétnym uskutočnením v ľudských dejinách. A práve v tomto bode sa pozdvihuje nádej kresťana. Napriek všetkej neúprosnej sile zla „kráľovstvo nášho boha a vláda jeho Pomazaného“ (Zjv 12,10) nie sú iba nejakým prchavým snom, ale zjavujú sa vo svojej plnej skutočnosti.

#### **Pravdivosť Boha Otca**

Prvý zo štyroch prípadov, keď je termín „pravdivý“ prisúdený Bohu Otcovi, sa osobne týka Boha Otca. Mučeníci, ktorí sú už v priamom kontakte s Bohom, konštatujú pretrvávajúcu prítomnosť zla vo svete a obracajú sa na Boha s otázkou, ktorá je kľúčová a plná emócií, pričom mohutným hlasom volajú: „Dokedy, Pane, svätý a *pravdivý*, nebudeš súdiť a pomstiť našu krv na tých, čo obývajú zem?“ (Zjv 6,10). Mučeníci, ktorí hľadeli na Boha priamo,

vnímali dokonalú všemohúcnosť, ktorá ho robí „pánom“ všetkého; videli Boha „svätého“, a ako takého v radikálnej opozícii voči zlu a s nezdolateľnou vôľou odstrániť ho; videli Boha „pravdivého“, v ktorom je absolútny súlad medzi tým, kým je sám v sebe, a jeho konaním v dejinách, a tak sa ho znepokojení pýtali, dokedy bude so svojím zásahom meškať. A Boh ich svojou odpoveďou uisťuje: jeho zásah, premáhajúci zlo, neomylné nastane, ale uskutoční sa postupne v súlade s jeho plánom. Medzitým mučeníci dostávajú hneď priamu účasť na Kristovom zmŕtvychvstaní, ktorú symbolizuje „biele rúcho“ (Zjv 6,11), ktoré im je venované. To, čo tu vidíme, sa potvrdzuje a zvýrazňuje, keď je termín „pravdivý“ použitý v súvislosti s výkonnými aspektmi, ktorými Boh v dejinách uskutočňuje svoj plán. Ide o „cesty“ (porov. Zjv 15,3) a tiež o hodnotiace „súdy“ (porov. Zjv 16,7; 19,2), ktoré kladú Boha do kontaktu s ľudským dianím a ako „pravdivé“, resp. „správne“ zaručujú úplný súlad medzi tým, kým je Boh sám v sebe, a celým jeho konaním.

### **Pravdivosť vlastná Kristovi**

**99.** V súvislosti s Ježišovým odovzdaním daru ľuďom, čo je v súlade s plánom Božieho kráľovstva, sa trikrát vyskytuje termín *pravdivý* (Zjv 3,7.14; 19,9), čím sa prispieva k hlbšiemu pochopeniu samotného kráľovstva a jeho uskutočnenia.

Pri prvom výskyte tohto termínu je Ježiš definovaný ako „Svätý, *Pravdivý*“ (Zjv 3,7), čím je postavený na tú istú úroveň ako Otec, ku ktorému mučeníci volali: „svätý a *pravdivý*“ (Zjv 6,10). Keďže je Ježiš „svätý“, tak ako Otec, vlastní plnosť božstva. Keď Otec a Ježiš vstupujú do ľudských dejín, obaja sú označení titulom *pravdivý*, a to vo vyššie uvedenom zmysle dokonalého súladu medzi ich božskou prirodzenosťou a ich konaním v dejinách. K ich kontaktu s ľuďmi vo veľkolepom Božom pláne nedochádza na nejakej obmedzenej úrovni.

Pri pohľade na Ježiša Krista v jeho postoji k ľuďom sa objavuje ďalší aspekt jeho prítomnosti v konkrétnych dejinách: ide o svedectvo o Otcovi, ktorého je nositeľom. Ako „živé Slovo“ vidí priamo Otca v jeho nesmiernosti, ako „vtelené Slovo“ je v úzkom kontakte s človekom, ktorého chápe do hĺbky. Jeho svedectvo môže takto priniesť na dosah ľuďom v ich terajšej situácii nekonečné bohatstvo Otca, ktorého on vidí. Tým, že sám seba definuje ako „verného a *pravdivého* Svedka“ (Zjv 3,14), zdôrazňuje, že jeho „verné“ svedectvo je v úplnom súlade s nekonečným bohatstvom Otca a zároveň je v úzkom kontakte s človekom. Navyše sa označením *pravdivý* zvýrazňuje, že Ježiš Kristus vo svojom svedectve využíva v plnej miere svoju božskú a ľudskú prirodzenosť. Nekonečné bohatstvo Otca, ktoré sa nám tak zjavuje v Ježišovi Kristovi, dáva konkrétnu, telesnú podobu zjavenej pravde o veľkolepom pláne Kráľovstva. Túto pravdu zjavuje a daruje.

V živom kontexte, ktorý ukazuje Krista a tých, ktorých poveril, zoči-voči pozemskej sfére v ich úsilí o vykorenenie zla a nastolení dobra, je Kristus pomenovaný ako „Verný a *Pravdivý*“ (Zjv 19,11), čím sa vyjadruje jeho vernosť Otcovmu plánu a úplné nasadenie jeho božskej a ľudskej prirodzenosti pri jeho uskutočňovaní. Niektoré aspekty tejto pravdivosti sú vyjadrené a zvýraznené: jeho hnacou silou je planúca láska („oči mal ako plameň ohňa“: Zjv 19,12) k Otcovi a k ľuďom; On dáva svoj život, aby naplnil svoje poslanie (oblieka si „odev skropený krvou“: Zjv 19,13a); jeho meno zostáva neznáme a spočiatku predstavuje jeho tajomstvo (Zjv 19,12c). No keď slovo, s ktorým prichádza („ostrý meč“, ktorý vychádza z jeho úst: Zjv 19,15), vtlačí do tých, čo ho prijímú, pečat' jeho samého, vtedy bude jeho meno spoznané a On bude „nazvaný“ verejne „Božím Slovom“ (Zjv 19,13b). Toto zvrchované a živé „Božie slovo“, ktoré Ježiš Kristus nesie v sebe, s ktorým sa zhoduje ako vtelený *logos* (porov. Jn 1,1.14) a ktoré sa šíri prostredníctvom jeho slova určeného ľuďom, bude akoby vtlačené do všetkých ľudí, ktorí ho prijmu a sprostredkuje im svoju kristologickú novosť. Napokon bude všetko pripodobnené jemu, Slovu, ktoré bolo darované.

### **Pravdivosť inšpirovaných a inšpirujúcich slov**



**100.** Pri prvom z troch výskytov termínu *pravdivý* v súvislosti so slovami (Zjv 19,9) anjel interpret, ktorý sleduje Jána, sa vyjadril týmito slovami: „Tieto Božie slová sú *pravdivé*.“ Inšpirované slová, ktoré nachádzame v Knihe Zjavenia, sú všetky v zásade vlastnými slovami Boha; prichádzajú v Ježišovi Kristovi a sú zhrnuté v ňom, živom Slove Boha; od Ježiša Krista sú skrze jeho Ducha vyžarované smerom k ľuďom a oni ich prijímajú. Sú označené ako „pravdivé“, lebo majú schopnosť priniesť a sprostredkovať človeku, ktorý ich prijíma, celé bohatstvo Krista a Boha, ktorého sú nositeľmi.

Druhý výskyt predstavuje zložitejšie literárne vyjadrenie. Postupne sa tam uvádza priamy Boží zásah, anjel interpret, ktorý sa opätovne ujíma slova a znovu nakoniec Boží zásah: „A ten, čo sedel na tróne, povedal: «Hľa, všetko robím nové». A hovoril (*anjel interpret*): «Píš: Tieto slová sú verné a pravdivé». A povedal mi (*Boh sediaci na tróne*): «Stalo sa! Ja som Alfa a Omega, Počiatok i Koniec...»» (Zjv 21,5-6). Slávnostná výpoveď Boha, ktorý je predstavený ako „ten, čo sedel na tróne“ a ako určujúci počiatok celého rozvinutia zjavej pravdy, celého postupného vzniku Kráľovstva, poukazuje na trvalý zámer, ktorý ho vedie: chce do všetkého počnúc človekom vtlačiť Kristovu novosť. Reč anjela interpreta, ktorou sa obracia na Jána, zdôrazňuje význam týchto slov, čo sa aj zaznamená písomným spôsobom: všetky „tieto slová“ Boha (porov. Zjv 19,9), počnúc tými naposledy vyjadrenými, „sú verné“, pretože adekvátne zodpovedajú zámeru Boha, ktorý ich určil človeku skrze Ježiša Krista. A keďže ich dynamický obsah je plne v súlade s požiadavkami Boha a očakávaniami človeka, sú označené ako „pravdivé“, prinášajú teda celú „novosť“ Kristovu a sú schopné ju sprostredkovať.

Pri dosiahnutí eschatologickej perspektívy sa Božie slová prítomné v Knihe Zjavenia budú môcť považovať za „naplnené“. Túto skutočnosť slávnostne vyjadruje Boh, ktorý je taký blízky ľudským dejinám, že – dá sa povedať – splýva s ich začiatkom aj s ich dovŕšením. Do časového oblúku, ktorý prebieha medzi „alfou“ a „omegou“, „počiatkom a koncom“, vstupujú Božie slová a „stávajú ja“: rozvíjajú sa a dynamicky vyžarujú svoj kristologický obsah. A cez tieto slová, ktoré sa uskutočňujú, Boh „robí všetko nové“.

Tretí výskyt termínu *pravdivý* vo vzťahu k inšpirovaným slovám sa nachádza na konci knihy. Anjel interpret znovu vyhlasuje: „Tieto slová sú verné a *pravdivé*“ (Zjv 22,6). Popri význame plného súladu s Božím zámerom a plného nasadenia zo strany Boha poskytnúť svoje božstvo prostredníctvom Krista v prospech človeka, sa tu pridáva odkaz na knihu, ktorá bola práve prečítaná zhromaždeniu. Inšpirované slová, náležite prijaté, sa stávajú inšpirujúcimi pre toho, kto ich prijíma, a spájajú s Kristom, s novým, ktorý obnovuje, pretože sú jeho nositeľmi.

A tak sa kruh uzatvára. Všetko vychádza z Boha Otca a prechádza k Ježišovi Kristovi, k živému slovu Otca. Ježiš Kristus, živé slovo, sa stáva slovom poslaným a darovaným: teda slovom, ktoré vychádza z neho samého ako obsahu, a prichádza k ľuďom a vtlača do nich svoju novosť. Z kristologickej roviny, ktorá sa takto utvára a rozvíja v ľuďoch, pričom v nich postupne buduje nevýslovnú jednotu s Ježišom Kristom, živým Slovom, sa dosahuje nebeský Otec.

#### **4. Záver**

**101.** Na čitateľa Svätého písma nemôže nezapôsobiť, akým spôsobom texty svojou literárnou formou a svojím zasadením do dejín tak rozdielne boli spojené v jedinom kánone, a tak dosvedčujú jednotnú pravdu, ktorá nachádza svoje plné vyjadrenie v osobe Krista.

##### **a. Literárne a teologické výpovede Starého zákona**

Štúdium rôznych literárnych celkov Starého zákona ukázalo obrovské bohatstvo Božieho zjavovania sa v dejinách. Písma dosvedčujú, že Boh chce nadviazať kontakt s ľudstvom a využíva pritom mnohé spôsoby jeho sprostredkovania.

- Už samotné dielo stvorenia je odrazom vôle Boha byť Bohom „pre človeka“: Boh sa z vlastnej iniciatívy zjavuje v diele stvorenia, ktoré biblické rozprávania definuje ako „dobré“ (Gn 1,31), hoci tiež uvádza, že toto dielo je ihneď konfrontované s otázkou zla (Gn 3,1-24).
- Boh sa rovnako zjavuje v osobitných dejinách izraelského ľudu mnohorakými spásanosnými zásahmi – vyslobodením z egyptského otroctva (Ex 14), oslobodením od modloslužby (Ex 20; Dt 5) – i darom Zákona, ktorý vychováva Izrael k životu otvorenému láske k blížnemu (Lv 19).
- Prorocká literatúra charakterizuje slovo prorokov ako inšpirované (v úvode k jednotlivým knihám, v tzv. formule posla alebo formule prorockého výroku). Prorocké výroky vyjadrujú jednak Božie požiadavky, zjavené ľudu v udalostiach dejín, jednak vernosť Pána, a to aj napriek previneniam Izraela.
- Sapienciálna literatúra zase odráža konflikty, ktoré môžu vzniknúť medzi starobylými kultúrami, ktoré si nárokuje pravdu, a osobitným zjavením, ktorého sa dostalo Izraelu. Sapienciálnym tradíciám je spoločné predstavovanie izraelskej múdrosti ako výsostného vyjadrenia zjavenej pravdy. Osobitne počas helenistického obdobia sa múdrosť Izraela v konfrontácii s gréckymi filozofickými systémami usiluje ponúknuť koherentný myšlienkový systém, ktorý zdôrazňuje morálnu a teologickú hodnotu Tóry a ktorého cieľom je podnietiť oddanosť srdca a rozumu.
- Hymnická literatúra, predovšetkým žalmy, dotvára celok predtým uvedených dimenzií: žaltár oslavuje Boha Stvoriteľa a Spasiteľa, Boha prítomného v dejinách, Boha ako zdroj pravdy a zároveň pobáda veriacich k vernému a čestnému životu v spravodlivosti.

## **b. Teologické výpovede Nového zákona**

**102.** Základným cieľom, ktorý prepája knihy Nového zákona, je priviesť čitateľa k stretnutiu s Kristom, „zjavovateľom Otca“, prameňom spásy a konečným zjavením pravdy. Táto spoločná perspektíva berie na seba podobu rôznych pedagogíí.

- Synoptické evanjeliá, ktorých redaktori sa opierajú o priame dejinné svedectvá, ukazujú, ako Ježiš z Nazaretu „naplnil“ súhrn očakávaní Izraela: On je Mesiáš, Boží Syn, sprostredkovateľ spásy. Posvätený Duchom svojou smrťou a zmŕtvychvstaním zahajuje nové časy, Božie kráľovstvo.
- Jánovo evanjelium ukazuje, že Kristus je plnosťou Božieho Slova, je Slovom zjaveným učeníkom, ktorí dostávajú prísľub daru Ducha.
- Pavlove listy si nárokuje autoritu apoštola, ktorý vychádza zo svojej osobnej skúsenosti s Kristom, a tak šíri evanjelium medzi pohanmi a za pomoci nového slovníka predkladá Kristovo dielo rôznym kultúram svojej doby.
- Podľa Knihy zjavenia Ježiš, ktorý prijíma a odovzdáva inšpirované slovo (porov. Zjv 1,1), predstavuje sám najväčší dar Otca. Medzi plánom Bohom zamýšľaného kráľovstva a jeho faktickým uskutočnením v ľudských dejinách prostredníctvom Krista je absolútna zhoda. Keď sa uskutočnia všetky inšpirované slová, takže bude zničené zlo, ktoré sa v priebehu dejín udomácnilo, a naplno sa uskutoční zázrak Krista, Boh v súvislosti so svojimi slovami slávnostne vyhlási: „Stalo sa!“ (Zjv 21,6).

## **c. Nevyhnutnosť a rôzne spôsoby kanonického prístupu k Písmu**

**103.** Dogmatická konštitúcia *Dei verbum* (č. 12) a posynodálna exortácia *Verbum Domini* (č. 40-41) uvádzajú, že iba prístup, ktorý berie do úvahy kanonický celok Písma, umožňuje objaviť jeho plný teologický a duchovný zmysel. Každú biblickú tradíciu treba totiž vykladať v jej kanonickom kontexte, v ktorom bola vyjadrená, čo umožňuje jasne ukázať diachronické a synchronické prepojenia s celkom kánonu. Kanonický prístup tak objasňuje vzťahy medzi tradíciami Starého a Nového zákona.

Napriek rôznosti, opísanej v predchádzajúcich odstavcoch, však kánon Písem poukazuje na jedinou Pravdu, na Krista, v ktorom svedectvo apoštolov rozpoznáva Božieho Syna, zjavovateľa Otca a Spasiteľa ľudí. Celý kánon vrcholí práve v tomto vyjadrení a k nemu takpovediac „smerujú“ všetky časti, z ktorých sa skladá. Inými slovami, kánon Písem je interpretačným kontextom, vhodným pre každú z tradícií, ktoré ho tvoria: každá jednotlivá tradícia svojím zaradením do kánonu nadobúda nový výpovedný kontext, ktorý dáva jej zmyslu nový rozmer.

Táto „kanonická logika“ berie do úvahy vzťahy, ktoré sú medzi Novým a Starým zákonom: novozákonné tradície na vyjadrenie spôsobu, akým sa život a dielo Krista týkajú tradícií Starého zákona, používajú slovník „nevyhnutnosti“ a „naplnenia“ (alebo „zdokonalenia“) (porov. Mt 26,54; Lk 22,37; 24,44). Ak sa má obsah Písem ukázať ako pravdivý, *musí sa naplniť* a toto naplnenie sa plne uskutočnila v živote, smrti a zmŕtvychvstaní Krista (Jn 13,18; 19,24; Sk 1,16). Práve osoba Krista dáva konečný zmysel aj veľmi rozdielnym tradíciám: vidíme to napríklad v rozprávaní 24. kapitoly Lukášovho evanjelia, kde Ježiš sám ukazuje ako jeho osobný príbeh osvetľuje tradície v Tóre, u prorokov a v žalmoch. Osoba Krista je tak odpoveďou na očakávania Izraela a privádza k naplneniu zjavenie Boha. Kristus „rekapituluje“ hlavné postavy prvej zmluvy a vytvára medzi nimi prepojenie: On je Služobník, Mesiáš, prostredník novej zmluvy, Spasiteľ.

Na druhej strane Kristus vyjadruje definitívnym a neprekonateľným spôsobom pravdu, ktorá bola zjavená a postupne sa rozvíjala v písomných tradíciách v kontexte prvej zmluvy. Kristova pravda je vložená do novozákonných tradícií, ktoré neoddeliteľne spájajú očité svedectvo prvých učeníkov s prijatím tohto svedectva v Duchu prvými kresťanskými komunitami.

V čom spočíva táto pravda o Bohu a o spáse ľudského pokolenia, ktorá predstavuje stred Božieho zjavenia a svoje posledné a konečné vyjadrenie dosahuje v Ježišovi? Odpoveď na túto otázku nachádzame v konaní Ježiša. On zjavuje Boha, ktorý je Otec, Syn a Duch Svätý (Mt 28,19), Boha, ktorý je a žije sám v sebe dokonalé spoločenstvo. Ježiš povoláva svojich učeníkov k spoločenstvu života so sebou v nasledovaní (Mt 4,18-22) a zveruje im úlohu získať ako učeníkov všetkých ľudí zo všetkých národov (Mt 28,19). Ďalej vyjadruje svoju najväčšiu túžbu, keď prosí Otca: „aby boli so mnou tam, kde som ja, aby videli moju slávu“ (Jn 17,24). Toto je pravda zjavená Ježišom a v Ježišovi: Boh je spoločenstvom sám v sebe a ponúka spoločenstvo so sebou prostredníctvom svojho Syna (porov. *Dei Verbum*, č. 2). Inšpirácia, ktorej trojičný charakter nám autori Nového zákona pomohli spoznať, sa javí ako vhodná cesta pre sprostredkovanie tejto pravdy. Medzi inšpiráciou a pravdou Biblie je úzka súvislosť.

Kánon Písem takto poukazuje zároveň na dynamiku, s ktorou sa Boh osobne dáva spoznať ľuďom skrze prorokov, biblických autorov a napokon v Ježišovi z Nazaretu, a tiež na proces, v ktorom jednotlivé komunity prijímajú v Duchu toto zjavenie a jeho obsah písomným spôsobom odovzdávajú ďalej.

## TRETIA ČASŤ

### INTERPRETÁCIA BOŽIEHO SLOVA A JEJ VÝZVY

#### 1. Úvod

**104.** V úvode predchádzajúcej časti, ktorá sa týkala svedectva biblických spisov o pravde, sme vysvetlili, ako chápe *Dei Verbum* pravdu Biblie, keď sme komentovali osobitne vyjadrenie „pravda, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu“ (č. 11). Poučili sme sa, že pravda, ktorú nám Biblia chce sprostredkovať, sa týka Boha samotného a jeho plánu spásy v prospech ľudí.

Teraz sa budem opäť zaoberať pravdou Svätého písma, ale z iného uhlu pohľadu. V Biblii nachádzame protirečenia, historické nepresnosti, nevierohodné rozprávania a v Starom zákone predpisy a morálne počínanie v rozpore s učením Ježiša. Aká je pravda týchto biblických textov? Nepochybne sa ocitáme pred konkrétnymi výzvami týkajúcimi sa výkladu Božieho Slova.

Náznaky odpovede na túto otázku nám ponúka samotná *Dei Verbum*. Tento koncilový text tvrdí, že Božie zjavenie sa v dejinách spásy uskutočňuje činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté (č. 2), ale tiež konštatuje, že v Starom zákone sa nachádzajú „nedokonalé a prechodné veci“ (č. 15). Osvojuje si učenie o „blahosklonnosti večnej Múdrosti“, ktoré pochádza od sv. Jána Zlatoústeho (č. 13), ale poukazuje predovšetkým na „literárne druhy“, používané v staroveku, čím sa odvoláva (č. 12) na encykliku *Divino afflante Spiritu* od Pia XII. (EB 557 – 562).

Práve tento posledný aspekt považujeme za potrebné prehľbiť. Aj dnes sa pravda obsiahnutá v románe líši od pravdy učebnice fyziky. Existujú rôzne spôsoby písania histórie a nie vždy ide o objektívnu kroniku. Lyrická poézia nevyjadruje to isté ako epická báseň, a tak ďalej. Toto tvrdenie platí aj pre literatúru starobylého Blízkeho východu a helénskeho sveta. V Biblii nachádzame rôzne literárne druhy, používané v tamojšom kultúrnom prostredí: poéziu, proroctvo, rozprávania, eschatologické výroky, podobenstvá, hymny, vyznania viery, atď., pričom každý z nich charakterizuje vlastný spôsob vyjadrenia pravdy.

Rozprávania Gn 1 – 11, tradície o praotcoch a o dobytí krajiny Izraela, príbehy o kráľoch až po povstanie Machabejcov, nepochybne obsahujú pravdu, ale ich zámerom nie je poskytnúť historickú kroniku izraelského ľudu. Protagonistom v dejinách spásy nie ani Izrael, ani iní ľudia, ale Boh. Biblické príbehy sú teologizované rozprávania. Ich pravda – pre niektoré texty bola objasnená v predchádzajúcej časti – sa dá vyvodiť z vyrozprávaných skutočností, ale predovšetkým z ich poučného, povzbudzujúceho a teologického zamerania, ktoré viedlo autora, keď zozbieral tieto starobylé tradície alebo spracoval materiál z archívov pisárov, aby tak poskytol novú prorockú alebo sapienciálnu intuíciu a odovzdal svojej generácii dôležité posolstvo.

**105.** Na druhej strane „dejiny spásy“ nemôžu byť bez historického jadra, ak je pravda, že Boh sa zjavuje „činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté“ (*Dei Verbum*, č. 2). Okrem toho, ak sa inšpirácia týka celého Starého a Nového zákona so „všetkými ich časťami“ (č. 11), nemôžeme vylúčiť z rozprávania žiadnu jeho časť; exegeta sa musí snažiť o to, aby našiel hodnotu každého jednotlivého vyjadrenia v kontexte celého rozprávania za pomoci rozličných metód, uvedených v dokumente Pápežskej biblickej komisie *Interpretácia Biblie v Cirkvi* (slovensky Katolícke biblické dielo, Spišská Kapitula 1995 (porov. EB 1259 – 1560)).

Hoci je diachronické štúdium textov nevyhnutné pre pochopenie rôznych reinterpretácií určitého výroku alebo pôvodného rozprávania, pravý zmysel určitého textu predstavuje jeho konečná podoba, prijatá v kánone Cirkvi. Reinterpretácia môže nadobudnúť aj podobu alegorizácie starších textov. Isté rozprávania alebo žalmy, ktoré hovoria o vyhubení alebo o nenávisti voči nepriateľom, čo ich vzdďaľuje od ducha Nového zákona, môžu mať teda povzbudzujúcu hodnotu pre pokolenie, ktorému sú adresované, hoci berieme do úvahy nedokonalosť zjavenia v Starom zákone.

Tieto úvahy samozrejme neriešia všetky ťažkosti, ale je nepopierateľné, že *Dei Verbum* formuláciou „pravda... na našu spásu“ (č. 11) obmedzuje pravdu Biblie na Božie zjavenie, ktoré sa týka Boha samotného a spásy ľudského pokolenia. Okrem toho zdôraznenie literárnych druhov dalo širší záber práci exegetov, ktorá je už sama o sebe náročná. Príklady, ktoré nasledujú, budú ilustráciou tohto tvrdenia.

## 2. Prvá výzva: Historické problémy

**106.** Budeme sa tu zaoberať iba niektorými problematickými textami, vybranými zo Starého i Nového zákona. Tieto state sú rôznej povahy, ale pri všetkých sa nastoľuje otázka, hoci v rôznych podobách a z rôznych dôvodov: čo z toho, čo bolo vyrozprávané, sa naozaj stalo? V akej miere tieto texty môžu a aj zamýšľajú dosvedčiť fakty, ktoré sa skutočne stali? Čo hodljú vyjadriť? Osobitná problematickosť každej state bude ozrejmená v príslušnej podkapitole.

## **2.1. Abrahámov cyklus (Gn)**

Väčšina exegetov pripúšťa, že konečná redakcia príbehov o praotcoch, o východe z Egypta, o dobytí krajiny a o sudcoch sa uskutočnila po babylonskom zajatí, v perzskom období. Čo sa týka Abrahámovho cyklu, epizódy, ktoré spojili príbeh tohto praotca s ďalšími patriarchálnymi tradíciami, konkrétne s príbehmi obsahujúcimi prísluby, sú neskoršie a prekračujú horizont pôvodne obmedzený na príbehy týkajúce sa jeho rodu. Epizóda, akou je Gn 15 – kľúčová pre Pavlovu tézu o ospravedlnení iba skrze vieru, nezávisle od skutkov podľa mojžišovského zákona (porov. Rim 4) – neopisuje udalosti dôkladným spôsobom tak, ako sa udiali, na čo poukazujú dejiny jej redakcie. Ale ak je to tak, čo možno povedať o úkone viery tohto praotca a o Pavlovej argumentácii, ktorá, ako sa zdá, stráca potrebnú oporu v Písme?

Prvá vec, ktorú možno povedať v súvislosti s rozprávaniami i praotcoch (aj o exode a o dobytí krajiny), je, že tieto rozprávania nepochádzajú z ničoho. Každý národ má totiž potrebu poznať a vyjadriť pre seba aj pre iných, odkiaľ pochádza, aký je jeho pôvod geografický a časový, teda inými slovami, aký je jeho počiatok. Podobne ako okolité národy sa aj Izraeliti pustili v 5.-4. storočí pred. Kr. do vyrozprávania svojej minulosti. Išlo o rozprávania, ktoré preberali starobylé tradície, a to nielen, aby sa ukázalo, že mali ako iné národy viac menej bohatú minulosť, ale tiež aby sa s pomocou ich viery táto minulosť interpretovala a prehodnotila.

**107.** Čo sa teda vedelo o Abrahámovi a o predkoch? Pravdepodobne, že boli pastiermi, pochádzajúcimi z Mezopotámie, kočovníkmi, ktorí prechádzali z jednej pastviny na druhú podľa ročných období, dažďov a prijatia zo strany krajov, ktorými prechádzali. Poexiloví autori, ktorých uvažovanie živila spomienka na deportáciu a na jej význam pre vieru ich spoločenstva, chápali, že generácia exilu prežila čosi podobné skúsenosti patriarchov: prišli totiž o svoju krajinu, o svoje inštitúcie politické i náboženské (chrám) a boli nútení odísť do cudzej krajiny a bývať tam ako otroci. Bola to dramatická situácia, ktorá od nich požadovala, aby žili vierou a nádejou. Keďže stratili to, čo tvorí identitu národa, čiže zem a inštitúcie, predstavujúce ich vlasť, títo exulanti mali zaniknúť, no naopak prežili ako národ vďaka svojej viere. Táto rozhodujúca skúsenosť živila ich modlitbu a ich reлектúru minulosti. Keď teda biblický rozprávač alebo rozprávači opisujú Božie prisľúbenia a odpoveď viery praotca Abraháma (Gn 15,1-6), niet pochyb, že sa neodvolávajú na skutočnosti, ktorých profánne zaznamenanie by bolo absolútne isté. Ide tu skôr o ich skúsenosť viery, ktorá im umožnila písať spôsobom, akým písali, aby podali všeobecný význam tých udalostí a pozvali príslušníkov svojho národa veriť v moc a vernosť Boha, ktorý umožnil im samotným ako aj ich predkom prežiť často dramatické dejinné obdobia. Viac ako na konkrétnych skutočnostiach záleží na ich výklade, na zmysle, ktorý z nich vypláva pre dnešok pri ich novom čítaní. Totiž význam určitého dejinného obdobia, ktoré trvalo viac storočí, možno pochopiť a prepísať vo forme teologického rozprávania alebo hymnickej poémy až časom. Biblickí autori so svojou živou vierou v Boha meditovali o prežití ich národa počas storočí, a to aj napriek toľkým morálnym nebezpečenstvám a hrozným katastrofám, ktorým museli čeliť, a tiež o úlohe, ktorú mal Boh a viera v neho pre toto prežitie; z toho mohli potom vyvodiť, že takto to bolo aj na začiatku ich dejín. Gn 15 sa teda nemá čítať tak, ako by išlo o kronický záznam, ale ako o normatívny postoj v súlade s Božou vôľou, ako o normu, ktorú biblickí autori radikálne žili a ktorú preto mohli odovzdať svojej a aj budúcim pokoleniam.

Stručne vyjadrené, pre zhodnotenie pravdy starobylých biblických rozprávání ich treba čítať tak, ako boli zapísané a ako ich čítal aj samotný sv. Pavol: „A toto sa im [Izraelitom] stalo ako predobraz a bolo napísané ako napomenutie pre nás, ktorých zastihol koniec vekov“ (1 Kor 10,11).

## **2.2. Prechod cez more (Ex 14)**

**108.** Rozprávanie o prechode Izraelitov cez more je podstatnou súčasťou predpísaných čítaní počas kresťanského slávania vigílie Veľkej noci. Toto rozprávanie sa zakladá na veľmi starobylej tradícii, ktorá uchováva spomienku na vyslobodenie ľudu z otroctva. Táto ústna tradícia, ktorá bola zapísaná, sa stala predmetom mnohých „relektúr“; a napokon bola začlenená do rozprávania knihy Exodus a do Tóry. V tomto rámci sa vyslobodenie Izraela predstavuje ako *nové stvorenie*. Tak ako Boh stvoril svet, keď oddelil more od suchej zeme, rovnakým spôsobom „stvoril“ izraelský národ, keď preň vyznačil prechod cez more po suchej zemi. Rozprávanie teda úzko prepája starobylú naratívnu tradíciu s teologickou interpretáciou, založenou na teológii stvorenia.

Pravda tohto rozprávania teda nespočíva iba v tradícii, ktorú pripomína – že ide o príbeh vyslobodenia, ktorý si uchoval celú svoju aktuálnosť v čase babylonského zajatia, keď zotročený Izrael túžil po slobode – ale rovnako aj v teologickej interpretácii, ktorá je jeho súčasťou. Čiže biblický text nerozlučiteľným spôsobom zjednocuje *starobylý príbeh*, odovzdávaný z pokolenia na pokolenie, s jeho *aktualizáciou*, ktorá bola následne ponúknutá. Táto aktualizácia odráža situáciu autorov Ex 14, kedy bol text zostavený. Popri teológii stvorenia toto rozprávanie totiž rozvíja aj teológiu spásy, keď predstavuje Boha Izraela ako Spasiteľa, ktorý vyslobodzuje ľud spod útlaku a Mojžiša ako prorockú postavu, ktorá vyzýva ľud k dôvere v spásonosnú moc svojho Boha: „Nebojte sa! Len vytrvajte a uvidíte Pánovu záchranu“ (Ex 14,13). Ako Pán dokázal chrániť svoj ľud v dávnych časoch, rovnaký je schopný zabezpečiť mu ochranu a spásu v každej situácii. Prvotným zámerom rozprávania Knihy Exodus nie je poskytnúť súpis dávnych udalostí na spôsob akéhosi archívneho dokumentu, ale skôr zachovať spomienku na tradíciu, ktorá ukazuje, že dnes tak ako predtým je Boh prítomný po boku svojho ľudu, aby ho zachránil.

Táto skúsenosť a táto nádej na spásu, ako to vyjadruje rozprávanie Ex 14, majú tiež svoju liturgickú tradíciu v rozprávaní o Veľkej noci (Ex 12,1–13,16), ktoré ho predchádza. Kresťanská liturgia veľkonočnej vigílie ukazuje, ako rozprávanie Ex 14 nachádza svoje „naplnenie“: v Ježišovi Kristovi, v ktorého zmŕtvychvstaní sa Boh Stvoriteľ a Spasiteľ zjavil svojmu ľudu definitívnym a neprekonateľným spôsobom.

## **2.3. Knihy Tobáš a Jonáš**

**109.** Kniha Tobáš nie je súčasťou hebrejskej Biblie, ale gréckej; dekrét Tridentského koncilu o kánone ju zaraďuje medzi historické knihy Starého zákona (DS 1502). Kniha Jonáš sa naopak nachádza v hebrejskej Biblii medzi Dvanástimi prorokmi (nazývanými aj „malí proroci“). Obe knihy podávajú sled udalostí, pri ktorých si možno klásť otázku, či sa naozaj odohrali.

### **2.3.1. Kniha Tobáš**

Smrť siedmich manželov tej istej ženy ešte pred konzumáciou manželstva (3,7-15) je natoľko nepravdepodobnou skutočnosťou, že nás už sama o sebe upozorňuje, že rozprávanie je literárnou fikciou. Toto vysvetľuje aj početné anachronizmy: sám protagonista sa totiž predstavuje ako jeden z Izraelitov, deportovaných do Ninive, no zároveň zachováva deuteronomistický zákon (1,1-22); Tóbi tiež „prorokuje“ zničenie Ninive, spustošenie Judska a Samárie, vypálenie chrámu a jeho znovuvybudovanie (14,4-5).

Máme teda pred sebou ľudovú náboženskú povesť, ktorá má didaktický a povzbudzujúci cieľ, a tým sa pre tento samotný fakt zaraďuje do okruhu sapienciálnej tradície. Je to literárna kompozícia so známou schémou – tu zdvojenou paralelizmom medzi Tóvim a Sárrou – o počinaní spravodlivého, ktorý sa zasiahnutý trápením modlí k Pánovi a ten zosiela spásu. Pôsobenie démona Asmodeja má pôvod v biblickej tradícii, ktorá vidí satana a jeho anjelov ako konajúcich v našom svete a spôsobujúcich nešťastie. Toto nám dovoľuje priradiť toto dielo k literárnemu druhu rozprávania, ktorých protagonistami sú ľudské i nadprirodzené bytosti. Na rozdiel od mnohých ďalších rozprávání toho istého druhu je pôsobenie démona opísané veľmi triezvo. Démon Asmodej je fiktívnou postavou, ale nie je fiktívnou diabolská schopnosť škodiť ľuďom, zvlášť keď sa usilujú žiť vo vernosti Bohu. V dôsledku toho je aj anjel Rafael postavou literárnej fikcie, no v súlade s biblickými tradíciami, ktoré sú opakované a dôrazné, a s prijatím zo strany Cirkvi už nie je literárnou fikciou schopnosť bytostí ako Rafael prichádzať na pomoc tým, ktorí vzývajú Pánovo meno. Kniha Tobiaš je manifest, ktorého cieľom je vyzdvihnúť tradičné prejavy zbožnosti v judaizme: modlitbu, pôst a almužnu (12,8-9); rovnako aj konanie skutkov milosrdenstva, osobitne pochovávanie mŕtvych (12,13), a modlitbu dobrorečenia a vďaky, ktorá hlása slávne Božie diela (12,6.22; 13,1-18). Osobitným aspektom knihy je dôraz na modlitbu, ktorá posväcuje život manželov a poskytuje oporu v nebezpečenstvách (8,4-9).

### 2.3.2. Kniha Jonáš

**110.** Skutočnosť, že kniha Jonáš bola zaradená medzi spisy Dvanástich prorokov, naznačuje, že protagonista tejto knihy bol veľmi skoro považovaný za skutočného proroka (porov. 2 Kr 14,25), ktorého možno historicky zaradiť do kontextu asýrskej nadvlády, ktorú toto rozprávanie predpokladá, teda ešte predtým ako Babylončania a Médii uskutočnili zničenie Ninive v r. 612 pr. Kr. Tento úsudok sa zdá byť potvrdený skutočnosťou, že sám Ježiš sa odvoláva na najnápadnejšiu epizódu tohto rozprávania týkajúceho sa proroka, na tri dni a tri noci v bruchu veľkej ryby, ako na „historické“ znamenie, ktoré sa stáva predobrazom udalosti jeho vlastného zmŕtvychvstania (Mt 12,39-41; Lk 11,29-30; Mt 16,4).

V tomto rozprávaní sú však nielen detaily, ale aj štrukturálne prvky, ktoré nemôžeme považovať za historické udalosti a ktoré nás vedú k interpretácii tohto textu ako imaginárnej kompozície s hlbokými teologickými obsahmi.

Niektoré nepravdepodobné detaily – ako napríklad, že Ninive bolo obrovské mesto s rozlohou na tri dni chôdze (Jon 3,3) – môžu byť považované za hyperboly; spomedzi štrukturálnych prvkov je nepravdepodobná jednak ryba, ktorá zhltnie Jonáša a vo svojom bruchu ho udrží nažive tri dni a tri noci a potom ho vyvrhne (2,1.11), a jednak údajné jednomyselné obrátenie Ninive (3,5-10), o ktorom okrem iného nie je žiadna zmienka v asýrskych dokumentoch.

Spomedzi teologických tém prítomných v rozprávaní zdôrazníme dve: 1) obsah prorockého posolstva nie je neodvolateľným výrokom (3,4), ale ide skôr o vyhlásenie, ktoré sa obmieňa v súlade s odpoveďou tých, ktorým je adresované (4,2.11). 2) Poexilový judaizmus charakterizovalo napätie medzi tendenciami zmierlivejšími a univerzálnejšími a tendenciami uzavretejšími a elitnejšími. Jasne sa to ukazuje na kontraste medzi knihami Rút, Jonáš, Tobiaš na jednej strane a knihami Aggeus, Zachariáš, Ezdráš, Nehemiáš a knihami Kroník na strane druhej. Podľa Ezdráša a Nehemiáša bolo možné udržať si svoju židovskú identitu postavením sa proti akémukoľvek miešaniu sa s pohanstvom, čo osobitne predstavovali zmiešané manželstvá (Ezd 9–10; Neh 10,29-31). Úplne sa však nevytratil ani otvorenejší a univerzalistický duch, ktorého mohli živiť aj starobylé patriarchálne a prorocké tradície. Kniha Rút reaguje na zákaz zmiešaných manželstiev, keď predstavuje cudzinku, Moabčanku Rút (Rút 1,4-19) ako jednu z Dávidových predkov (Rút 4,17). Jonáš vo svojom univerzalizme zachádza ešte ďalej, keď zlých a nenávidených Asýrčanov – ktorí zničili izraelské kráľovstvo

a deportovali jeho obyvateľov a pýšili sa svojimi krutými vojnovými zvykmi – predstavuje ako adresátov prorockého posolstva, ktoré ich priviedlo k obráteniu.

## **2.4. Evanjeliá o detstve**

**111.** Iba Matúš (1–2) a Lukáš (1,4–2,52) zaradilo na začiatok svojho diela takzvané „evanjelium o detstve“, v ktorom sa približuje pôvod a začiatok Ježišovho života. Môžeme vybaďovať veľké rozdiely medzi oboma rozprávami i prítomnosť mimoriadnych udalostí, ktoré vzbudzujú údiv, ako je Ježišovo panenské počatie; z toho potom plynie otázka ohľadom historickosti týchto rozprávání. Uvádžeme rozdiely i zhody, ktoré sa nachádzajú medzi oboma rozprávami a pokúsime sa vyjadriť posolstvo oboch textov.

### **a. Rozdiely**

Matúš kladie na začiatok rodokmeň (1,1-17), značne odlišný od rodokmeňa, ktorý uvádza Lk 3,23-38 po Ježišovom krste. Zvestovanie Ježišovho počatia z Ducha Svätého je tu uskutočnené Jozefovi (1,18-25). Ježiša – narodeného v judskom Betleheme (2,1), vo vlasti Jozefa a Márie – vedení hviezdou navštevujú mudrci, klaňajú sa mu, no nevedia o smrteľnej hrozbe zo strany kráľa Herodesa (2,1-11). Po upozornení v sne sa vracajú domov inou cestou (2,12). Jozef, varovaný v sne Pánovým anjelom, uteká do Egypta s dieťaťom i jeho matkou (2,13-15) ešte pred vraždením betlehemských detí (2,16-16). Po smrti Herodesa sa Jozef, Mária a dieťa vracajú do vlasti a odchádzajú bývať do Nazaretu, kde Ježiš rastie (2,19-23).

Odlišný prvok v rozprávaní Lk 1,5–2,52 tvorí prítomnosť Jána Krstiteľa a paralelných rozprávání o Jánovi a Ježišovi; týkajú sa zvestovania ich narodenia (1,5-25.26-38), pôrodu a obriezky spojenej s udelením mena (1,57-79; 2,1-21). Mária a Jozef bývajú v Nazarete a iba z dôvodu Kvíriniovho sčítania odchádzajú do Betlehema (2,1-5), kde sa Ježiš narodí (2,6-7). Navštevujú ho pastieri, ktorým Pánov anjel oznámil jeho narodenie (2,8-20). Podľa ustanovení zákona je dieťa predstavené Pánovi v jeruzalemskom chráme, kde ho vítajú Simeon a Anna (2,22-40). Dvanásťročný Ježiš sa potom opäť vydá do chrámu (2,41-52).

Žiadne z rozprávání, ktoré sa nachádza u Matúša, nie je u Lukáša, a naopak. Medzi oboma rozprávami sú aj nápadné rozdiely. Podľa Matúša Mária a Jozef pred Ježišovým narodením bývajú v Betleheme a až po úteku do Egypta a následnom osobitnom varovaní idú do Nazaretu. Podľa Lukáša Mária a Jozef bývajú v Nazarete, do Betlehema ich privádza sčítanie ľudu a bez úteku do Egypta sa vracajú do Nazaretu. Je náročné nájsť vysvetlenie takýchto rozdielov. Na druhej strane ale poukazujú na obojstrannú nezávislosť oboch evanjelistov. A toto pridáva význam zhodám medzi nimi.

### **b. Zhody**

**112.** Matúš a Lukáš zhodne uvádzajú nasledujúce skutočnosti. Mária, Ježišova matka, je zasnúbená Jozefovi (Mt 1,18; Lk 1,27), ktorý je z Dávidovho rodu (Mt 1,20; 1,27). Nežili spolu pred Ježišovým počatím, ktoré spôsobil Duch Svätý (Mt 1,18.20; Lk 1,35); Jozef nie je Ježišovým prirodzeným otcom (Mt 1,16.18.25; Lk 1,34). Meno Ježiš bolo oznámené anjelom (Mt 1,21; Lk 1,31), spolu s jeho spásonosným významom (Mt 1,21; Lk 2,11). Ježiš prichádza na svet v Betleheme za čias kráľa Herodesa (Mt 2,1; Lk 2,4-7; 1,5) a vyrastá v Nazarete (Mt 2,22-23; Lk 2,39.51). Základné údaje týkajúce sa osôb, miesta a času sú u oboch evanjelistov rovnaké. Zvlášť dôležitá je ich zhoda týkajúca sa Ježišovho panenského počatia z Ducha Svätého, ktorá vylučuje, že Jozef by bol Ježišovým prirodzeným otcom.

### **c. Posolstvo**

**113.** Matúšovo a Lukášovo evanjelium o detstve sú úvodom do celého ich ďalšieho diela a ukazujú, ako to, čo sa prejavuje v Ježišovom živote a pôsobení, má základ v jeho počiatkoch. Obe tieto evanjeliá skrze jednotlivé rozprávania a tituly prisúdené Ježišovi



objasňujú Ježišov vzťah s Bohom, jeho poslanie spasiteľa, univerzálnosť jeho poslanca, jeho bolestný úd, jeho zakorenenie v dejinách Boha s izraelským národom.

Matúš predstavuje Ježiša ako Božieho Syna (2,15), v ktorom je Boh prítomný a ktorému prislúcha meno „Emanuel“, „Boh s nami“ (1,23). Boh volí meno „Ježiš“, v ktorom je vyjadrený program jeho spasiteľského poslanca: „on vyslobodí svoj ľud z hriechov“ (1,21). Ježiš je Kristus z Dávidovho rodu (1,1.16.17.18; 2,4), „ktorý bude spravovať môj ľud, Izrael“ (2,6; porov. Mich 5,1), definitívny a posledný kráľ, ktorého Boh dáva svojmu ľudu. Príchod mudrcov ukazuje, že Ježišovo poslanie presahuje Izrael a týka sa všetkých národov (2,1-12). Smrteľná hrozba, ktorá pochádza od kráľa tej epochy (2,1-18) a pokračuje aj s jeho nástupcom (2,22), predznamenáva Ježišovo utrpenie a smrť. Ježišovo zakorenenie v izraelskom ľude je prítomné v celom rozprávaní a je skoncentrované v rodokmeni (1,1-17) a v štyroch citátoch ukazujúcich naplnenie (1,22-23; 2,15.17-18.23; porov. 2,6).

U Lukáš nachádzame podobné indikácie, hoci vyjadrenia a dôrazy sú odlišné. Ježiš je nazvaný „Boží Syn“ (1,35; porov. 1,32) a práve v chráme jeho vôbec prvým a jediným vyjadrením, zaznamenaným v evanjeliovom rozprávaní o detstve, je: „Mám byť tam, kde ide o môjho Otca“ (2,49). Anjel pri zvestovaní jeho narodenia pastierom vyhlasuje: „Dnes sa vám v Dávidovom meste narodil Spasiteľ, Kristus Pán“ (2,11). V „Pánovom Mesiášovi“ (= Kristovi) (2,26) prichádza „spása“ (2,30), „vykúpenie Jeruzalema“ (2,38). Zdôrazňuje sa Ježišovo prepojenie s Dávidom (1,26.69; 2,4.11), ktoré vrcholí v anjelovom zvestovaní: „Pán Boh mu dá trón jeho otca Dávida, naveky bude kralovať nad Jakubovým rodom a jeho kráľovstvu nebude konca“ (1,32-33). Univerzálny význam Ježišovho príchodu vyjadruje Simeon: spása, ktorá prichádza v Ježišovi, je „pred tvárou všetkých národov“ (2,31) a Ježiš je „svetlo na osvetlenie pohanov“ (2,32). Simeon tiež naznačuje náročnosť Ježišovho poslanca, keď hovorí o „znamení, ktorému budú odporovať“ (2,34). To, o čom sa hovorí, je zasadené do náboženského života izraelského ľudu: začína sa s obetou v chráme (1,5-22) a končí sa putovaním do chrámu (2,41-50) pri vernom zachovávaní Pánovho zákona (2,21-28).

**114.** Oba evanjelisti poukazujú na Ježišovo panenské počatie z Ducha Svätého a začiatok Ježišovho života pripisujú výlučne Božiemu konaniu, bez zásahu ľudského otca. V Mt 1,20-23 je ohlásenie Ježišovho narodenia spojené s jeho spasiteľským poslaním: ten, ktorý spasí svoj ľud z jeho hriechov a zmieri ho s Bohom, ten, ktorý je „Boh s nami“, má božský pôvod. Spasiteľ a spása majú pôvod jedine v Bohu, sú darom jeho milosti. V Lk 1,35 sa naznačuje dôsledok Ježišovho panenského počatia: „A preto aj dieťa bude sa volať svätým, bude to Boží Syn“. V Ježišovom panenskom počatí sa vyjadruje jeho vzťah k Bohu. Keďže je „svätý“, úplne patrí Bohu a aj čo sa týka jeho ľudskej existencie, iba Boh je jeho otcom. Ježišovo panenské počatie má hlboký zmysel jednak pre jeho vzťah k Bohu a jednak pre jeho spasiteľské poslanie v prospech ľudí.

Ak vezmeme do úvahy rozdiely a zhody, ktoré nachádzame v rozprávaniach o detstve u oboch evanjelistov, treba povedať, že spásenosné zjavenie je prítomné vo všetkom, čo bolo povedané o Ježišovej osobe a o jeho vzťahu k dejinám Izraela i sveta, ako úvod a ilustrácia jeho spásenosného diela opisovaného v ďalšom slede evanjelia. Rozdiely, ktoré možno sčasti zharmonizovať, sa týkajú sekundárnych aspektov vzhľadom na ústrednú postavu Ježiša, Božieho Syna a Spasiteľa ľudí, ktorá je pre oboch evanjelistov spoločná.

## **2.5. Rozprávania o zázrakoch**

**115.** V Starom i Novom zákona sa uvádzajú mimoriadne udalosti, ktoré nezodpovedajú tomu, čo sa normálne deje, presahujú ľudské schopnosti a pripisujú sa osobitnému Božiemu zásahu. Už istý čas sa z dôvodu všeobecne uznávaného vedeckého prístupu a určitých filozofických koncepcií objavovali rozpaky ohľadom historickosti takýchto rozprávání. Podľa modernej vedy sa všetko, čo sa deje v tomto svete, uskutočňuje na základe nemenných pravidiel, tzv. „zákonov prírody“. Všetko je určované týmito zákonmi, a tak niet priestoru pre mimoriadne

udalosti. Rozšírila sa aj filozofická koncepcia, podľa ktorej Boh, aj keď stvoril svet, nezasahuje do jeho fungovania, ktoré sa teda uskutočňuje podľa nemenných pravidiel. Inými slovami, vyhlasuje sa, že nemôžu tu byť mimoriadne udalosti, spôsobené Bohom; preto rozprávania, ktoré uvádzajú takéto udalosti, nemôžu obsahovať historickú pravdu.

Pouvažujeme teraz nad rozprávami o zázrakoch, prítomnými v Starom i Novom zákone, a budeme hľadať ich význam v ich literárnom kontexte. Rozprávania Nového zákona predstavujú kontinuitu s tradíciami izraelského ľudu a ukazujú, že Božia stvoriteľská a spásanosná moc dosahuje svoju plnosť v Ježišovi Kristovi.

#### **a. Starozákonné rozprávania**

**116.** Knihy Starého zákona sú preniknuté vierou, že Boh všetko stvoril, že neustále pôsobí vo svete a všetko udržiava v existencii a pri živote. Izraelský ľud svojou vierou vnímal stvorenie, so všetkými jeho divmi, ako účinok priameho Božieho konania, aj vo vzťahu k bežným skutočnostiam aj k skutočnostiam mimoriadnym: všetko je jeden kontinuálny, veľký zázrak. Všetko je posolstvom viery, ktoré výstižne zhrnújú tieto slová žalmu: „On jediný koná veľké zázraky, lebo jeho milosrdenstvo je večné“ (Ž 136,4).

Túto vieru vyjadrujú formou hymnu, ktorý charakterizuje vďačnosť, radosť a chvála, texty ako Ž 104 a Sir 43 (porov. Gn 1). Po Ž 104, venovanom Bohu Stvoriteľovi, nasleduje Ž 105, v ktorom sa oslavuje moc a vernosť Boha v dejinách jeho ľudu Izraela. Boh, ktorý všetko stvoril a vo svojom stvorení pôsobí, pôsobí aj v dejinách (porov. Ž 106; 135; 136). Jeho konanie sa osobitne javí ako mimoriadne a zázračné vo vyslobodení Izraela z egyptského otroctva a v jeho vvedení do zasľúbenej zeme. Mojžiš, ktorého poveril Boh a dal mu potrebné schopnosti, konal zázračné skutky, o ktorých hovorí Kniha Exodus a mnohé ďalšie texty (medzi nimi aj Ž 105,26-45). Je možné pozorovať veľký vplyv, aký mal proces vyslobodenia Izraela na tradície až po reлектúru tohto procesu v Múd 15,14–19,17. Nezdá sa však možné s istotou opísať udalosti, ako sa skutočne stali. V týchto tradíciách sa pripomína, vyjadruje a uznáva, že Boh koná v dejinách a že svojou mocou a vernosťou viedol a zachraňoval svoj ľud

#### **b. Ježišove zázraky**

**117.** Všetky štyri evanjeliá uvádzajú celý rad mimoriadnych skutkov, ktoré Ježiš vykonal. Najčastejšie šlo o uzdravenia chorých a exorcizmy. Opisujú sa aj tri vzkriesenia (Mt 9,18-26; Lk 7,11-17; Jn 11,1-44) a niektoré „zázraky nad prírodou“: utíšenie búrky (Mt 8,23-27), Ježišovo krácanie po vode (Mt 14,22-33), rozmnoženie chlebov a rýb (Mt 14,13-21) a premenenie vody na víno (Jn 2,1-11). Podobne ako vyučovanie v podobenstvách aj Ježišovo konanie mimoriadnych skutkov patrí k jeho verejnému pôsobeniu a je dosvedčené mnohorakým spôsobom. Tieto rozprávania nie sú iba akýmsi neskorším dodatkom k pôvodnej tradícii o Ježišovom verejnom pôsobení.

Výrazy, ktorými evanjeliá označujú tieto skutky, sú dôležité. Hoci evanjeliá hovoria o úžase zástupov nad Ježišovým konaním (porov. Mt 9,33; Lk 9,43; 19,17; Jn 7,21), nepoužívajú výraz, ktorý zodpovedá nášmu slovu „zázrak“ (ktorý vyjadruje „skutok, ktorý vzbudzuje úžas“). Synoptické evanjeliá hovoria o „mocných skutkoch“ (*dynameis*) a Jánovo evanjelium používa termín „znamená“ (*semeia*). Tento terminologický rozdiel je veľmi významný. Pri všetkých Ježišom uskutočnených mimoriadnych skutkoch ihneď dochádza k prekonaniu situácie núdze (choroba, nebezpečenstvo, atď.). No Ježiš svojím ďalším počínaním ukazuje, že tento mimoriadny počin nie je všetko. Mt 11,20 uvádza: „Potom začal robiť výčitky mestám, v ktorých urobil najviac zázrakov, pretože sa nekajali“ (porov. Lk 10,13). Nestačí obdivovať a ďakovať pôvodcovi zázrakov: treba sa obrátiť vzhľadom na jeho posolstvo.

V synoptických evanjeliách je v centre Ježišovho ohlasovania Božie kráľovstvo (porov. Mt 4,17; Mk 1,15; Lk 4,43). Mocné skutky majú potvrdiť a urobiť zrejším, že spásanosná

skutočnosť tohto kráľovstva sa priblížila a stala sa prítomnou. Ježiš o svojom konaní hovorí: „Ale ak ja Božím Duchom vyhánam zlých duchov, potom k vám prišlo Božie kráľovstvo“ (Mt 12,28; potov. Lk 11,20). Tieto skutky v ich rozmanitosti nielen zjavujú rôzne aspekty spásonosnej moci Božieho kráľovstva, ale plnia aj úlohu zjavovať Ježišovu identitu. Keď utišil more počas búrky, učeníci si kladli otázku „Kto je to, že ho i vietor i more poslúchajú?“ (Mt 8,27). Aj otázka Jána Krstiteľa: „Ty si ten, ktorý má prísť?“ bola vyvolaná „Kristovými skutkami“ (Mt 11,2-3). A Ježiš odpovedá na túto otázku vymenovaním svojich mocných skutkov (11,4-5).

V Jánovom evanjeliu sú Ježišove mimoriadne skutky nazývané „znamená“: majú teda priviesť k inej skutočnosti. O prvom mimoriadnom skutku, o premenení vody na víno v Káne, evanjelista hovorí: „Toto urobil Ježiš v Káne Galilejskej ako prvé zo znamení a zjavil svoju slávu. A jeho učeníci uverili v neho“ (Jn 2,11). Zmyslom a cieľom znamení je teda zjaviť Ježišovu slávu, ktorá spočíva v jeho vzťahu s Bohom a je „slávou, akú má od Otca jednorodný Syn“ (Jn 1,14), a priviesť k viere v Ježiša. So znameniami sa často spája Ježišovo poučenie, ktoré naznačuje špecifický aspekt ich spásonosného významu. V rozmnožení chlebov (6,1-58) sa Ježiš zjavuje ako „chlieb života“ (6,35.48.51); v uzdravení slepého (9,1-41) ako „svetlo sveta“ (9,5; porov. 8,12; 12,46); v Lazárovom vzkriesení (11,1-44) ako „vzkriesenie a život“ (11,25). V prvom závere svojho evanjelia Ján zdôrazňuje Ježišove znamená a priamo sa obracia na čitateľov: „Ale toto (= znamená) je napísané, aby ste verili, že Ježiš je Mesiáš, Boží Syn, a aby ste vierou mali život v jeho mene“ (20,31). Učeníci (20,30) sú očitými svedkami a všetci ostatní závisia od ich svedectva. Dosvedčené a zapísané znamená majú ako cieľ priviesť k viere v Ježiša, nie k nejakej nejasnej, ale jasne zadefinovanej, a teda k životu, ktorý pochádza od neho.

Ján často tiež používa výraz „skutky“ (*erga*) na označenie Ježišových mimoriadnych skutkov. Po uzdravení chorého v sobotný deň (5,1-18) Ježiš vysvetľuje (5,19-47) ako jeho konanie závisí od konania Boha Otca: „Ja mám väčšie svedectvo, ako je Jánovo: skutky, ktoré mi dal vykonať Otec. Tieto skutky, ktoré konám, svedčia o mne, že ma poslal Otec“ (5,36; porov. 10,25.37-38; 12,37-43). Termín „skutky“ zdôrazňuje ďalšiu charakteristiku Ježišovho konania. Sú „znameniami“ pre ľudí a sú „skutkami“, ktoré zodpovedané konaniu Boha Otca; preto sú svedectvom skutočnosti, že Ježiš je poslaný Bohom Otcom.

**118.** Napokon treba uviesť to, čo je cieľom a vrcholom všetkých Ježišových znamení a skutkov: jeho zmŕtvychvstanie. Ono už nie je viditeľným znamením, je dielom Boha Otca, pretože „Boh ho vzkriesil z mŕtvych“ (Rim 10,9; porov. Gal 1,1; atď.). Ježišovo zmŕtvychvstanie nikto nevidel, ale bolo oznámené učeníkom, ktorí sú jeho svedkami (potov. Sk 10,41) vďaka zjaveniam zmŕtvychvstalého Krista. Cieľom Ježišových znamení a skutkov bolo zjaviť svoj vzťah k Bohu a poukázať na svoje spásonosné poslanie, poslanie, ktorého vyjadrením je pomoc v ľudských trápeniach a sprostredkovanie života. Toto všetko je teraz zavŕšené jeho zmŕtvychvstaním. Ono zjavuje a potvrdzuje najtesnejšie spojenie Boha s Ježišom, vyjadruje prekonanie smrti a všetkých slabostí, uskutočňuje prechod k dokonalému životu vo večnom spoločenstve s Bohom. Pavol ohlasuje Ježišovo zmŕtvychvstanie v presvedčení, „že ten, čo vzkriesil Pána Ježiša, s Ježišom vzkriesi aj nás a postaví nás s vami“ (2 Kor 4,14).

## 2.6. Veľkonočné rozprávania

**119.** Špecifický problém vzhľadom na historickú pravdu veľkonočných rozprávání pochádza z skutočnosti, že nachádzame v nich mnohé rozdiely, ktoré nie je jednoduché zosúladiť, pokiaľ stojíme na rovine čistých faktov.

Samotná udalosť Ježišovho zmŕtvychvstania nie je opísaná v žiadnom texte Nového zákona: ono je totiž odňaté zraku človeka a výlučne patrí do sféry Božieho tajomstva. Máme však dva druhy veľkonočných rozprávání, ktoré opisujú, čo sa stalo po zmŕtvychvstaní: je to návšteva

niektorých žien Ježišovho hrobu a rôzne zjavenia zmŕtvychvstalého Pána (porov. tiež 1 Kor 15,3-8), ktorý sa ukázal ako živý svedkom, ktorých si zvolil. Návšteva hrobu je jedinou veľkonočnou udalosťou, pre ktorú nachádzame podobné rozprávania vo všetkých štyroch evanjeliách, hoci s početnými rozdielmi v detailoch.

Chceme sa osobitne zamerať na tri rozdiely, ktoré popri ostatných možno nájsť v týchto štyroch rozprávaniach: a. Iba Mt 28,2 spomína zemetrasenie predtým, ako hovorí o príchode žien k Ježišovmu hrobu. b. Iba Mk 16,8 hovorí o úteku žien, o ich strachu a mlčaní po stretnutí s nebeským poslom. c. Podľa synoptikov (Mt 28,5-7; Mk 16,6-7; Lk 24,5-7) zvest' o Ježišom zmŕtvychvstaní je odovzdaná ženám jedným alebo dvomi Božími poslami; no podľa Jn 20,14-17 Mária Magdaléna, hoci videla v hrobe dvoch anjelov (Jn 20,12-13), dostala priamo od Ježiša zvest' o jeho zmŕtvychvstaní.

#### **a. Zemetrasenie**

**120.** Skutočnosť, že iba Mt 28,2 uvádza zemetrasenie, neznamená, že keď ho ostatné evanjeliá nespomínajú, že ho popierajú. Avšak táto dedukcia by nebola istá, ak by sa zakladala iba na argumente *e silentio*. Na druhej strane sa zdá, že „zemetrasenie“ je súčasťou teologického štýlu Matúša. Iba tento evanjelista totiž spomína zemetrasenie – popri ďalších mimoriadnych javoch – po Ježišovej smrti (27,51-53) a predstavuje ho ako dôvod, pre ktorý stotníka a jeho vojakov prenikol strach a vyznali Božie synovstvo ukrižovaného Ježiša (27,54). V tejto súvislosti si treba tiež uvedomiť, že pri opisoch teofánií, ktoré sa nachádzajú v Starom zákone, je zemetrasenie jedným z fenoménov, v ktorom sa prejavuje Božia prítomnosť a konanie (porov. Ex 19,18; Sdc 5,4-5; 1 Kr 19,11; Ž 18,8; 68,8-9; 97,4; Iz 63,19). V Knihe zjavenia zemetrasenie symbolicky naznačuje otras, ktorý vedie k zrúteniu „pozemského systému“, tvoreného svetom, ktorý vybudovaný mimo Boha a v opozícii voči Nemu sa v určitom bode zrúti (porov. Zjv 6,12; 11,13; 16,18).

Je teda pravdepodobné, že Matúš používa tento „literárny motív“. Zmienkou o zemetrasení chce zdôrazniť, že Ježišova smrť a zmŕtvychvstanie nie sú obyčajnými udalosťami, ale „prelomovými“ udalosťami, v ktorých koná Boh a uskutočňuje spásu ľudského pokolenia. Špecifický význam Božieho konania treba vyvodiť z kontextu evanjelia: Ježišova smrť završuje odpustenie hriechov a zmierenie s Bohom (porov. Mt 20,28; 26,28) a vo svojom zmŕtvychvstaní Ježiš víťazí nad smrťou, vstupuje do života Boha Otca a získava moc nad všetkým (porov. 28,18-20). Evanjelista teda nehovorí o zemetrasení, ktorého sila by sa dala zmerať stupňami určitej škály, ale chce prebudiť a upriamiť pozornosť svojich čitateľov na Boha, keď vyzdvihuje to, čo je na Ježišovej smrti a zmŕtvychvstaní to najdôležitejšie: ich vlastný vzťah k Božej spásonosnej moci.

#### **b. Počínanie žien**

**121.** Podobný je prípad Mk 16,8, kde sa uvádza reakcia žien na veľkonočné posolstvo, ktorol bol strach a ohromenie: „Vyšli a utekali od hrobu, lebo sa ich zmocnila hrôza a strach. A nepovedali nikomu nič, lebo sa báli.“ Ostatní evanjelisti nehovoria o takomto počínaní. Podobne ako zemetrasenie je jedným z fenoménov, ktoré sprevádzajú prejavenie Božej moci, tak aj strach predstavuje obvyklú ľudskú reakciu na takéto prejavenie. Pre Markovo evanjelium je charakteristické vyjadrovať prostredníctvom reakcie prítomných povahu a kvalitu udalostí, na ktorých mali účasť (porov. 1,22.27; 4,41; 5,42; atď.). Najmocnejšou a najvýraznejšou reakciou, opísanou v jeho evanjeliu, je práve reakcia žien po vypočutí veľkonočného posolstva od Božieho posla. Touto ich reakciou evanjelista zdôrazňuje, že Ježišovo zmŕtvychvstanie je najväčším prejavom Božej spásonosnej moci. Evanjelista sprostredkúva nielen samotnú udalosť, ale poukazuje aj na jej rozhodujúci význam pre ľudí a na účinok, aký v nich spôsobuje.

### c. Zdroj veľkonočného posolstva

**122.** Zdroj veľkonočného posolstva je predstavený v evanjeliách odlišnými spôsobmi. Podľa synoptikov (Mt 28,5-7; Mk 16,6-7; Lk 24,5-7) ženy, ktoré išli k Ježišovmu hrobu a nachádzajú ho prázdny, dostali od jedného alebo dvoch nebeských poslov zvest' o Ježišovom zmŕtvychvstaní. Avšak podľa Jn 20,1-2 Mária Magdaléna, keď našla hrob prázdny, odišla za učeníkmi a povedala im: „Odniesli Pána z hrobu a nevieme, kde ho položili.“ Ešte dvakrát (20,13.15) zopakovala toto vysvetlenie prázdneho hrobu a až po zjavení samotného zmŕtvychvstalého Pána (20,14-17) prináša učeníkom zvest' o jeho zmŕtvychvstaní (20,18). Možno sa pýtať, či v súvislosti s objavením prázdneho hrobu Matúš, Marek a Lukáš neanticipujú správny výklad tejto skutočnosti, teda v kontraste k zmienenému výkladu, ktorý podala Mária Magdaléna v Jn 20,2.13.15 (porov. tiež Mt 28,13). Traja evanjelisti tým, že vložili toto vysvetlenie do úst nebeského posla, ho charakterizujú ako poznanie, ktoré presahuje človeka a môže pochádzať iba od Boha. No skutočným prameňom tejto interpretácie je samotný zmŕtvychvstalý Pán, ktorý sa zjavil vybraným svedkom. Niet pochyb, že najpevnejším základom viery v Ježišovo zmŕtvychvstanie sú jeho zjavenia (porov. tiež 1 Kor 15,3-8).

Štyri rozprávania o návšteve hrobu svojimi odlišnosťami sťažujú ich historické zosúladenie, ale práve tieto rozdiely sú pre nás skutočným stimulom, aby sme ich pochopili primeranejším spôsobom. Štúdium troch hlavných rozdielov – teda zemetrasenia, úteku žien a nebeského posolstva – poukázalo na ich spoločný význam, teda že svedčia o Bohu a rozhodujúcom zásahu jeho spásonosnej moci v Ježišovom zmŕtvychvstaní. Tento výsledok, ak na jednej strane oslobodzuje od nutnosti vidieť v každom detaile rozprávania – a to nielen vo veľkonočných rozprávaniach, ale v celých evanjeliách – presný kronikársky záznam, na druhej strane pobáda k otvorenosti a pozornosti na teologický význam, prítomný nielen v rozdieloch, ale vo všetkých detailoch rozprávania.

### d. „Teologická hodnota evanjelií“

**123.** Je stále rozšíreným názorom, že evanjeliá sú vo svojej podstate kronikou faktov, svedkovia ktorých poskytujú o nich presný záznam. Táto myšlienka sa zakladá na správnom presvedčení, že kresťanská viera nie je ahistorickou špekuláciou, ale je založená na faktoch, ktoré sa reálne stali. Boh koná v dejinách a zvrchovaným spôsobom sa v nich stal prítomným vo svojom vtelenom Synovi. Avšak chápanie, ktoré vidí v evanjeliách iba akýsi druh kroniky, môže stratiť zo zreteľa ich teologický význam, a tak opomenúť celé ich bohatstvo, nakoľko ide práve o slovo, ktoré hovorí o Bohu. Pápežská biblická komisia už vo svojej Inštrukcii o historickej pravde evanjelií *Sancta Mater Ecclesia* z roku 1964 vyjadrila: „Z nových štúdií vyplýva, že Ježišov život a učenie neboli iba jednoducho opísané s cieľom zachovať spomienku, ale boli «ohlasované», a to spôsobom, aby poskytli Cirkvi základ viery a mravov; exegéta musí preto neúnavne skúmať svedectvá evanjelistov, aby mohol hlbšie preniknúť k trvalej teologickej hodnote evanjelií a plne objasniť, aká je nutná a dôležitá interpretácia Cirkvi“ (EB 652).

Musíme teda brať do úvahy skutočnosť, že evanjeliá nie sú len kronikárskym záznamom udalostí Ježišovho života, pretože zámerom evanjelistov bolo zároveň naratívny spôsobom vyjadriť teologickú hodnotu týchto udalostí. To znamená, že evanjelisti vo všetkom, o čom hovoria, nezamýšľajú iba podať kronikárske záznamy, ale chcú tiež poskytnúť akýsi „teologický komentár“ k skutočnostiam, ktoré opisujú, a vyjadriť ich teologickú hodnotu, čiže vyzdvihnúť ich vzťah k Bohu.

Vyjadrené inými slovami, zámer ohlasovať Ježiša, Božieho Syna a Spasiteľa ľudí – zámer, ktorý možno označiť ako „teologický“ – v evanjeliách prevažuje a je základný. Opis konkrétnych skutočností, ktorý v evanjeliách nachádzame, sa začleňuje do rámca tohto

teologického ohlasovania. Z toho vyplýva, že kým priamu a normatívnu hodnotu majú teologické vyjadrenia o Ježišovi, funkcia čisto historických prvkov je tomu podriadená.

### **3. Druhá výzva: Etické a sociálne problémy**

**124.** Výzvu pre výklad predstavujú aj ďalšie texty, ktoré sú odlišnej povahy. Ide o texty, ktoré bez pochyb opisujú nemorálne počínanie, ktoré vyjadrujú pocity nenávisti a násilie alebo javia sa, že presadzujú sociálne podmienky, ktoré sa dnes považujú za nespravodlivé. Tieto texty môžu pohoršovať a dezorientovať kresťanov, ktorí niekedy pociťujú výčitky od nekresťanov, že majú vo svojej posvätnej knihe črty náboženstva, ktoré vedie k nemorálnosti a násiliu. Pre riešenie tejto náročnej problematiky sme si pre Starý zákon zvolili problém násilia, vyjadreného najmä v zákone o vyhnutí a v žalmoch, ktoré požadujú pomstu; vo vzťahu k Novému zákonu sa budeme zaoberať spoločenským postavením žien podľa Pavlových listov.

#### **3.1. Násilie v Biblii**

**125.** Jednu z najväčších prekážok prijať Sv. písmo ako inšpirované slovo tvorí zvlášť v Starom zákone prítomnosť opakovaných prejavov násilia a krutosti, ktoré sú v mnohých prípadoch nariadené Bohom, v mnohých iných sú predmetom modlitieb prednášaných Pánovi, v ďalších sú priamo svätopiscom pripisované Bohu.

Rozpaky súčasného čitateľa neslobodno zľahčovať. Niektorých totiž priviedli k zaujatiu odmietavého postoja voči starozákonným textom, považovaným za prekonané a nevhodné živiť vieru. Samotná katolícka hierarchia vnímala pastoračné dopady tohto problému a stanovila, aby sa vo verejnej liturgii nečítali celé biblické pasáže a aby boli systematicky vynechané tie verše, ktoré by mohli zle pôsobiť na kresťanskú citlivosť. Z toho by sa dalo nesprávne vydedukovať, že časti Svätého písma sa netýka charizma inšpirácie a ako konkrétny dôsledok tieto texty nie sú „užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti“ (2 Tim 3,16).

Pokladáme preto za nevyhnutné naznačiť niektoré interpretačné línie, ktoré by umožnili adekvátnejší prístup k biblickej tradícii, zvlášť pri jej problematických textoch, ktoré je predovšetkým potrebné vykladať v celkom kontexte Písma, teda vo svetle evanjeliového posolstva lásky aj voči nepriateľovi (Mt 5,38-48).

##### **3.1.1. Násilie a jeho zákonná náprava**

**126.** Už na svojich prvých stránkach Biblia poukazuje na vznik násilia v ľudskej spoločnosti (Gn 4,8.23-24; 6,11.13), ktorého základ spočíva v odmietnutí Boha, ktoré berie na seba podobu modloslužby (Rim 1,18-32). Sväté písmo zavrhuje a odsudzuje každú formu svojvôle, od otroctva po bratovražedné vojny, od osobných útokov po systematický útlak, rovnako medzi národmi ako aj v rámci Izraela (Am 1,3-2,16). Božie slovo tým, že kladie pred ľudí hroznú následku zvrátenosti srdca (Gn 6,5; Jer 17,1), plní prorockú funkciu; pobáda tým k uznaniu zla, aby sa mu dalo vyhnúť a aby sa porazilo.

Pre lepšie poznanie dobra, ktoré treba konať (Rim 3,20) a uľahčenie procesu obrátenia Písmo vyhlasuje Boží zákon, ktoré je akoby brzdou proti šíreniu nespravodlivosti. Pánova Tóra nielenže ukazuje na cestu spravodlivosti, ktorou je každý povolaný povinne kráčať, ale tiež predpisuje, aké postoje zaujať voči vinníkovi, aby sa zlo vykorenilo (Dt 17,22; 22,21.22.24; atď.), aby sa odškodnili obeť a nastolil sa pokoj. Takéto rozhodnutie neslobodno kritizovať ako násilné. Trestná sankcia je skutočne nutná, lebo nielenže poukazuje na zlobu a nebezpečnosť zločinu, ale okrem toho, že predstavuje spravodlivú odplatu, smeruje k náprave vinníka a vyvolaním strachu z trestu pomáha spoločnosti i jednotlivcovi vyhnúť sa zlu. Úplne odstrániť tresty by znamenalo tolerovať previnenie a stať sa jeho spolupáchateľom. Trestný systém, riadiaci sa takzvaným „zákonom odplaty“ („oko za oko, zub za zub“: Ex

21,24; Lv 24,20; Dt 19,21), predstavuje tak rozumný spôsob uskutočnenia spoločného dobra. Hoci je tento systém nedokonalý vzhľadom na svoje donucovacie aspekty a vzhľadom na niektoré svoje spôsoby trestania, bol v podstate – s adekvátnym prispôbením – prijatý v právnych poriadkoch každej doby a krajiny, pretože sa ideálne zakladá na rovnováhe medzi zločinom a trestom, medzi spôsobenou a utrpenou škodou. Namiesto svojoľnej pomsty sa tu stanovuje miera spravodlivej reakcie na zločinný skutok.

Dalo by sa namietnuť, že niektoré trestné opatrenia, predpísané v legislatívnych kódexoch Starého zákona, sa javia ako neúnosne kruté (ako napr. bitie: Dt 25,1-3; alebo mrzačenie: Dt 25,11-12); rovnako aj trest smrti, predpísaný pri najťažších zločinoch, je v súčasnosti vo veľkej miere odmietaný. Čitateľ Biblie má v týchto prípadoch na jednej strane uznať dejinný charakter biblickej legislatívy, prekonanej lepším pochopením právnych postupov, ktoré viac rešpektujú neodňateľné práva každej osoby; na druhej strane tieto starobylé predpisy môžu tiež slúžiť ako upozornenie na závažnosť určitých zločinov, ktoré vyžadujú primerané opatrenia, aby sa zabránilo šíreniu zla.

Keď sa vo Svätom písme pripisuje Bohu i ľudskému sudcovi prejav hnevu pri ukladaní spravodlivého trestu, neukazuje sa tým na nevhodné správanie; je totiž nevyhnutné, aby zlo nezostalo nepotrestané, a je dobré, že sa obetiam dostáva pomoci a odškodnenia. Na druhej strane Písmo aj v rámci Starého zákona dopĺňa pohľad na Boha ako garanta spravodlivosti opakovaným pripomínaním jeho veľkej trpezlivosti (Ex 34,6; Nm 14,18; Ž 103,8; atď.) a osobitne trvalej otvorenosti pre odpustenie vinníkovi (Iz 1,18; Gn 4,11), odpustenie, ktoré je udelené, keď sa prejavia city a skutky pravého pokánia (Gn 3,10; Ez 18,23). Boží vzor, ktorý zmierňuje potrebnú prísnosť v disciplíne miernosťou a perspektívou odpustenia, predkladá Biblia k nasledovaniu človeku, zodpovednému za spravodlivosť a spoločenskú svornosť.

### 3.1.2. Ustanovenie o vyhubení

**127.** Predovšetkým v knihe Deuteronomium čítame, ako Boh nariaďuje Izraelu pozbaviť moci kanaánske národy a ako prekliaty ich vyhubiť (Dt 7,12; 20,16-18); toto nariadenie verne vykonal Jozue (Joz 6–12) a bolo dovŕšené v období ranej monarchie (porov. 1 Sam 15). Tento literárny celok sa javí ako značne problematický, ešte viac ako všetky vojny a masakre, ktoré opisuje Starý zákon. Ak sa z toho stáva program politického, nacionalistického počínania, ospravedlňujúceho násilie na iných národoch, treba to v každom prípade bez okolkov odmietnuť, pretože to prekrúca zmysel biblického textu.

Už za začiatku treba poznamenať, že tieto rozprávania nevykazujú typické prvky historickej správy: veď v skutočnej vojne sa múry mesta nerúcajú na zvuk trúby (Joz 6,20), ani sa nejaví ako reálne možné, že by mohlo dôjsť k pokojnému rozdeleniu území losovaním (Joz 14,2). Na druhej strane ustanovenie Deuteronomia, ktoré nariaďuje vyhubenie Kanaánčanov, dostalo písomnú podobu v období dejín, keď tieto už tieto populácie v izraelskej krajine nebolo možné identifikovať. Ukazuje sa preto nutnosť presne zvážiť literárny druh týchto naratívnych tradícií. Ako už navrhovali najlepší exegéti patristickej tradície, na rozprávanie epopeje o dobytí krajiny treba hľadiť ako na istý druh podobenstva, ktoré uvádza na scénu osoby symbolickej hodnoty; zákon o vyhubení tak vyžaduje výklad, ktorý nie je doslovný, tak ako je to napokon aj v prípade Pánovho príkazy odťat' si ruku alebo vylúpiť si oko, ak by sa mali stať príležitosťou k pohoršeniu (Mt 5,29; 18,9).

Treba však ešte naznačiť, ako možno orientovať čítanie týchto náročných textov. Prvým kontroverzným aspektom práve zmienenej literárnej tradície je aspekt *dobytia*, chápaného ako vyhnanie obyvateľov určitého územia a usadenia sa na tomto ich mieste. Zaste by nepresvedčilo odvolávať sa na právo Boha rozdeľovať zem a uprednostniť pri tom svoj vyvolených (Dt 7,6-11; 32,8-9), lebo tým by sa zneužal legitímny nárok pôvodných populácií. Ďalšie, presvedčivejšie spôsoby výkladu poskytuje vlastne sám biblický text. Na prvom mieste uveďme, že rozprávania uvádza na scénu konflikt medzi dvomi skupinami

rozdielnej ekonomickej a vojenskej sily, totiž veľmi mocných Kanaánčanov (Dt 7,1; porov tiež Nm 13,33; Dt 1,28; Am 2,9; atď.) a slabých a bezbranných Izraelitov; nehovorí sa tu teda v súlade s dokonalým vzorom o prevahe mocného, ale naopak o triumfe toho malého, v súlade vo vzorcom, dobre doloženým v celej Biblii až po Nový zákon (Lk 1,52; 1 Kor 1,27). Je to vyjadrenie prorockého čítania dejín, ktoré vo víťazstve ponížených, vo „svätej“ vojne, vidí uskutočnenie Pánovho kráľovstva na zemi. Okrem toho Kanaánčania podľa ich predstavenia v Biblii boli Bohom považovaní za vinných z veľmi ťažkých zločinov (Gn 15,16; Lv 18,3.24-30; 20,23; Dt 9,4-5; atď.), medzi ktoré patrilo zabíjanie vlastných detí pri zvrátených rituáloch (Dt 12,31; 18,10-12). Rozprávanie teda poukazuje na uskutočnenie Božieho súdu v dejinách. A Jozue sa javí ako „Pánov služobník“ (Joz 24,29; Sdc 2,8), keď prijíma poslanie vykonávateľa spravodlivosti: jeho víťazstvá sú neustále pripisované Pánovi a jeho nadľudskej moci. Literárny motív súdu nad národmi tak začína v rozprávaniach o počiatkoch, ale ako to dosvedčujú proroci a apokalyptické spisy, tento súd sa rozšíri na rôzne národy, a to vždy, keď o nejakom národe – a teda aj o Izraeli – Boh usúdi, že si zasluhuje trest.

V tejto línii je treba teraz chápať aj *ustanovenie o „vyhubení“* a jeho presné uplatnenie Pánovými vernými. Toto ustanovenie sa inšpiruje sakrálnym výkladom ľudu zmluvy (Dt 7,6), ktorý má dať najavo aj krajnými postojmi svoju radikálnu odlišnosť od ostatných národov. Zaiste Boh neprikazuje páchať násilie, ktoré by ospravedlňovali náboženské dôvody, ale žiada podriaďovať sa povinnosti spravodlivosti, analogicky ako pri prenasledovaní, odsúdení a poprave toho, kto sa previnil tým najťažším zločinom, či už ide o jednotlivca alebo o kolektív. Prejaviť súcit so zločincom a ušetriť ho sa považuje za prejav neposlušnosti a nespravodlivosti (Dt 13,9-10; 19,13.21; 25,12; 1 Sam 15,18-19; 1 Kr 20,42). Aj v tomto prípade teda tento zjavne násilný úkon treba pochopiť ako úsilie odstrániť zlo, aby sa tak zachovalo všeobecné dobro. Tento literárny prúd je korigovaný inými prúdmi – medzi nimi takzvaným kňazským – ktoré vo vzťahu k tým istým skutočnostiam navrhujú naopak uberať sa cestou výslovného pacifizmu. Z tohto dôvodu treba chápať celú udalosť dobytia krajiny ako istý druh symbolu, analogického k tomu, o ktorom čítame v niektorých evanjeliových podobenstvách o súde (Mt 13,30.41-43.50; 25,30.41); a toto dobytie – znovu opakujeme – je treba prepojiť s ďalšími biblickými textami, ktoré ohlasujú Božie zľutovanie a odpustenie ako horizont a cieľ všetkej dejinnej aktivity Pána celej zeme a ako vzor pre správne konanie ľudí.

### **3.1.3. Modlitba, čo žiada pomstu**

**128.** Prejav násillia sa javí ako zvlášť nevhodný, keď sa stáva súčasťou modlitby; a predsa práve v žaltári nachádzame vyjadrenia nenávisti a túžby po pomste, ktoré ostro kontrastujú s citmi lásky pre nepriateľov, ako to učil svojich učeníkov Pán Ježiš (Mt 5,44; Lk 6,27.35). Hoci rešpektujeme rozumné rozhodnutie z liturgie to, čo by mohlo spôsobovať pohoršenie, je vhodné poskytnúť určité indikácie, ktoré by umožnili veriacim osvojiť si aj dnes, ako to bolo v minulosti, celé dedičstvo modlitby Izraela.

Základný spôsob, ako vysvetliť a prijať náročné vyjadrenia žalmov, je pochopiť ich *literárny druh*; to znamená, že spôsoby vyjadrenia, ktoré tam nachádzame, nemajú byť brané doslova. V modlitbách prosby a žalospevoch, ktoré prednáša prenasledovaný človek, sa často objavuje motív „zlôčenia“, vyjadrený ako zaničené volanie k Bohu, aby uskutočnil spásu odstránením nepriateľov. V niektorých žalmoch sa táto dimenzia volania po pomste stáva veľmi naliehavou alebo dokonca prevažujúcou (ako napr. v Ž 109). Pokiaľ sú žalmistom uvádzané formulácie jazykovo umiernené (typu: „nech sú zavrátení a nech sa hanbia tí, čo mi chcú zle“: Ž 35,4), do modlitby sa začleňujú ľahšie; no problematickými a neúnosnými sa stávajú brutálne obrazy (ako napr.: „vo svojom milosrdenstve znič mojich nepriateľov“: Ž 143,12; alebo: „babylonská dcéra, [...] blahoslavený, kto chytil tvoje deti a hodil o skalu“: Ž 137,8-9). V súvislosti s tým rozoberieme tri aspekty.



### **a. Subjekt, ktorý sa modlí: trpiaci človek**

**129.** Literárny druh žalospevu používa prehnané a vyostrené výrazy, či už pri opise utrpenia, ktoré je vždy krajné („prebodli mi ruky a nohy, môžem si spočítať všetky svoje kosti“: Ž 22,17-18; „viac než mám vlasov na hlave, je tých, čo ma bez príčiny nenávidia“: Ž 69,5), alebo pri požadovaní nápravy, ktorá, ako sa žiada, má byť okamžitá a definitívna. Dôvodom je skutočnosť, že táto modlitba vyjadruje prežívané pocity človeka, nachádzajúceho sa v dramatickej situácii; jeho pocity teda nemôžu byť poznačené pokojnosťou a jeho slová pripomínajú skôr hlasný nárek (Ž 22,2). V každom prípade použité obrazy treba chápať ako metafory: „vylámať zuby hriešnikom“ (Ž 3,8; 58,7) znamená ukončiť klamstvá a chamtivosť násilníkov; „hodiť deti o skalú“ znamená zničiť zhubnú moc, ktorá ničí život, bez možnosti jej obnovy v budúcnosti; a tak ďalej. Okrem toho kto sa modlí žaltár, používa slová zapísané niekým druhým a za iných okolností; preto ich vždy musí pretvoriť, aby ich mohol aplikovať na to, čo sám prežíva: takáto aktualizácia sa skôr vydarí, ak prijme modlitbu žalospevu nie ako vyjadrenie (iba) svojej osobnej situácie, ale ako bolestný hlas obetí celých dejín, ako volanie mučeníkov (Zjv 6,10), ktorí žiadajú Boha, aby násilná „šelma“ navždy zmizla.

### **b. O čo modliaci prosí? „Zbav nás zlého“**

**130.** V modlitbe zlorečenia sa nevykonáva žiaden magický úkon, ktorý by mal priamy účinok na nepriateľoch; modliaci však zveruje Bohu úlohu uskutočniť spravodlivosť, ktorú nikto na zemi nedokáže zabezpečiť. V tomto je prítomné zrieknutie sa osobnej pomsty (Rim 12,19; Hebr 10,30) a navyše sa tým vyjadruje dôvera v Pánovo konanie, ktoré je primerané vážnosti situácie a plne v súlade so samotnou Božou prirodzenosťou. Výrazy, používané človekom, ktorý sa modlí, sa javia, akoby určovali Bohu spôsob konania; avšak ak sú chápané správne, hovoria iba o túžbe, aby bolo zničené zlo a aby mali pokorný prístup k životu. A požaduje sa, aby sa tak stalo v priebehu dejín ako zjavenie Pána (Ž 35,27; 59,14; 109,27) a zároveň aj ako sprostredkovanie obrátenia pre samotných násilníkov (Ž 9,21; 83,18-19); prenasledovanie modliaceho je totiž v niektorých prípadoch chápané ako útok proti Bohu (Ž 2,2; 83,3.13), často spojený aj s pohŕdaním Pánom (Ž 10,4.13; 42,4; 73,11).

### **c. Kto sú nepriatelia modliaceho?**

**131.** Identifikovať, kto sú nepriatelia modliaceho, nie je len bežný úkon exegetickéj povahy, ktorý by ukázal, na ktoré osoby a na ktoré historické okolnosti svätopisec narážal. Situácia, opisovaná v žalmoch (v žalospevoch) je v skutočnosti väčšinou stereotypná; používa sa konvenčný jazyk, ktorý je často zámerne metaforický, aby ho bolo možné aplikovať na rozličné okolnosti a na rôzne typy subjektu. Je preto nevyhnutný „prorocký“ úkon, výklad v Duchu, aby bolo možné vidieť, ako sa slová žalmistu vzťahujú na konkrétny život toho, kto prednáša žalospev spomedzi žalmov, a v týchto konkrétnych dejinách rozpoznať, kto je nepriateľ, ktorý ohrozuje (ako v Sk 4,23-30).

Pri identifikácii nepriateľa dochádza k pokroku, keď sa zistí, že ním nie je iba ten, kto útočí na fyzický život a na dôstojnosť osoby, ale skôr ten, kto ohrozuje duchovný život modliaceho (Mt 10,28). Ktorým nepriateľským silám musí veriaci čeliť? Kto alebo čo je ten „lev, čo plieni a reve“ (Ž 22,14; 1 Pt 5,8) alebo „jed vretenie za perami“ (Ž 140,4), voči ktorým treba pociťovať neúprosnú nenávisť (Ž 26,5; 139,21-22) a pre ktorých sa u Boha žiada zničenie (Ž 31,18)? „Lebo nás nečaká zápas s krvou a telom“, píše svätý Pavol (Ef 6,12); tento zápas pochádza od „zlého“, ktorý sa nazýva „pluk“ (Mk 5,9) a modliaci prosí, aby bol od neho oslobodený ako pri exorcizme mocným Božím milosrdenstvom. A slová sú ako pri každom exorcizme sú tvrdé, veď vyjadrujú absolútne nepriateľstvo medzi Bohom a zlom, medzi Božími deťmi a svetom hriechu (Jak 4,4).

### 3.2. Spoločenské postavenie žien

**132.** Niektoré biblické pasáže, zvlášť pavlovské, pozývajú k úvahe nad tým, čo je v kánone Starého, ale aj Nového zákona trvalé a čo vzhľadom na to, že je viazané na určitú kultúru, civilizáciu alebo na kategórie konkrétnej doby, je možné relativizovať. Tento druh otázok vyvoláva postavenie žien v pavlovských listoch.

#### a. Podriadenosť manželky svojmu manželovi

V liste Kolosanom (3,18), Efezanom (5,22-33) a Títovi (2,5) Pavol žiada manželky, aby sa podriadili svojim manželom a v tomto sa riadi vtedajšími gréckymi a židovskými zvyklosťami, podľa ktorých mali ženy v porovnaní s mužmi nižšie spoločenské postavenie. Zdá sa, že toto povzbudenie nezohľadňuje Gal 3,28, kde sa vyhlasuje, že v Cirkvi nemá byť diskriminácia, ani medzi Židmi a Grékmi, ani medzi slobodnými a otrokmi, ani medzi mužmi ženami.

V textoch listu Efezanom a Kolosanom sa podriadenosť manželky nezakladá na vtedy platných spoločenských normách, ale na konaní manžela, na konaní, ktoré má pôvod v *agape*, ktorého vzorom je láska samotného Krista k svojmu telu, Cirkvi. Aj napriek tomu bol Pavol obviňovaný, že sa odvolával na tento vznešený príklad, aby uľahčil držať manželku v područí, a tým podrobil kresťanov hodnotám tohto sveta – inými slovami, aby sa tým vzdialili evanjeliu!

Na tieto námietky možno odpovedať tak, že Pavol nenastojí na podriadenosti manželiek – zdôvodnenia v tejto veci sú veľmi stručné –, ale skôr na láske, ktorú má manžel preukázať manželke, na láske, ktorá je pre Pavla nielen podmienkou jednoty a svornosti manželského páru, ale aj podmienkou podriadenosti a úcty manželky voči manželovi. Nadradenosť spoločenského postavenia manžela, čo je tu prvým zdôvodnením (Ef 5,23), sa na konci argumentácie úplne stráca z obzoru. Čoho sa teda treba ďalej držať je spôsob, akým Pavol nezávisle od pevne stanovenej úlohy každého z manželov vo vtedajšej spoločnosti chce podporiť obnovenie počínania manžela, ktorého postavenie bolo spoločensky vyššie. Okrem toho podriadenosť manželky manželovi nemožno oddeľovať od Ef 5,21, kde Pavol hovorí, že všetci veriaci sa majú „podriaďovať jedni druhým“.

Predsa však jedna ťažkosť ostáva. K čomu je totiž dobré použiť taký kristologický a cirkevný model, ak sa neupozorní, že nižšie postavenie manželky nie je náležité v Cirkvi, pretože veriaci majú všetci rovnakú dôstojnosť a majú jediného a toho istého Pána, Krista? Treba vylúčiť, že by sa Pavol mohol kompromitovať svetskými hodnotami. Pravdu povediac, on nepredkladá nové spoločenské modely, ale pozýva bez vonkajšieho pozmenenia modelov svojej doby k znútorňovaniu spoločenských vzťahov a pravidiel, ktoré boli v danej epoche – v prvom storočí – považované za stabilné a trvalé, a chcel, aby ich bolo možné žiť v súlade s evanjeliom.

Možno si po toľkých storočiach ľútočiť, že Pavol v týchto listoch jasne nepotvrdil rovnosť spoločenského postavenia veriacich manželov, ale jeho postup bol asi v tej dobe jediný možný – kresťanstvo by inak mohlo byť obvinené z podkopávania spoločenského poriadku. Na druhej strane však to povzbudenie manželov nestratilo nič zo svojej aktuálnosti a zo svojej pravdy.

#### b. Mlčanie žien na cirkevných zhromaždeniach

**133.** Podobne text 1 Kor 14,33-35 spôsobuje isté ťažkosti, keďže Pavol žiada ženy, aby počas zhromaždení mlčali: „Ako vo všetkých cirkvách u svätých ženy nech na zhromaždeniach mlčia. Nedovoľuje sa im hovoriť, ale nech sú podriadené, ako hovorí aj zákon. Ak sa chcú niečo naučiť, nech sa doma opýtajú svojich mužov, lebo sa nesluší, aby žena hovorila na zhromaždení.“ Tieto verše sa zdajú byť v rozpore s 1 Kor 14,31 („môžete všetci prorokovať“) a 1 Kor 11,5, kde sa hovorí o ženách, ktoré počas zhromaždení prorokujú. Avšak vyjadrenia 1

Kor 14,34-38 treba zasadiť do kontextu, teda interpretovať ich vo vzťahu k predchádzajúcim veršom o prorokovaní. Pavol zaiste nechce povedať, že ženy nemajú právo prorokovať (porov. 11,5), ale že nemajú na zhromaždeniach (v. 29) hodnotiť a posudzovať proroctvá svojich manželov. Zásadami, ktoré tvoria podklad pre tento zákaz, sú rešpekt, svornosť medzi manželmi a zachovanie poriadku na zhromaždeniach. Ak tieto zásady platia aj dnes, ich uplatnenie prirodzene závisí od postavenia, aké má žena v príslušnej civilizácii a kultúre. Pavol nepredkladá mlčanie žien ako čosi absolútne, ale iba ako vhodný prostriedok pre situáciu pri vtedajších zhromaždeniach. A tak dnes nesmieme zamieňať princípy s ich uplatňovaním, ktoré je vždy dané spoločenských a kultúrnym kontextom.

### c. Úloha ženy na zhromaždeniach

**134.** Zložitejší a ťažšie obhájiteľný, ak by sa chápal ako absolútny princíp, je spôsob, ako 1 Tim 2,11-15 zdôvodňuje nižšie postavenie ženy v spoločenskej a cirkevnej oblasti: „Žena nech sa učí v tichosti a v úplnej podriadenosti. Učiť žene nedovoľujem, ani vládnuť nad mužom, ale nech je tichá. Veď prvý bol stvorený Adam, až potom Eva. A nie Adam bol zvedený, ale žena sa dala zvieť a padla do hriechu. Ale spasí sa rodením detí, ak vytrvajú vo viere a láske, v posväcovaní a v triezvosti.“ Je tu opäť prítomný kontext cirkevných zhromaždení, ktoré tvoria muži aj ženy. Pavol nevyžaduje od žien, aby mlčali, ani im nezabraňuje prorokovať; zákaz sa týka iba vyučovania a chariziem vedenia. Myšlienka je tu viac menej rovnaká ako v predchádzajúcich prípadoch: vyučovanie a vedenie boli v tom čase vyhradené mužom a Pavol chcel, aby sa tento spoločenský poriadok, ktorý bol vtedy považovaný za prirodzený, rešpektoval (porov. už 1 Kor 11,3: „hlavou ženy (je) muž“).

Ťažkosti nespôsobuje ani tak táto myšlienka – veď ako už bolo povedané, môže byť prispôbená kultúre a spoločnosti, v ktorej sa žije – ale skôr spôsob, akým je zdôvodnená, teda skrze problematický výklad rozprávania Gn 2–3: výklad poriadku stvorenia (muž má vyššie postavenie, lebo bol stvorený pred ženou; porov. Gn 2,18-24) a pádu ženy v raji. Spôsob, akým 1 Tim číta rozprávanie Gn 3, sa nachádza už v Sir 25,24 a v ďalších spisoch, napríklad v židovskom apokryfe *Život Adama a Evy* alebo v *Mojžišovej apokalypse* v gréckom preklade. Žena sa nechala oklamať hadom, zhrešila a stala sa zodpovednou za smrť celého ľudského rodu; musí sa preto správať skromne a nemôže chcieť vládnuť nad mužom. Toto čítanie je zjavne ovplyvnené spôsobom, ako sa vtedy chápalo a zdôvodňovalo príslušné spoločenské postavenie muža a ženy; mimochodom, nie je zlučiteľné s 1 Kor 15,21-22 a Rim 5,12-21; odráža tiež situáciu cirkvi, v ktorej bola treba nájsť autoritatívne argumenty, čo by dali odpoveď ženám, ktoré sa sťažovali, že nemôžu vykonávať v cirkevných zhromaždeniach vyššie spomenuté úlohy. Ukazuje sa, že takéto čítanie Gn 2–3 je ovplyvnené okolnosťami prvého storočia. Správna interpretácia určitého biblického textu – tu Gn 2–3 – musí teda vystihnúť a rešpektovať *intentio textus*.

## 4. Záver

**135.** Tvrdenie, že Biblia sprostredkúva Božie slovo, sa zdá byť popreté viacerými biblickými textami. Zaoberali sme sa dvomi druhmi textov: rozprávami, ktoré sa zdajú byť nepravdepodobné a neschopné obstáť pred serióznym historicko-vedeckým skúmaním, a textami, ktoré nielenže predostierajú, ale aj presadzujú správanie, ktoré je nemorálne alebo v rozpore so sociálnou spravodlivosťou. Teraz ponúkame krátky súhrn výsledkov nášho štúdia a pokúsime sa sformulovať niektoré dôsledky pre primeranejšie čítanie a správnejšie pochopenie biblických textov.

### a. Krátka syntéza

Štúdium štyroch rozprávaní Starého zákona ukázalo, že čítanie zamerané iba na fakty, ktoré sa skutočne stali, nie je schopné pochopiť zámer a obsah týchto textov. V prípade Gn 15 a Ex

14 opísané udalosti nemožno presne overiť historickou vedou. Pre rozprávačov týchto textov je historickou skutočnosťou, že ich národ počas mnohých storočí prežil, a rozhodujúca je ich viera v Boha v danej situácii a skúsenosti (obdobie exilu). Ich rozprávania dosvedčujú, že základným postojom je bezpodmienečná viera v Boha a v jeho bezhraničnú spásanosnú moc. V prípade Tobiaša a Jonáša je vidieť, že texty, ktoré neopisujú udalosti, ktoré sa skutočne stali, sú aj napriek tomu príbehmi, plnými stimulujúceho, didaktického a teologického významu.

V súvislosti s naratívnymi textami Nového zákona sa ukázalo, že záujem o fakty, ktoré sa stali, nestačí, no treba venovať veľkú pozornosť významu toho, čo je opísané. V evanjeliách o detstve síce nemožno historicky overiť všetky detaily rozprávania, no Ježišovo panenské počatie je jasne dosvedčené. Tieto rozprávania sú úvodom do celého spisu, a tak prezentujú základné charakteristiky Ježišovej osoby a poslania. Zázraky (mocné skutky, znamenia) sú zase prítomné vo všetkých tradíciách o Ježišovom pôsobení. Ich význam nespočíva iba v tom, že ide o mimoriadne skutky. V synoptických evanjeliách poukazujú na spásanosnú prítomnosť Božieho kráľovstva v osobe a poslaní Ježiša; u Jána zjavujú Ježišov vzťah k Bohu a vedú k viere v Ježiša (porov. tiež Mt 8,27; 14,33). Veľkonočné rozprávania práve pre svoju rozdielnosť ukazujú, že nie sú prostými kronikárskymi záznamami, a upriamujú pozornosť na teologickú hodnotu charakteristických rysov rozprávania.

Štúdium ustanovenia o vyhubení a modlitby, čo žiada pomstu, zasadilo tieto texty do ich dejinného a literárneho kontextu, čím sa umožňuje lepšie pochopenie ich významu a ich účelu. Spresnenia ohľadom postavenia žien podľa pavlovských listov poukazujú na nutnosť rozlišovať medzi zásadami správneho kresťanského počínania a ich uplatnením v konkrétnom kultúrnom a spoločenskom kontexte.

## **b. Niektoré dôsledky pre čítanie Biblie**

**136.** Na prvý pohľad sa zdá, že mnohé naratívne texty Biblie majú podobu kroniky, ktorá sprostredkúva, čo sa skutočne stalo. Takémuto dojmu zodpovedá spôsob čítania Biblie, ktorý vo všetkých opisovaných záležitostiach vidí skutočnosti, ktoré sa reálne stali. Zdá sa, že tento spôsob čítania umožňuje prístup k obsahu Biblie, ktorý je jednoduchý, bezprostredný, možný pre všetkých, s jasnými a istými výsledkami.

Naopak čítanie Biblie, ktoré berie do úvahy moderné vedy (historiografiu, filológiu, archeológiu, kultúrnu antropológiu, atď.), vedie k zložitejšiemu chápaniu biblických textov a zdá sa, že jeho výsledky sú menej isté. Avšak nemôžeme sa vyhýbať požiadavkám našich čias a interpretovať texty Biblie mimo ich historického kontextu: treba ich čítať v našej dobe, pre našich súčasníkov a spolu s nimi. Línia sledovaná v tomto dokumente ukazuje, že štúdium významu textov, ktoré prekonáva úsilie určiť výlučne skutočnosti, ako sa reálne stali, privádza k hlbšiemu a primeranejšiemu pochopeniu ich zmyslu.

Jestvuje nebezpečenstvo – ktorého sa treba dôkladne vyvarovať – že ak nie je v biblických rozprávaniach rozpoznaný presný kronikársky záznam opisovaných skutočností, vyvodzuje sa z toho, že všetko v Biblii je výmysel výplod ľudských myšlienok a názorov. Boh sa zjavuje v dejinách, jeho „dielo Zjavenia sa uskutočňuje činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté“ (*Dei Verbum*, č. 2). Úlohou Biblie je sprostredkovať tieto činy a slová. Úlohou seriózneho a náležitého čítania Biblie je byť pozorný na tieto činy a slová.

Prítomnosť ustanovenia o vyhubení a podobných textov poukazuje na ďalší dôležitý prvok pri čítaní Biblie. Biblia približuje dejiny Božieho zjavenia a zároveň dejiny zjavenia toho, čo je morálne. Podobne ako zjavenie Boha, tak aj zjavenie správneho ľudského počínania dosahuje svoju plnosť v Ježišovi. Tak ako nemôžeme v každom biblickom texte nájsť plné zjavenie Boha, tak tam nemôžeme nájsť ani dokonalé zjavenie toho, čo je morálne. Preto jednotlivé pasáže Biblie sa nesmú izolovať ani absolutizovať, ale treba ich chápať a hodnotiť v ich vzťahu k plnosti zjavenia v osobe a konaní Ježiša, teda v rámci kanonického čítania Svätého

písma. Je veľmi užitočné pochopiť hlbšie tieto texty v ich podstate; takto sa ukazuje cesta, ktorou sa zjavenie ubera vo svojich dejinách.

Napokon je podstatné, aby sa čitateľ Svätého písma zameriaval na hľadanie toho, čo Písmo hovorí o Bohu a o spáse ľudí. Ak je to tak, keby aj nedospel vždy k náležitému pochopeniu textu, ktorý číta, predsa bude stále napredovať v poznaní pravdy Biblie, v duchovnej múdrosti, ktorá je cestou k plnému spoločenstvu s Bohom.

## VŠEOBECNÝ ZÁVER

**137.** Katolícka cirkev prijala slávnostným a záväzným vyhlásením (na Tridentskom koncile, EB 58-60) kánon posvätných kníh, a tak zadefinovala základné parametre svojej viery. Cirkev ujasnila, ktoré texty treba považovať za „napísané z vnuknutia Ducha Svätého“ (*Dei Verbum*, č. 11), a teda za nepostrádateľné pre formáciu a poučenie veriaceho a celého kresťanského spoločenstva (porov. 2 Tim 3,15-16). Ak je tu na jednej strane plné vedomie toho, že tieto spisy boli zostavené ľudskými autormi, ktorí ich poznačili svojím osobitým literárnym nadaním, na druhej strane sa zároveň týmto spisom priznáva úplne osobitná božská kvalita, rôznymi spôsobmi dosvedčená posvätnými textami a rôzne vysvetľovaná teológmi v priebehu dejín.

Úlohou Biblickej komisie, ktorá bola vyzvaná, aby sa k tejto tematike vyjadrila, nie je poskytnúť náuku o inšpirácii, ktorá by konkurovala tomu, čo sa obvykle uvádza v traktátoch systematickej teológie; cieľom je prostredníctvom tohto dokumentu ukázať, ako samotné Sväté písmo naznačuje božský pôvod svojich vyjadrení, čím sa stáva poslom Božej pravdy. Nachádzame sa preto v prostredí viery: totiž prijímame to, čo nám Cirkev odovzdáva ako Božie slovo a z neho čerpáme prvky pre pochopenie, ktoré umožňujú zrelšie prijatie tohto božského dedičstva.

**139.** Sväté písmo tvoria jednotný celok, pretože všetky knihy „i všetky ich časti“ (*Dei Verbum*, č. 11) majú povahu inšpirovaného textu, keďže majú „za pôvodcu“ (*tamtiež*) samotného Boha. Avšak hoci uznávame, že každé slovo posvätného textu môže byť kvalifikované ako Božie slovo, súvisiace so všetkými ostatnými, Cirkev vždy vnímala aspekt jeho mnohorakosti, ktorý by s jediným božským pôvodom mohol byť zdanlivo v rozpore.

Rozdiel medzi Starým a Novým zákonom je najzreteľnejšou ukážkou dôležitých odlišností v rámci Biblie. V starobylých kresťanských bazilikách boli pre čítanie posvätných textov určené dve ambony, ktoré mali naznačovať rozdiel a komplementárnosť oboch zákonov, ktoré sú oba nevyhnutné pre dosvedčenie jedinej udalosti definitívneho zjavenia, spočívajúceho v tajomstve Krista, Pána. Aj v tomto našom príspevku sme rešpektovali vlastnú povahu každej z oboch častí, ktoré tvoria Sväté písmo, čím sa ukázalo, že ich odlišnosť nielenže nie je na škodu, ale naopak obohacuje pravdivé svedectvo jediného Božieho slova.

V rámci oboch týchto dvoch veľkých častí Biblie je tiež osobitne zrejmá rozmanitosť literárnych druhov, teologických kategórií, antropologických i sociologických prístupov. Ved' Boh prehovoril „rozličným spôsobom“ (Hebr 1,1) nielen v dávnych časoch, ale aj po príchode Syna, ktorý zjavil v plnosti Otca (porov. Jn 1,18). Preto sa v tomto dokumente javilo ako nutné vhodným presondovaním objasniť tak bohatú rôznorodosť vyjadrení, ktoré sú všetky preniknuté rovnakou istotou, že vyjadrujú božskú pravdu.

### 1. Pôvod biblického spisu od Boha

**140.** Veriace spoločenstvo žije z tradície: cíti sa byť totiž utvorené počúvaním Božieho slova, zapísaného v niektorých knihách, ktoré boli odovzdané ako záväzné, keďže v sebe nesú znak svojej autority.

Táto autorita bola garantovaná predovšetkým autoritou ich zostavovateľov, ktorí boli podľa starobylej a úctyhodnej tradície uznaní ako poslaní Bohom a obdarení charizmou inšpirácie.

A tak v priebehu dlhých storočí až po modernú dobu nebolo spochybňované literárne autorstvo Pentateuchu, pripisované ako celok Mojžišovi, ani autorstvo jednotlivých prorockých a sapienciálnych kníh, ktorým ak chýbal špecifický titul, bývali pripisované dobre známym autorom (ako napr. Dávidovi, Šalamúnovi, Jeremiášovi, atď.).

Tento spôsob tradičného prijatia sa prevzal aj pre spisy Nového zákona, ktoré sa všetky považovali za pochádzajúce z okruhu apoštolov. V našich časoch už z dôvodu súbežných skúmaní za pomoci literárnych a historických metód nemôžeme zastávať rovnakú perspektívu ako ľudia staroveku; exegetická veda totiž presvedčivými argumentmi ukázala, že jednotlivé biblické spisy nie sú výlučným produktom autora uvedeného v titule diela alebo koho za autora považuje tradícia. Literárne dejiny Biblie postulujú naopak pluralitu zásahov, čiže spoluprácu viacerých autorov, väčšinou anonymných, v priebehu pomerne dlhej a tiež zložitej histórie redakcie. Toto nevyhnutné prijatie interpretačného modelu, zohľadňujúceho vznik posvätných spisov nie je diametrálne odlišný od tradičného chápania, ktoré niekedy naivná hermeneutika unáhlene potláča. Cirkev totiž v trpezlivej a dôkladnej, dlhé storočia trvajúcej námahe venovanej rozlišovaniu vždy zastávala, že môže prijať ako inšpirovaný ten spis, ktorý bol v súlade s pokladom viery, pevne a verne chráneným veriacim spoločenstvom a garantovaným tými, ktorých Boh stanovil za pastierov a vodcov veriacich. Duch, ktorý v Cirkvi pôsobí silou inteligencie sebe vlastnou, umožnil oddeliť to, čo bolo autentickým Božím posolstvom, od foriem ľživých alebo nedostatočne podložených. Tak bol v určitých prípadoch odmietnutý text, ktorý vo svojom titule niesol meno inšpirovaného autora, a naopak bol s úctou prijatý spis, ktorý hoci nebol zaručený podpisom uznávaného autora, predsa niesol v sebe jeho nezameniteľnú stopu. S mimoriadnou vnímavosťou na pravdu zjavenia sa Cirkev sama utvára pri poslušnom rozpoznávaní Božieho slova, z ktorého žije.

### **Súlady so Slovom**

**141.** Cirkev zakladá celé svoje rozlišovanie na živej skúsenosti s Pánom Ježišom, prijatej v slove svedkov, ktorí ho poznali a v ňom spoznali naplnenie Božieho zjavenia. Vychádzajúc z toho, čo apoštoli a evanjelisti hlásali, sa postupne ustálil kánon posvätných kníh a Cirkev vnímala v jeho rozmanitých svedectvách charakter autentickej pravdy, pretože sa zhodovala so svedectvom o Božom Synovi. Určitý spis si teda zasluhoval, aby bol čítaný na liturgických zhromaždeniach ako základ viery, nie preto, že si robil nárok byť Božím slovom, ale preto, že svojou dikciou predstavoval súzvuk so Slovom a bol vhodným vyjadrením tohto Slova. Práve tento *súzvuk* aj napriek rozmanitosti vyjadrenia a napriek teologickej pluralite je na stránkach tohto dokumentu ilustrovaný skrze skúmanie rôznych svedectiev, ktoré poskytujú knihy Svätého písma samy o sebe.

Tento súzvuk sa neobmedzuje na všeobecný súlad v niektorých základných prvkoch doktríny. Tým by sa strácal rešpekt pre rôznorodosť perspektív, pre neredukovateľnú komplementárnosť každého príspevku, pre literárnu históriu týchto kníh, ktoré vznikli asimiláciou a inovatívnym stvárnením starobyľých obsahov. Posvätný pisár totiž podľa svedectva samotného Ježiša totiž vynáša zo svojej pokladnice veci nové i staré (porov. Mt 13,52). To znamená, že spisy, ktoré Cirkev uznala za inšpirované, nielenže si viac alebo menej otvorene nárokuje svoj pôvod u Boha, ale zároveň potvrdzujú autentickosť spisov, ktoré vznikli predtým. Proroci potvrdzujú Tóru a sapienciálne spisy uznávajú božský pôvod Zákona i prorokov; analogickým spôsobom Ježišovo svedectvo posväcuje celú písomnú tradíciu židovského národa a spisy Nového zákona sa potvrdzujú navzájom, pričom zásadne a zhodne prijímajú všetky tradície starobyľých Písem.

### **Pluralita spôsobov svedectva**

**142.** Toto je jeden z hlavných výsledkov analýzy jednotlivých kníh Starého a Nového zákona, uskutočnenej v tomto dokumente. Popri tomto aspekte podstatného súladu sa tiež zreteľným

spôsobom ukázala aj *pluralita* náboženskej skúsenosti a spôsobov vyjadrenia, ktoré ju odovzdávali. Nie je tu možné opäť detailným a vyčerpávajúcim spôsobom uviesť spôsoby, ktorými jednotliví biblickí autori poskytujú svedectvo o božskom pôvode toho, čo hovoria; postačí poukázať na niektoré modely, ktoré sa s rôznymi dôrazmi nachádzajú v rôznych knihách Svätého písma.

Najdôležitejší spôsob svedectva o sebe samom je spôsob vyjadrený v rozprávaniach o prorockom povolaní a v rôznych formulách, ktoré pokrývajú stránky kníh prorokov. V tomto sa formálne explicitne vyslovuje skutočnosť inšpirácie, čo je vyjadrené ako hlboké presvedčenie určitých ľudí, ktorí vyhlasujú, že boli schopní chápať Božie slová a že dostali poverenie verne ich sprostredkovať. Tento model si pre jeho pôsobivú silu prepožičali aj ďalší posvätní autori tradície legislatívnej (napríklad Mojžiš), sapienciálnej (napríklad Šalamún) a apokalyptickej (napríklad Daniel), aby sa tak vytvoril istý druh všeobecnej uniformity, akoby pečať záruky, ktorá by čitateľovi potvrdila kvalitu spisu, poukazujúceho na jediný božský prameň.

**143.** Rovnako rozšíreným spôsobom Biblia poukazuje na aktívnu účasť spolupracovníkov inšpirovaného autora, obdarených literárnou kompetentnosťou a bezpečnou spoľahlivosťou, ktorí nielen pomáhali hlavným autorom, ale tiež zhromažďovali nový materiál, starší materiál prispôbovali novým potrebám adresátov a v priebehu ďalších generácií uskutočnili imponujúcu redakčnú prácu rozhodujúceho významu pre kvalitu biblického textu. Prorocká charizma nepochybne pôsobila v týchto anonymných redaktoroch, ktorí nepriamo dosvedčujú, že sú si vedomí, že v samotnom úkone odovzdania spisu, poznačeného ich osobitným príspevkom, sprostredkujú Pánove slová.

Biblickí odborníci ponúkli rozumné hypotézy o existencii prúdov, škôl a náboženských skupín, schopných živo uchovať literárne tradície, ktoré boli považované za posvätné a ktoré sa potom zliali v rievčisku Svätého písma, takže – hoci potvrdzujeme ako užitočné spoznávať dejiny kompozície biblických textov – nie je možné a ani sa nesmie prisudzovať rozdielna hodnota a odlišná autorita tomu, čo bolo „pôvodné“ vo vzťahu k tomu, čo má sekundárny pôvod.

V mnohých prípadoch máme totiž *ipsisissima verba* proroka (inšpirovaného Bohom) zachované iba v slovách jeho učeníkov. Exemplárnym príkladom toho sú evanjeliá, ktorých inšpirácie je neodškriepiteľná; pri tomto druhu spisov sa autor (tu evanjelista) predstavuje ako verný svedok Majstra a v niektorých prípadoch ako učeník jeho prvých učeníkov (keďže v zozname apoštolov nie je uvedený).

Z týchto tvrdení vyplýva, že vychádzajúc z toho, čo Biblia hovorí sama o sebe, je nutné osvojiť si širšiu a komplexnejšiu definíciu pojmu inšpirácie. Nie však v zmysle, že by sa v posvätnom texte nachádzali bezvýznamné a málo hodnotné časti, ale v zmysle, že charizma inšpirácie sa rôznorodo prejavila; v každom prípade je možné a nutné výnimočným spôsobom vzdať hold oddanej pozornosti voči tomu, čo jasne svedčí o Kristovi a o jeho dokonalom posolstve spásy.

Takto načrtnutá perspektíva neumenšuje súhlas viery v Slovo pochádzajúce od Boha, ale naopak podporuje jeho zrelšie prejavenie, pretože sa s vďačnosťou skláňa pred Božím sebadarováním v dejinách a pretože sa klania Duchu, ktorý hovoril skrze prorokov (porov. Zach 7,12; Neh 9,30) počas dlhých storočí dejín spásy. Na druhej strane to pomáha lepšie pochopiť, ako tento Duch neprestal pôsobiť po smrti apoštolov, keďže bol daný Cirkvi, aby mohla vybrať a prijať inšpirované knihy; a tento Duch je i dnes aktívny v úkone „nábožného počúvania Božieho slova“ (*Dei Verbum*, č. 1), pretože Písmo – podľa výpovede *Dei Verbum*, č. 12 – sa má „čítať a vysvetľovať v tom istom Duchu, v ktorom bolo napísané“. Inšpirované slovo by neprinieslo úžitok, keby ten, kto ho prijíma, nežil z Ducha, ktorý vie oceniť a vychutnať božský pôvod biblického textu.

## 2. Pravda Svätého písma

**144.** Keďže Písmo pochádza od Boha, má božské kvality. Tou základnou medzi nimi je dosvedčovanie pravdy, ktorá sa však chápe nie ako súhrn presných informácií o rôznych aspektoch ľudského poznania, ale ako zjavenie samotného Boha a jeho plánu spásy. Biblia totiž dáva poznať tajomstvo lásky Otca, zjavenej v Slove, ktoré sa stalo telom. Táto láska vedie skrze Ducha k dokonalému spoločenstvu ľudí s Bohom (*Dei Verbum*, č. 2).

Takto sa stáva zrejším, že pravdou Písma je tá, ktorej cieľom je spása veriacich. Námietky – vyslovené v minulosti a vyskytujúce sa i dnes – ohľadom nepresností, nezrovnalostí z oblasti geografie, histórie, prírodných vied, v Biblii pomerne častých, námietky, ktoré by chceli spochybniť spoľahlivosť posvätného textu a teda aj jeho božský pôvod, Cirkev odmieta s tvrdením, „že knihy Písma isto, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu“ (*Dei Verbum*, č. 11). Toto je pravda, ktorá dáva plnosť zmyslu ľudskej existencie a toto chcel dať Boh poznať všetkým národom.

Tento dokument potvrdzuje túto istú hermeneutickú perspektívu; jeho len sčasti inovatívnym príspevkom je ukázať cez reprezentatívne preskúmanie viacerých biblických kníh a rôznych spôsobov literárneho vyjadrenia, ako je predstavená pravda, ktorú Boh chcel zjaviť svetu prostredníctvom svojich služobníkov svätopiscov.

### Mnohoraká pravda

**145.** Prvou charakteristickou vlastnosťou biblickej pravdy je skutočnosť, že je vyjadrená mnohými formami a rôznymi spôsobmi (Hebr 1,1). Pretože bola odovzdávaná mnohými ľuďmi a v rôznych obdobiach, nesie v sebe charakter mnohorakosti, jednak čo sa týka vieroučných tvrdení a noriem správania a jednak čo sa týka spôsobov literárneho vyjadrenia. Autori posvätného textu vysvetľujú to, čo im v ich historickom momente a vďaka Božiemu daru bolo dané pochopiť a odovzdať; a to, čo Pán povedal v minulosti, sa spojilo s novými a ďalšími božskými zjaveniami. Okrem toho biblická pravda preberá veľkú rozmanitosť literárnych druhov, pre ktoré tu nejde len o dogmaticky závažnú výpoveď, ale aj o pravdu vlastnú samotného podania, teda o pravdu legislatívnej normy alebo podobenstva, o pravdu textu modlitby a milostnej básne, akou je Pieseň piesní, o pravdu kritických textov, akými sú knihy Jób a Kazateľ, alebo o pravdu apokalyptických kníh. V rámci samotných týchto literárnych druhov môžu všetci rozpoznať mnohorakosť hľadísk, ktorá je nepochybne zrejmejšia ako elementárna opakovaná konvergencia.

Toto mnohoraké predstavenie božskej pravdy sa neobmedzuje iba na literatúru Starého zákona, dá sa vypozerovať aj pri zjavení, dosvedčenom v Novom zákone, kde nachádzame naratívne a rétorické formy, ktoré zaiste neslobodno nadradovať a pri ktorých konštatujeme značné rozdiely v prezentácii posolstva. Máme totiž štyri evanjeliá a Cirkev odmietla pokus o ich zosúladenie ako nepatričný; napríklad to, čo bolo napísané „podľa Lukáša“, je treba rešpektovať a predkladať, i keď sa to bezprostredne nezhoduje s tým, čo hovorí Marek a Ján. Navyše kým pri evanjeliách sa posolstvo podstatne zakladá na Ježišovom živote a na jeho slovách, u Pavla je Kristova pravda zakorenená takmer výlučne v udalosti jeho smrti a zmŕtvychvstania. A rozdiely vo východiskách medzi listom Rimanom a Jakubovým listom sú paradigmatické pre mnohorakosť, skrze ktorú Písmo dosvedčuje jedinu Božiu pravdu.

Táto polyfónia posvätných hlasov sa ponúka Cirkvi ako vzor, aby aj v súčasnosti preukázala tú istú schopnosť osvojiť si jednotné posolstvo, ktoré má byť odovzdané ľuďom, s nutným rešpektom voči mnohotvárnej rozmanitosti individuálnych skúseností, kultúr i Bohom udelených darov.

### Pravda v dejinnej forme

**146.** Druhá dôležitá charakteristická vlastnosť biblickej pravdy sa prejavuje v jej vyjadrení *dejinnou* formou. Niektoré knihy Písma nesú znaky doby, v ktorej boli napísané; v iných



prípadoch je na exegetickej vede zaradiť ich hodnoverným spôsobom do konkrétnych dejinných období. Časový oblúk, týkajúci sa biblickej literatúry, je nepochybne veľmi široký, keďže presahuje tisícročie; v rámci neho sa nutne prejavuje dedičstvo koncepcií, spájaných s určitou konkrétnou epochou, názorov, ktoré sú plodom skúseností alebo starostí, typických pre špecifické obdobie Božieho ľudu. Vytrvalá práca, ktorú podstúpili redaktori, aby dali posvätnému textu istú doktrínalnu a praktickú jednotnosť, vôbec neodstránila dejinné stopy, ale poukazuje na vlastné váhanie a nedokonalosť v oblasti teológie alebo antropológie. Je teda povinnosťou interpreta vyhnúť sa fundamentalistickému čítaniu Písma, a tak zasadiť jednotlivé formulácie posvätného textu do ich dejinného kontextu, s ohľadom na vtedy používané literárne druhy. Práve prijatím tejto modalít Božieho zjavenie sme skutočne vedení k tajomstvu Krista, ktorý je plným a definitívnym zjavením Božej pravdy v ľudských dejinách.

### **Pravda kánona**

**147.** Katolícka perspektíva pri interpretovaní Biblia okrem toho zastáva, že Božia pravda má byť prijímaná v celku Zjavenia, ako ho dosvedčuje *kánon* svätých Písem. To znamená, že zjavenú pravdu nemožno obmedziť iba na nejakú časť posvätného dedičstva (napríklad odmietnutím Starého zákona pre potvrdenie Nového), ani zúžiť na nejaké homogénne jadro, ktoré by vylučovalo alebo relativizovalo zvyšok ako málo významný. Nielenže všetko inšpirované je nevyhnutné pre plné zjavenie Boha, ale každá časť má byť čítaná vo vzťahu k ostatným, v súlade s princípom harmónie, ktorá neznamena uniformitu, ale skôr ľubezný súlad rôznych prvkov.

Zostáva však jasné, že v kresťanskej perspektíve je pravda biblického spisu daná jeho svedectvom o *Pánovi Ježišovi*, „ktorý je prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia“ (*Dei Verbum*, č. 2), o tom, ktorý sám seba predstavuje ako „cestu, pravdu a život“ (Jn 14,6). Tento podstatný ústredný charakter Kristovho tajomstva nevylučuje, naopak skôr vyzdvihuje starobylé tradície, ktoré, ako tvrdí sám Kristus, svedčia o ňom (porov. Jn 5,39) a o definitívnej spásе, uskutočnenej v jeho smrti a zmŕtvychvstaní. Kristus je vo svojom nekonečnom tajomstve stredom, ktorý osvetľuje celé Písmo.

### **Literárne tradície iných náboženstiev**

**148.** Tu sa ukazuje východisko pre spôsob, ako chápať vzťah medzi Svätým písmom a literárnymi tradíciami iných náboženstiev. Táto otázka je veľmi aktuálna pre medzináboženský dialóg; jej riešenie nie je zaiste jednoduché, pretože treba spojiť neodmysliteľný princíp „jedinečnosti a všeobecného spásonosného poslania Ježiša Krista a Cirkvi“ (ako to uvádza podtitul deklarácie Kongregácie pre náuku viery „*Dominus Iesus*“) so správnym ohodnotením duchovných pokladov iných náboženstiev. Prítomný dokument nenačrtol línie, ktoré by vychádzajúc zo Svätého písma mohli byť predložené teologickej a pastoračnej pozornosti Cirkvi. Stačí však pripomenúť postavu Baláma (Nm 24), aby sa ukázalo, že (inšpirované) proroctvo nie je výlučným privilegiom Božieho ľudu, a spomenúť si, ako sv. Pavol v reči na areopágu vyjadril očividný súhlas s intuíciami gréckych básnikov a filozofov (porov. Sk 17,28). Zároveň sa plne uznáva, že literatúra Starého zákona do značnej miery dlhuje tomu, čo bolo napísané v Mezopotámii a Egypte, podobne ako knihy Nového zákona zoširoka čerpajú z kultúrneho dedičstva gréckeho sveta. *Semina Verbi* boli rozosiata po svete a nemožno ich teda ohraničovať iba samotným textom Biblie. Cirkev zadefinovala to, čo považuje za inšpirované, ale o všetkom ostatnom sa nevyslovila negatívne. No Božie Slovo, odovzdané v kanonických Písmach, osobitne v tej časti, ktorá priamo dosvedčuje Slovo, ktoré sa stalo telom, je princípom pre posúdenie pravdy každého iného náboženského svedectva, či už v Cirkvi, alebo v rôznych náboženských tradíciách rozličných národov zeme.

Ako vyplýva z týchto posledných úvah, Cirkev žije v tomto hermeneutickom kruhu; z počúvania slov Písma preberá princípy svojej viery a svetlom tejto viery sa stala schopnou nielen správne interpretovať to, čo číta, ako svoju posvätnú knihu, ale tiež rozhodnúť vzhľadom na hodnotu každého ďalšieho svedectva, ktoré sa dožaduje vypočutia. Práve Duch je tým princípom pravdy, ktorý uvádza do pohybu proces viery a završuje ho v nedefinovanej otvorenosti voči zjavovaniu sa Boha v dejinách.

### 3. Výklad náročných biblických textov

**149.** Cirkev, živé telo veriacich čitateľov, autorizovaných interpretov inšpirovaného textu, je teda v každom momente dejín, a teda aj dnes, sprostredkovateľkou prijatia a ohlasovania pravdy Svätého písma. Keďže Cirkev je obdarená Duchom Svätým, je naozaj „stĺpom a oporou pravdy“ (1 Tim 3,15), a to v miere, v akej verne odovzdáva svetu Slovo, ktoré ju utvára. Jej poslanie sa rozvíja v odvahe (*parrhesia*) ohlasovania, ktoré zvestuje Krista Ježiša ako jediného a definitívneho Spasiteľa (Sk 4,12); no povinnosťou Cirkvi vzhľadom na jej úlohu učiteľky, je tiež pomáhať veriacim a ľuďom hľadajúcim pravdu interpretovať správnym spôsobom biblické texty za pomoci vhodných metód a primeraných hermeneutických zásad. V tomto zmysle je osobitne užitočnou príručkou predchádzajúci dokument Pápežskej biblickej komisie *Interpretácia Biblie v Cirkvi* (vyd. Katolícke biblické dielo na Slovensku, Spišská Kapitula 1995).

Už istý čas totiž naliehavejšie zaznievajú výhrady týkajúce sa biblickej tradície, pretože niektoré jej časti alebo niektoré jej literárne prúdy sa zdajú byť neprijateľné z hľadiska súčasného svedomia, a to kvôli koncepciám, ktoré sú hodnotené ako už prekonané, kvôli zvyklostiam a praktikám, ktoré sú z hľadiska práva diskutabilné alebo dokonca odsúdeniahodné, kvôli príbehom, ktoré sa javia, že nemajú historický základ. Z toho pramení rozšírená nedostatočná vážnosť, prisudzovaná posvätnému textu, a skrytá nedôvera voči jeho pastoračnej užitočnosti, ba dokonca aj spochybňovanie inšpirácie určitých častí Biblie a v dôsledku toho aj ich pravdy. Nestačí teda iba všeobecne vyjadriť, že v Starom zákone sa nachádzajú „nedokonalé a prechodné veci“ (*Dei Verbum*, č. 15), alebo pripomenúť, že aj autori Nového zákona boli dlžníkmi mentality svojej doby; ak je správne vyzdvihnúť princíp vtelenia a aplikovať ho analogicky na písomné zaznamenanie Božieho zjavenia, je tiež nutné vyjadriť, ako v tejto ľudskej slabosti predsa len žiari sláva božského Slova. Nestačí tiež v mene obozretnej pastoračnej starostlivosti vypustiť pasáže z verejného čítania pri liturgických zhromaždeniach; kto pozná celý text, mohol by sa dokonca cítiť dotknutý takýmto redukováním posvätného dedičstva alebo obviňovať pastierov, že nenáležite zakrývajú náročné aspekty Biblie.

**150.** Cirkev sa nemôže vzdať pokornej a náročnej úlohy interpretovať s úctou celú literárnu tradíciu, ktorú definuje ako inšpirovanú a teda ako vyjadrenie Božej pravdy. Pre takýto výklad treba mať predovšetkým k dispozícii jasné zásady, ktoré by pomohli pochopiť, že zmysel toho, čo bolo odovzdané, nie je bezprostredne identický s „literou“ textu. Na druhej strane je nevyhnutné postupovať presným spôsobom, postaviť sa postupne čelom k uzlom, ktoré treba rozplieť, a tak dať najavo úsilie, ktoré má veriaci vynaložiť, aby si osvojil Božie slovo za pomoci daru inteligencie, ktorý Duch udeľuje v každom období dejín.

Tento dokument Pápežskej biblickej komisie preto vybral niektoré z najväčších problémov, ktoré dnes spôsobujú ťažkosti čitateľovi, a navrhol niektoré línie pre ich možnú interpretáciu v rámci, ktorý poskytuje naša viera. Stručnosť výkladu nie vždy dostatočne uspokojí, ale zaiste môžu poslúžiť vysvetlené hermeneutické zásady a niektoré poznámky vo vzťahu k špecifickým otázkam.

Skôr ako definitívne a vyčerpávajúce preskúmanie náročných problémov, ktoré nastoľuje posvätný text, sa tu koncipuje možný hermeneutický postup s úmyslom povzbudiť k ďalšiemu uvažovaniu, v dialógu s ďalšími vykladačmi posvätného textu. Pri spoločnom usilovnom

hľadání sa cesta k pravde bude javiť ako pokornejšia, ale zároveň aj jasnejšia, pretože bude preniknutá vzájomným počúvaním toho istého Ducha.